

LATVIJAS UNIVERSITĀTES
SOCIĀLO ZINĀTŅU FAKULTĀTE
POLITIKAS ZINĀTNES NODAĻA

**IESPĒJAS UN IZAICINĀJUMI DROŠĪBAS DILEMMAS
PĀRVARĒŠANAI: IRĀNAS UN IZRAĒLAS ATTIECĪBAS PĒC
2012. GADA**

MAGISTRA DARBS

Autors: **Silva Baumanē**

Studentu apliecības Nr.:sb09129

Darba vadītājs: asociētais profesors Dr. sc. pol. Toms Rostoks

RĪGA 2015

ANOTĀCIJA

Irānas un Izraēlas attiecības periodā pēc Aukstā kara ir nozīmīgi veicinājušas ne tikai savstarpējo, bet arī reģionālo un starptautisko nedrošību. Nedrošība anarhiskā starptautiskā sistēmā veicina drošības dilemmas attīstību valstu attiecībās. Drošības dilemma koncepts ir ne tikai viens no centrālajiem konceptiem starptautisko attiecību teorijā un praksē, kas skaidro starpvalstu attiecību dinamiku no anarhijas līdz karam, bet tā analīze ir būtiska arī drošības vides novērtēšanai, skaidrošanai un risinājumu meklēšanai nedrošības samazināšanai un miera nodrošināšanai. Maģistra darba „Iespējas un izaicinājumi drošības dilemmas pārvarēšanai: Irānas un Izraēlas attiecības pēc 2012. gada” mērķis ir analizēt iespējas drošības dilemmas dinamikas samazināšanai Irānas un Izraēlas attiecībās pēc 2012. gada.

Atslēgas vārdi: drošības dilemma, Irāna, Izraēla, Irānas kodolprogramma, drošības dilemmas dinamika.

ANNOTATION

Iranian – Israeli relations have caused mutual regional and international uncertainty during the post-Cold War period. Uncertainty in an anarchic international system contributes to the development of the security dilemma within the interstate relations. The concept of security dilemma is not only one of the central concepts in the theory and practice of international relations, which explains the dynamic of interstate relations between anarchy and war, but it is also relevant for the assessment of the security environment. The objective of the master's thesis "Challenges and opportunities for the security dilemma mitigation: Iranian and Israeli relations after 2012." is to analyse the possible security dilemma mitigation scenarios and reduction of the security dilemma dynamics in Iranian – Israeli relations.

Keywords: security dilemma, Iran, Israel, Iran's nuclear program, security dilemma dynamics.

SATURA RĀDĪTĀJS

APZĪMĒJUMU SARAKSTS	5
IEVADS	6
1. DROŠĪBAS DILEMMAS KONCEPTS	9
1.1. Vispārējs ieskats drošības dilemmas konceptā	9
1.2. Drošības dilemmas veidi	13
2. DROŠĪBAS DILEMMAS DINAMIKA	16
2.1. Drošības dilemmas regulatori	18
2.1.1. Drošības dilemmas materiālie regulatori	18
2.1.2. Drošības dilemmas psiholoģiskie regulatori	23
2.2. Stratēģijas drošības dilemmas dinamikas samazināšanai	26
2.3. Drošības dilemmas dinamikas modelis: no anarhijas līdz karam	32
2.4. Izmantotā metodoloģija	35
3. IRĀNĀS – IZRAĒLAS ATTIECĪBAS LĪDZ 2012. GADAM	40
4. IRĀNAS – IZRAĒLAS ATTIECĪBAS PĒC 2012. GADA	47
5. DROŠĪBAS DILEMMAS DINAMIKA IRĀNAS – IZRAĒLAS ATTIECĪBĀS PĒC 2012. GADA	60
5.1. Drošības dilemmas regulatoru analīze	60
5.2. Stratēģiju drošības dilemmas dinamikas samazināšanai analīze	72
SECINĀJUMI	84
IZMANTOTIE INFORMĀCIJAS AVOTI	89

APZĪMĒJUMU SARAKSTS

5+1 valstis – piecas Apvienoto Nāciju Organizācijas Drošības padomes locekles – ASV, Francija, Apvienotā Karaliste, Krievija un Ķīna – un Vācija

ANO – Apvienoto Nāciju Organizācija

ASV – Amerikas Savienotās Valstis

ES – Eiropas Savienība

GRIT – Graduated Reciprocation in Tension reduction (pakāpeniska apmaiņa spriedzes samazināšanā)

IAEA – International Atomic Energy Agency (Starptautiskā Atomenerģijas aģentūra)

PSRS – Padomju Sociālistisko Republiku Savienība

IEVADS

2006. gadā toreizējais Apvienotās Karalistes premjerministrs Tonijs Blērs (*Tony Blair*), raksturojot starptautisko vidi, izmantoja salīdzinājumu – „ka vienīgā drošā lieta par pasauli šodien ir nedrošība”.¹ Nedrošība starptautiskajā vidē 2006. gadā galvenokārt veidojās 11. septembra teroraktu, Afganistānas un Irākas karu, kā arī Irānas kodolprogrammas ietekmē. Šodien iespējams apgalvot, ka nedrošības līmenis starptautiskajā vidē ir nozīmīgi pieaudzis gan jau minēto notikumu ietekmē, gan Krimas aneksijas un Ukrainas konflikta iespaidā. Nedrošība un bailes par pretinieka nodomiem anarhiskā starptautiskā vidē veicina drošības dilemmas attīstību. Drošības dilemmas koncepts ir viens no centrālajiem konceptiem gan starptautisko attiecību teorijā, gan praksē, kas skaidro valstu attiecību dinamiku no anarhijas līdz karam.

Nedrošības pieaugums mūsdienās galvenokārt tiek saistīts ar kodolieroču izplatīšanu, terorismu, lielvaru sacensību, kultūru un reliģiskajām sadursmēm. Minēto drošības kategoriju ietekmē, attīstoties nedrošībai un bailēm par pretinieka nodomiem anarhiskā starptautiskajā sistēmā, tiek veicināta drošības dilemmas attīstība. Drošības dilemmas ietvaros, valstīm cenšoties vairot savu drošību, lai izvairītos no iznīcināšanas vai pozīciju zaudēšanas, tās tiek iesaistītas drošības un varas uzkrāšanas ciklā, kas sekmē turpmāku nedrošības pieaugumu un palielina kara izcelšanās iespējas.²

Čārlzs Kupčans (*Charles Kupchan*) grāmatā „*How Enemies Become Friends. The Source of Stable Peace*” norāda, ka mūsdienās starptautisko attiecību disciplīnā pārāk daudz uzmanības tiek veltīts kara un konfliktu analīzei, savukārt miera rašanās un iestāšanās analīzei netiek pievērsta pietiekama uzmanība.³ Ņemot vērā starptautiskajā vidē pastāvošo nedrošību, kas pieprasa ne tikai turpmāku drošības dilemmas koncepta analīzi, bet arī miera iestāšanās priekšnoteikumu analīzi, maģistra darba mērķis ir analizēt iespējas drošības dilemmas pārvarēšanai jeb iespējas drošības dilemmas dinamikas samazināšanai valstu attiecībās, kas attālina tās no kara izcelšanās.

Drošības dilemmas koncepta analīze ir būtiska ne tikai drošības vides novērtēšanā, skaidrošanā un paredzēšanā, bet arī risinājumu meklēšanā nedrošības mazināšanai un drošības

¹Blair, T. (2006). *Parliamentary statement on Trident. Blair's statement on Trident in full*. Izgūts no: <http://www.theguardian.com/politics/2006/dec/04/immigrationpolicy.nuclear>

²Kydd, A. (2010). Methodological Individualism and Rational Choice. Applications to International Relations. Reus-Smith, C., Snidal, D. (eds.) *The Oxford Handbook of International Relations*. Oxford University Press. p. 432.

³Kupchan, C. (2010). *How Enemies Become Friends. The Source of Stable Peace*. Princeton University Press. p. 3.

dilemmas dinamikas samazināšanai, kas pakāpeniski attālina valstis no kara izcelšanās un tuvina miera nodrošināšanai. Darba uzdevums, analizējot drošības dilemmas dinamikas samazināšanas iespējas valstu attiecībās, pirmkārt, ir apzināt priekšnoteikumus un instrumentus nedrošības mazināšanai, kas sekmē drošības dilemmas dinamikas intensitātes samazināšanos valstu attiecībās, otrkārt, analizējot darbā izvēlēto gadījumu, pārbaudīt šos instrumentus un nepieciešamības gadījumā identificēt jaunus priekšnoteikumus un instrumentus. Darba empīriskajā daļā drošības dilemmas dinamikas analīzē tiks aplūkots Irānas un Izraēlas gadījums pēc 2012. gada. Drošības dilemmai Irānas – Izraēlas attiecībās pakāpeniski attīstoties periodā pēc Aukstā kara, 2012. gadā valstu attiecības iezīmēja akūtu drošības dilemmas fāzi, kas augstas savstarpējās nedrošības ietekmē norādīja uz iespējamu militāru konfrontāciju nākotnē. Savukārt šodien Irānas un Izraēlas attiecībās novērojamas pazīmes, kas liecina par drošības dilemmas mazāk akūtu intensitāti un pakāpenisku virzīšanos prom no militāras konfrontācijas. Irānas – Izraēlas gadījums pēc 2012. gada sniegs iespēju analizēt priekšnoteikumus un instrumentus nedrošības mazināšana valstu attiecībās, kā arī identificēt iespējas un izaicinājumus drošības dilemmas dinamikas samazināšanai Irānas – Izraēlas attiecībās.

Tiek izvirzīti šādi darba izpētes jautājumi:

1. *Kas veido drošības dilemmu samazinošu dinamiku starpvalstu attiecībās?*
2. *Kā attīstījusies draudu uztvere un drošības dilemmas dinamika Irānas – Izraēlas attiecībās pēc 2012. gada?*

Izpētes jautājumu atbildēšanai tiek izvirzīta hipotēze:

Hipotēze: *Drošības dilemmu samazinošu dinamiku Irānas – Izraēlas attiecībās veido draudu uztveres pazemināšanās gan uz materiālo un psiholoģisko regulatoru, gan valstu īstenoto ārpolitikas stratēģiju darbības pamata.*

Darba teorētiskā ietvara izstrādei tiks izmantots drošības dilemmas koncepts, sniedzot vispārīgu ieskatu drošības dilemmas konceptā un tā attīstībā, drošības dilemmas veidos un drošības dilemmas dinamikā no anarhijas līdz karam. Ņemot vērā drošības dilemmas darbību interpretācijas un atbildes dilemmas līmeņos, interpretējot pretinieku nodomus un veidojot piemērotas atbildes stratēģijas, drošības dilemmas dinamikas analīzes teorētiskā ietvara izstrādei tiks izmantoti gan drošības dilemmas dinamikas materiālie un psiholoģiskie regulatori, gan stratēģijas drošības dilemmas mazināšanai. Papildus pētījuma teorētiskais ietvars tiks papildināts ar tādiem saistītajiem konceptiem, kā valstu nodomi un zināšanas, jo

tieši nodomu un zināšanu aspekti ir nozīmīgi pretinieku nodomu interpretācijā un drošības dilemmas dinamikas samazināšanā. Teorētiskās diskusijas noslēgumā tiks veikta instrumentu jeb regulatoru atlase, ar kuru palīdzību tiks analizēta drošības dilemma Irānas – Izraēlas attiecībās pēc 2012. gada. Drošības dilemmas analīzei Irānas – Izraēlas attiecībās pēc 2012. gada tiks izmantota gadījuma analīzes metode.

Darba empīriskā daļa tiks balstīta uz Irānas – Izraēlas attiecību gadījuma izpēti, strukturējot to trīs daļās: Irānas – Izraēlas attiecības līdz 2012. gadam, Irānas – Izraēlas attiecībās pēc 2012. gada un drošības dilemmas dinamika Irānas – Izraēlas attiecībās pēc 2012. gada, pirmkārt, izdalot drošības dilemmas regulatoru analīzi, otrkārt, stratēģiju analīzi drošības dilemmas dinamikas samazināšanai.

Darbs sniegs ieguldījumu drošības dilemmas koncepta un drošības dilemmas regulatoru plašākā izpētē. Papildus, raugoties no starptautiskās politikas prakses perspektīvas, darbs sniegs ieguldījumu instrumentu apkopošanā un izstrādē nedrošības samazināšanai starpvalstu attiecībās.

1. DROŠĪBAS DILEMMAS KONCEPTS

Starptautisko attiecību pētniecībā drošības dilemmas koncepts tiek dēvēts par būtiskāko dilemmu starptautiskajās attiecībās, kas attēlo valstu eksistenciālā stāvokļa neskaidrību. Koncepta nozīmīgums tiek saistīts ar drošības dilemmas atrašanos starptautisko attiecību teorijas un prakses centrā, raksturojot valstu mijiedarbību starptautiskajā politikā no anarhijas līdz karam.⁴ Drošības dilemmas koncepts tā agrīnajā attīstības periodā izmantots Aukstā kara analīzei, savukārt mūsdienās koncepts sniedz iespēju analizēt nedrošības pieaugumu un tā ietekmi uz starptautiskajām attiecībām gan jauno, gan veco drošības kategoriju ietvaros, t.i., kultūru un reliģiskās sadursmes, kodolieroču izplatīšana un terorisms. Pamatojoties uz pētījumā izvēlēto teorētisko ietvaru, darba pirmajā daļā tiks aplūkots drošības dilemmas koncepts, tā attīstība un drošības dilemmas veidi.

1.1. Vispārējs ieskats drošības dilemmas konceptā

Drošības dilemmas koncepts iezīmē vienu no svarīgākajiem starptautisko attiecību pētniecības aspektiem – kara izcelšanās iespējas anarhiskā starptautiskā sistēmā. Drošības dilemma tiek raksturota kā situācija, kurā valsts ir spiesta uzkrāt vairāk spēka, lai aizsargātos no citu valstu spēka ietekmes, nodrošinot savu drošību⁵, t.i., stāvokli bez apdraudējuma valsts vienotībai un vērtībām.⁶ Drošības dilemmas attīstības pamatā ir drošības un varas uzkrāšanas cikls, kas valstu savstarpējās mijiedarbības ietvaros veicina nedrošības un baiļu veidošanos attiecībā pret pretinieka nodomiem.

Drošības dilemmas koncepts periodā pēc Otrā pasaules kara veidojies reālisma ietekmē, un to iespējams klasificēt kā reālisma specifisko pieeju, kas kara izcelšanās iespējas starptautiskajās attiecībās balsta gan uz anarhiskas starptautiskās sistēmas raksturu, gan indivīdu iedabas pamatprincipiem. Drošības dilemmas koncepta pamatā, kuru 50. gados attīstījis Džons Hercs (*John Herz*), ir strukturālais reālisms – starptautiskā sistēma un tās raksturs.⁷ Nedrošība un bailes par pretinieka nodomiem, spēja nodarīt zaudējumus un iznīcināt balstās centrālās varas trūkumā starptautiskajā sistēmā, veidojot principu „nogalināt

⁴Wheeler, N., Booth, K. (2008). *Rethinking the Security Dilemma*. Izgūts no: <http://cadair.aber.ac.uk/dspace/bitstream/handle/2160/1924/security%20studies%20chapter%2010,%20Wheeler.pdf;jsessionid=5914F456D0F444874D2CB18EC587A913?sequence=1>

⁵Herz, J. (1950). *Idealist Internationalism and the Security Dilemma*. World Politics, Vol. 2, No. 2. p. 157.

⁶Ozoliņa, Ž. (2010). Re-considering the Concept of Security. Ozoliņa, Ž. (ed.) *Rethinking security*. Rīga: Zinātne. p.18.

⁷Feng, L., Ruizhuang, Z. (2006). *The typologies of realism*. Chinese Journal of International Politics, Vol. 1, No. 1. p 112.

vai iet bojā”. Drošības dilemma minētā principa ietvaros veido valstu izvēli starp uzbrukumu pretiniekam vai iešanu bojā, kas iesaista tās drošības un varas uzkrāšanās ciklā, samazinot sadarbības un paaugstinot kara izcelšanās iespējas.⁸ Drošības dilemmas koncepts Džona Herca skatījumā veic maiņu no individuālās uz sociālo perspektīvu. Valstu uzvedību nosakot sociāliem, nevis bioloģiskiem principiem, sociālā mijiedarbība starptautiskās sistēmas spiediena un „nogalināt vai iet bojā” principa ietvaros kā primāro valstu uzdevumu izvirza savas drošības nodrošināšanu.⁹

Herberta Baterfilda (*Herbert Butterfield*) pieeja drošības dilemmas konceptam jeb nesamazināmajai dilemmai (*irreducible dilemma*) veidota uz klasiskā reālisma pamatiem, uzsverot valsts centrālo lomu un skaidrojot valstu uzvedību no indivīdu iedabas perspektīvas.¹⁰ Nedrošība par pretinieka nolūkiem tiek balstīta nevis anarhiskā starptautiskā sistēmā, bet gan Hobsa bailēs¹¹. Hobsa bailes jeb bailes no iznīcības un indivīdu uztvere lēmumu pieņemšanas procesā veido valstu savstarpējo mijiedarbību un iesaista tās varas un drošības uzkrāšanas ciklā. Piemēram, valstis savu rīcību neuztver kā apdraudējumu citām valstīm, taču to rīcība no iespējamās iznīcības un indivīdu uztveres perspektīvas ir pamatā citu valstu nedrošībai. Līdz ar to pretinieka rīcība ir kā atbilde uz paša pieņemtajiem lēmumiem un īstenotajām darbībām.¹²

Drošības dilemmas koncepta ietvaros, apvienojot gan augstākas autoritātes trūkumu anarhiskā starptautiskā sistēmā, gan valstu rīcību savas drošības palielināšanā, Roberts Džerviss (*Robert Jervis*) izceļ pašsaglabāšanās instinkta aspektu. Nedrošība par pretinieka nodomiem, valstu savstarpējā mijiedarbībā pašsaglabāšanās instinkta ietekmē veido spirālveida drošības dilemmas dinamiku, kurai attīstoties, tiek samazināta valstu drošība un veicināta kara izcelšanās iespējamība.¹³ Roberts Džerviss nav veicis spirālveida drošības dilemmas dinamikas jeb spirāles modeļa un drošības dilemmas koncepta nošķirumu, taču tiek izvirzīts, ka spirāles modelis kalpo kā drošības dilemmas dinamikas turpinātājs, kas spirālveida dinamikā (sevi pastiprinoša dinamika) attīsta valstu attiecības līdz militārai

⁸Booth, K. (2008). *Navigating The 'Absolute Novum': John H. Herz's Political Realism And Political Idealism*. International Relations, Vol. 22, No. 4. p. 518.

⁹Herz, J. (1950). *Idealist Internationalism and the Security Dilemma*. World Politics, Vol. 2, No. 2. p. 157.

¹⁰Wheeler, N. (2008). *To Put Oneself into the Other Fellow's Place: John Herz, the Security Dilemma and the Nuclear Age*. International Relations, Vol. 22, No. 4. p. 493.

¹¹Hobsa baiļu (*Hobbesian fear*) princips atspoguļo indivīdu bailes no vardarbīgas nāves un iznīcības, kas veidojas vispārēja cilvēces grēka dēļ. Bailes veido aizdomas un neuzticēšanos, kā arī pārvirza indivīdu pašsaglabāšanās instinktu arī uz politisko līmeni. Detalizētāk skatīt: Wheeler, N. (2008). *To Put Oneself into the Other Fellow's Place: John Herz, the Security Dilemma and the Nuclear Age*. International Relations. Vol. 22, No. 4. pp. 493.

¹²Butterfield, H. (1951). The Tragic element in modern international conflict. *History and Human Relations*. Collins. pp 25-26.

¹³Jervis, R. (1976). Deterrence, the Spiral Model, and Intentions of the Adversary. *Perception and Misperception in International Politics*. Princeton University Press. p. 66.

konfrontācijai.¹⁴ Būtiski, ka uz nedrošības pamata spirālveida dinamika var attīstīties arī defensīvā reālisma valstu vidū, t.i., valstu vidū, kas tiecas tikai pēc savu pozīciju un drošības saglabāšanas. Šis spirāles modeļa aspekts izceļ drošības dilemmas koncepta psiholoģisko elementu, proti, nepareiza nodomu interpretācija un draudu uztvere psiholoģisko faktoru ietekmē var veicināt kara izcelšanās iespējamību.¹⁵

Drošības dilemma tiek definēta arī kā divu līmeņu – interpretācijas un atbildes – dilemma. Interpretācijas dilemmu veido pretinieka nodomu, motīvu un spēju interpretēšana, savukārt atbildes dilemmu veido atbildes došana jeb īstenošana pretiniekam. Drošības dilemmas veidošanos abos līmeņos ietekmē divi faktori, pirmkārt, lēmumu pieņēmēju nespēja pilnībā izprast pretinieku nodomus un motīvus, otrkārt, nedrošība par pretinieka militārajām spējām – kā un kāpēc pretinieka militārās spējas tiks izmantotas.¹⁶ Nikolass Vīlers un Kens Būts (*Nickolas Wheeler*) (*Ken Booth*) norāda, ka drošības dilemmas centrā (interpretācijas un atbildes līmeņos) nedrošību un bailes par pretinieka nodomiem veido materiālie un psiholoģiskie regulatori un to attiecības. Kā drošības dilemmas materiālie regulatori tiek izvirzīti valstu materiālais nodrošinājums uzbrukuma un aizsardzības kategorijās, ģeogrāfija, ārējie aktieri un asimetrisks varas sadalījums, savukārt psiholoģiskie regulatori veido pretinieka un tā nodomu uztveri uz kultūras, reliģijas, politisko atšķirību pamata.¹⁷ Interpretācijas līmenī nedrošība veidojas lēmumu pieņēmēju prātos gan psiholoģisko, gan materiālo kategoriju iespaidā saistībā ar informācijas trūkumu par pretinieka patiesajiem nolūkiem. Savukārt atbildes līmenī vienas valsts atbildes dilemma rada otras valsts interpretācijas dilemmu. Tiek izcelts, ka interpretācijas un atbildes dilemmu mijiedarbībā, pamatojoties uz augstajām valsts drošības likmēm, neuzticēšanās un aizdomas tiek uztvertas kā apdomīga stratēģija, neskatoties uz to, ka pretinieka nolūki var būt arī labdabīgi.¹⁸

Drošības dilemmas koncepta attīstība tiek iedalīta trīs posmos: Aukstā kara periods, Aukstā kara noslēgums un periods pēc 11. septembra teroraktiem. Aukstā kara periodā drošības dilemmas koncepts veidojies reālisma un bipolaras starptautiskās sistēmas ietekmē. Aukstā kara periods iezīmē ASV un PSRS sāncensību, kas attīstījusi drošības dilemmu līdz tās augstākajam punktam – augstam savstarpējās nedrošības un neuzticēšanās līmenim.¹⁹ Otrais koncepta attīstības posms, Aukstajam karam noslēdzoties, paredzēja drošības dilemmas

¹⁴Tang, S. (2009). *The Security Dilemma: A Conceptual Analysis*. Security Studies, Vol. 18, Issue 3. p. 616.

¹⁵Bourme, M. (2014). Acting under uncertainty: the Security Dilemma, Strategy and Risk. *Understanding security*. Palgrave Macmillan. p. 96

¹⁶Booth, K., Wheeler, N. (2008). Uncertainty. *The security dilemma: Fear, cooperation and trust in world politics*. Basingstoke Palgrave Macmillan. pp. 4-5.

¹⁷Tang, S. (2009). *The Security Dilemma: A Conceptual Analysis*. Security Studies, Vol. 18, Issue 3. p. 620.

¹⁸Booth, K., Wheeler, N. (2008). Uncertainty. *The security dilemma: Fear, cooperation and trust in world politics*. Basingstoke Palgrave Macmillan. p. 5.

¹⁹Wheeler, N. (2008). *To Put Oneself into the Other Fellow's Place: John Herz, the Security Dilemma and the Nuclear Age*. International Relations, Vol 22, No.4. p. 499.

koncepta nozīmes mazināšanos starptautisko attiecību pētniecībā. Taču, valstīm turpinot apbruņošanos, draudu un nedrošības līmenis pasaulē tika palielināts, atgriežot drošības dilemmas konceptu starptautisko attiecību teorijas un prakses centrā.²⁰ Trešais drošības dilemmas koncepta attīstības posms iezīmē nedrošības pieaugumu pasaulē pēc 11. septembra teroraktiem, Afganistānas un Irākas kara. Šajā posmā nedrošības līmeņa pieaugums tiek saistīts ar „ļaušana ass” valstīm un to centieniem iegūt kodolieročus, kas veicina ne tikai kodolieroču izplatību, bet arī ar tiem saistītā apdraudējumu pieaugumu.²¹

Aukstajam karam noslēdzoties, drošības dilemmas koncepts tiek attīstīts un izmantots starptautisko attiecību pētniecībā arī citu teorētisko perspektīvu ietvaros. Angļu skola drošības dilemmas konceptu un tā veidoto nedrošību starpvalstu attiecībās aplūko kā pārvaramu situāciju. Drošības dilemmas var tikt pārvarēta, veidojot starptautisko sabiedrību caur kopīgiem mērķiem, identitāti, noteikumiem, kārtību un savstarpējo atzīšanu.²² Arī konstruktīvisms, līdzīgi kā angļu skola, izceļ izvairīšanās iespējas no drošības dilemmas attīstības starptautiskajās attiecībās līdz ar anarhijas pārveidošanu kopīgu normu un interešu konstruēšanas rezultātā. Mainot pretinieku identitātes savstarpējās komunikācijas ceļā, valstis veicina virzīšanos prom no konfrontācijas līdz ar anarhijas pārveidošanu un drošības kopienas veidošanu, kurās drošības dilemmas nepastāv.²³

Starptautisko attiecību literatūrā drošības dilemmas koncepts tiek dēvēts par vienu no mīklainākajiem un ignorētākajiem konceptiem. Šāds drošības dilemmas koncepta raksturojums saistāms ar konceptam veltīto kritiku tā definēšanas un pielietošanas kontekstā. Atbildot uz koncepta definēšanas un pielietošana kritiku, Kens Būts un Nikolas Vīlers norāda trīs pieejas, uz kurām balstīt drošības dilemmas definēšanu starptautisko attiecību pētniecībā. Pirmkārt, drošības dilemmas var tikt definēta uz Džona Herca strukturālā reālisma un Herberta Baterfilda neo-reālisma pamatiem. Otrkārt, drošības dilemmas var tikt definēta uz starptautiskās sabiedrības pieejas pamatiem, proti, drošības dilemmas var samazināt starptautiskās sabiedrības veidošanās. Treškārt, drošības dilemmas pētījumi var tikt balstīti uz kritiskās teorijas pamata, kas sadarbības un kopienas paplašināšanas ceļā var veidot iespējas drošības dilemmas pārvarēšanai.²⁴

²⁰Herz, J. (2003). *The Security Dilemma in International Relations: Background and present Problems*. International Relations. Vol. 17, No. 4. p. 414.

²¹Turpat.

²²Dunne, T. (2010). The English School. Reus-Smith, C., Snidal, D. (eds.) *The Oxford Handbook of International Relations*. Oxford University Press. pp. 271-274.

²³Wendt, A. (1999). *Anarchy is what States Make of it: The Social Construction of Power Politics*. International Organization, Vol. 46, No. 2. pp. 407-412.

²⁴Wheeler, N., Booth, K. (1992). *The Security Dilemma. Dilemmas of World Politics*. Oxford University Press Inc., New York. p. 57.

Drošības dilemmas konceptam attīstoties, tas tiek pielāgots ne tikai konfliktu analīzei starptautiskajās attiecībās, bet arī valsts jeb iekšpolitiskajā līmenī. Valsts līmeņa drošības dilemma aplūko nacionāla līmeņa grupu konfliktus, kas var izraisīt sadursmes etnisko vai reliģisko grupu starpā.²⁵ Baltoties uz pētījuma mērķi, pētījuma teorētiskā ietvara izstrādei tiks aplūkots tradicionālais jeb starptautisko attiecību drošības dilemmas koncepts un uz tā pamata izstrādātie drošības dilemmas veidi.

1.2. Drošības dilemmas veidi

Starptautisko attiecību literatūrā drošības dilemmas klasificēšanai tiek izmantotas dažādas pieejas, izdalot tādas drošības dilemmas veidus kā: strukturālā drošības dilemma, uztveres drošības dilemma, imperiālistu drošības dilemma, regulārā drošības dilemma. Katrs no minētajiem drošības dilemmas veidiem detalizēti aplūko kādu no drošības dilemmas attīstību veicinošiem elementiem. Piemēram, imperiālistu drošības dilemma izceļ revizionista valsts lomu drošības dilemmas attīstībā, nedrošību veidojot līdz ar revizionista valsts centieniem īstenot savus mērķus attiecībā pret pretinieka suverenitāti un teritoriju.²⁶ Strukturālā drošības dilemma tiek raksturota kā situācija, kurā drošības dilemma tiek attīstīta materiālo regulatoru klātbūtnē, savukārt uztveres drošības dilemma veidojas gan materiālo regulatoru, gan psiholoģisko regulatoru klātbūtnē.²⁷ Balstoties uz drošības dilemmas agrīno attīstītāju idejām par drošības dilemmas veidošanos indivīda iedabas un starptautiskās sistēmas rakstura iespaidā, sīkāk tiks aplūkoti šādi drošības dilemmas veidi: valsts izraisīta drošības dilemma, sistēmas izraisīta drošības dilemma, tīša un netīša drošības dilemma.

Balstoties uz drošības dilemmas koncepta principiem, Alans Kollins (*Alan Collins*) kā vienu no drošības dilemmas veidiem izvirzījis valsts izraisītu drošības dilemmu. Šis drošības dilemmas veids balstās pieņēmumā, ka nedrošība valstu attiecībās ir veidojusies, jo viena valsts veicina otras valsts nedrošību. Valsts, kura veido pretinieka nedrošību, cenšas palielināt savu drošību uz pretinieka rēķina, t.i, valsts drošība tiek palielināta līdz ar pretinieka drošības samazināšanos.²⁸ Pretēji valsts izraisītas drošības dilemmas darbības principiem darbojas sistēmas izraisīta drošības dilemma. Sistēmas izraisīta drošības dilemma ir attīstījusies no Džona Herca un Herberta Baterfīlda skatījuma uz drošības dilemmas konceptu. Divas valstis tiek iesaistītas varas un drošības uzkrāšanas ciklā nedrošības dēļ, kas veidojusies gan

²⁵Kuhn, F. (2011). *Securing Uncertainty Sub – state Security Dilemma and the Risk of Intervention*. International Relations, Vol. 25, No. 3. pp. 364.

²⁶Collins, A. (2004). *State induced security dilemma. Maintaining the Tradeegy*. Cooperation and Conflict, Vol. 39 No. 1. p. 33.

²⁷Tang, S. (2010). *The Security Dilemma: A Conceptual Analysis. A Theory of Security Strategy for Our Time*. Palgrave Macmillan. p. 55.

²⁸Collins, A. (2004). *State induced security dilemma. Maintaining the Tradeegy*. Cooperation and Conflict, Vol. 39, No. 1. p. 33.

anarhiskas starptautiskās sistēmas iespaidā, gan bailēs par pretinieka nodomiem un tā spēju nodarīt zaudējumus vai iznīcināt.²⁹

Minētos drošības dilemmas veidus iespējams aplūkot saistīti ar Kena Būta un Nikolasa Vīlera drošības dilemmas dalījumu netīšajā un tīšajā drošības dilemmā. Netīša drošības dilemma samērojama ar sistēmas izraisīto drošības dilemmas klasifikāciju. Netīšas drošības dilemmas pamatā ir situācija, kurā valstij nav tieša nodomā radīt apdraudējumu un nedrošību vai ietekmēt citas valsts suverenitāti. Nedrošība starpvalstu attiecībās tiek veidota līdz ar valstu centieniem nodrošināt savu drošību, galvenokārt palielinot savas aizsardzības spējas anarhiskas starptautiskās vides ietekmē. Neskatoties uz valsts labdabīgajiem motīviem savas drošības uzlabošanā, pretinieks nav pārliecināts par valsts nodomiem, kas attiecīgi izraisa drošības un varas uzkrāšanas cikla attīstību.³⁰ Netīša drošības dilemma savstarpējā valstu mijiedarbībā tiek izraisīta neapzināti, pamatojoties uz to, ka citas valstis neuztver mūsu rīcību tā, kā mēs paši.

Savukārt tīša drošības dilemma savietojama ar valsts izraisītu drošības dilemmu, jo tīša drošības dilemma veidojas valstu savstarpējā mijiedarbībā, kurā nedrošība un bailes par savu drošību un pretinieka nolūkiem tiek izraisītas pretinieka apzinātas rīcības rezultātā. Tīšā drošības dilemmā izšķir divu veidu situācijas, kas veido drošības dilemmu starpvalstu attiecībās. Kā pirmais tīšās drošības dilemmas veids tiek izdalītas valstu darbības, kuru pamatā ir uzbrūkoša stratēģija, lai ietekmētu pretinieka rīcību. Līdz ar to pretinieks jeb mērķa valsts tiek iesaistīta drošības dilemmā, jo jūt apdraudējumu un bailes par pretinieka rīcību – militāro spēju uzkrāšanu un to demonstrēšanu. Savukārt kā otrs tīšās drošības dilemmas veids tiek izdalīta situācija, kurā valsts apzināta rīcība ierauj pretinieku drošības dilemmā, lai mainītu pretinieka *status quo* un starptautiskās sistēmas kārtību.³¹ Atšķirībā no netīšās drošības dilemmas, kas izriet no starptautiskās sistēmas spiediena un valstu bailēm tikt iznīcinātām, tīšā drošības dilemma balstās nedrošībā, ko veido pretinieka rīcība jeb īstenotā politika.

Drošības dilemmas koncepts atspoguļo valstu eksistenciālā stāvokļa neskaidrību savstarpējā mijiedarbībā no anarhijas līdz karam gan pamatojoties uz starptautiskās sistēmas, gan indivīdu iedabas pamatprincipiem. Uz šo principu pamata izdalāmi tādi drošības dilemmas veidi, kā valsts un sistēmas izraisīta drošības dilemma, kā arī tīša un netīša drošības dilemma. Nedrošība un bailes no valstu savstarpējās mijiedarbības perspektīvas drošības dilemmu veido kā divu līmeņu dilemmu – interpretācijas un atbildes dilemmu. Abu drošības

²⁹Collins, A. (2004). *State induced security dilemma. Maintaining the Tradey*. Cooperation and Conflict, Vol. 39, No. 1. p. 34.

³⁰Wheeler, N., Booth, K. (1992). *The Security Dilemma. Dilemmas of World Politics*. Oxford University Press Inc., New York. p. 30.

³¹Turpat, p. 31.

dilemmas līmeņu darbību veido materiālie un psiholoģiskie drošības dilemmas regulatori. Drošības dilemmas materiālie un psiholoģiskie regulatori šo divu dilemmas līmeņu ietvaros veido drošības dilemmas dinamiku, konkrētāk, dinamikas saasināšanos vai samazināšanos, palielinot vai samazinot kara izcelšanās iespējas valstu attiecībās. Drošības dilemmas dinamikas veidošanās no drošības dilemmas regulatoru un valstu īstenoto stratēģiju perspektīvas tiks aplūkota darba nākamajā nodaļā.

2. DROŠĪBAS DILEMMAS DINAMIKA

Drošības dilemmu saasinoša dinamika un kara neizbēgamības idejas anarhiskas starptautiskās sistēmas un indivīdu iedabas dēļ ir dominējušas starptautisko attiecību literatūrā kopš koncepta izstrādes Aukstā kara laikā. Džons Hercs koncepta izstrādes agrīnajā posmā norādījis, ka drošības dilemma valstu attiecībās nav pārvarama, valstu tiekšanās pēc drošības ir dabiska, un drošības dilemma būs klātesoša tik ilgi, kamēr būs vismaz viens sāncensis varas un drošības uzkrāšanai.³² Drošības dilemmas konceptam attīstoties, idejas par drošības dilemmas dinamikas samazināšanas iespējām ir kļuvušas plašākas līdz ar pretinieku nodomu izprašanu, interpretāciju un atbilstošu atbildes stratēģiju īstenošanu.³³ Šajā nodaļā tiks apskatīta drošības dilemmas dinamikas veidošanās drošības dilemmas materiālo un psiholoģisko regulatoru, kā arī valstu īstenoto stratēģiju ietvaros. Papildus tiks aplūkots drošības dilemmas dinamikas attīstības ceļš no anarhijas līdz karam un saistītie koncepti – nodomi un zināšanas. Nodaļas noslēgumā tiks izstrādāts pētījuma metodoloģijas apraksts.

Drošības dilemmas dinamika valstu savstarpējā mijiedarbībā no anarhijas līdz karam veidojas interpretācijas un atbildes dilemmas līmeņos. Abos dilemmas līmeņos, gan interpretējot pretinieka nodomus, gan veidojot atbildi pretiniekam, drošības dilemmas dinamika tiek veidota (saasināta, samazināta) materiālo un psiholoģisko regulatoru ietekmē. Papildus interpretācijas dilemmas līmenī nozīmīgu lomu ieņem arī valstu nodomi un zināšanas, kas ietekmē pretinieku šī brīža un nākotnes nodomu interpretāciju. Savukārt atbildes dilemmas līmenī, balstoties uz identificētajiem nodomiem, papildus drošības dilemmas regulatoru darbībai svarīgas ir arī valstu īstenotās atbildes stratēģijas. Diskusijās par drošības dilemmas dinamikas samazināšanas iespējām tiek norādīts, ka drošības dilemmas dinamika var tikt samazināta un valstu attiecības attālinātas no militāras konfrontācijas līdz ar pretinieka nodomu izprašanu, atbildot ar stratēģiju, kas nav veidota uz nepamatotām bailēm par pretinieka nodomiem.³⁴

Valstu nodomi tiek raksturoti kā darbības, kas tiks īstenotas noteiktu apstākļu iespaidā, lai aktieris sasniegtu plānotos mērķus, piemēram, reliģijas un ideoloģijas izplatīšana, resursu

³²Booth, K., Wheeler, N. (2008). The Future. *The security dilemma: Fear, cooperation and trust in world politics*. Basingstoke Palgrave Macmillan. pp. 23-24.

³³Jervis, R. (1976). Deterrence, the Spiral Model, and Intentions of the Adversary. *Perception and Misperception in International Politics*. Princeton University Press. pp. 81-82.

³⁴Booth, K., Wheeler, N. (2008). The Future. *The security dilemma: Fear, cooperation and trust in world politics*. Basingstoke Palgrave Macmillan. p. 28.

iegūšana, ietekmes sfēru nostiprināšana vai teritoriju paplašināšana.³⁵ Valstu nodomu kontekstā tiek izdalīti arī valstu politiskie nodomi jeb valstu uzskati attiecībā pret *status quo*.³⁶ Jarki Milo (*Yarki Milo*), balstoties uz valstu politiskajiem nodomiem, izdala trīs valstu kategorijas: ekspansionistu valstis, oportūnistu valstis un *status quo* valstis. Ekspansionistu valstu politiskie nodomi balstīti spēka un ietekmes paplašināšanā ārpus savas valsts robežām. Oportūnistu valsts nodomi saistīti ar izmaiņu veikšanu esošajā spēku sadalījumā. Oportūnistu valsts neinscenēs esošā spēku sadalījuma pārmaiņas, taču izmantos iespējas mainīt pastāvošo spēku sadalījumu, ja piemērota situācija izveidosies. Savukārt *status quo* valstu nodomi balstīti esošā stāvokļa un pozīciju saglabāšanā.³⁷

Līdztekus nodomiem, kas drošības dilemmas dinamikā tiek saistīti ar nedrošības un baiļu radīšanu, būtisks ir zināšanu aspekts – informācijas pieejamība par pretinieku un tā nodomiem. Zināšanas ietekmē gan drošības dilemmas regulatoru darbību, gan valstu īstenotās ārpolitikas stratēģijas, konkrētāk, zināšanas par pretinieka nodomiem ietekmē nodomu interpretāciju un lēmumu pieņemšanu, atbildot uz apdraudējumu.³⁸ Gan šī brīža, gan nākotnes nodomu interpretācijai būtiska ir informācija, kas var tikt iegūta, apkopojot un analizējot valstu īstenotās darbības un spējas. Nodomu identificēšana var tikt veikta, pirmkārt, analizējot pretinieku darbības, kas nav saistītas ar valsts militārajām spējām, piemēram, iesaistīšanās starptautiskās organizācijās vai aliansēs. Otrkārt, pretinieku nodomi var tikt identificēti uz materiālo faktoru pamata, piemēram, valstij pieejamais bruņojums vai intensīva bruņošanās uzsākšana.³⁹

Nodomu interpretēšanā, pamatojoties gan uz valstu nemateriālajām, gan materiālajām spējām, būtisks ir nodomu interpretācijas process. Protī, indivīdu un organizāciju intereses un darba kārtība ietekmē to, kādi signāli tiks uztverti kā nozīmīgi pretinieka nodomu identificēšanai. Piemēram, lēmumu pieņēmēji, interpretējot pretinieku nodomus, var balstīties uz savām interesēm, pārlicību un pieņēmumiem par pretinieku, neuztverot nozīmīgus signālus. Savukārt birokrāti un izlūkdienesti, interpretējot nolūkus, var balstīties uz militārām spējām un pieejamo statistiku savas ekspertīzes ietvaros.⁴⁰ Tieši šie individuālie un organizatoriskie aspekti traucē pretinieka patieso nodomu identificēšanai un atbilstošu atbildes stratēģiju īstenošanai atbildes dilemmas līmenī.

³⁵Jervis, R. (1976). Deterrence, the Spiral Model, and Intentions of the Adversary. *Perception and Misperception in International Politics*. Princeton University Press. p. 48

³⁶Glaser, C. (2010). Setting Up the Theory. *Rational Theory of International Politics: the Logic of Cooperation and Cooperation*. Princeton University Press. p. 38.

³⁷Milo, Y. (2013). *In the Eye of the Beholder: How Leaders and Intelligence Communities Assess the Intentions of Adversaries*. *International Security*, Vol. 38, Issue 1. p. 10

³⁸Glaser, C. (1997). *The Security Dilemma revisited*. *World Politics*, Vol. 50, No. 1. p. 174.

³⁹Milo, Y. (2013). *In the Eye of the Beholder: How Leaders and Intelligence Communities Assess the Intentions of Adversaries*. *International Security*, Vol. 38, Issue 1. pp. 9-10.

⁴⁰Turpat, pp. 4-5.

Lai aplūkotu drošības dilemma veidošanos interpretācijas un atbildes dilemmas līmeņos, turpmāk nodaļas ietvaros tiks aplūkoti gan drošības dilemmas materiālie un psiholoģiskie regulatori, gan stratēģijas drošības dilemmas dinamikas samazināšanai.

2.2. Drošības dilemmas regulatori

2.1.1. Drošības dilemmas materiālie regulatori

Nedrošība starpvalstu attiecībās materiālo regulatoru kontekstā tiek saistīta ar neskaidro ieroču simbolismu⁴¹, proti, uzbrukuma un aizsardzības ieroču neskaidro lomu valsts drošības nodrošināšanā. Kā nozīmīgākos drošības dilemmas dinamikas materiālos regulatorus Roberts Džerviss izceļ militāro nodrošinājumu un bruņojumu jeb uzbrukuma – aizsardzības balansu un uzbrukuma – aizsardzības ieroču nošķirumu, ģeogrāfiju un polaritāti.⁴² Šie regulatori nosaka valsts uzvedību un veido priekšstatus par pretinieka šī brīža un ilgtermiņa nodomiem, tādējādi attīstot dinamiku, kuras ietvaros veidojas priekšnoteikumi valstu sadarbībai vai konfliktam. Drošības dilemmas konceptam attīstoties, mūsdienās minētajiem materiālajiem regulatoriem tiek pievienoti arī tādi regulatori kā etniskās grupas, asimetrisks varas sadalījums un ārēji aktieri.⁴³

Militārais nodrošinājums un bruņojums ir viens no visplašāk aplūkotajiem drošības dilemmas dinamikas materiālo regulatoru aspektiem, jo tieši valsts militārais nodrošinājums spēj nozīmīgi saasināt vai samazināt pretinieka nedrošību, balstoties uz valstij pieejamo uzbrukuma vai aizsardzības kapacitāti un nodomiem šīs kapacitātes kontekstā. Drošības dilemmas materiālos regulatorus uzbrukuma – aizsardzības balansu un uzbrukuma – aizsardzības ieroču nošķirumu raksturo *offence-defence* teorija, nosakot, ka konfliktu un karadarbības attīstības pamatā ir uzbrukuma priekšrocība, savukārt sadarbības un mierīgas līdzāspastāvēšanas pamatā ir aizsardzības spējas. Karadarbības attīstības un mierīgas līdzāspastāvēšanas nošķirums uz *offence-defence* teorijas pamata veido drošības dilemmas dinamiku, šo materiālo regulatoru iespaidā palielinot vai samazinot valstu savstarpējo nedrošību un bailes.⁴⁴

Materiālais regulators uzbrukuma – aizsardzības balanss norāda uz uzbrukuma vai aizsardzībai priekšrocību, veidojot priekšnoteikumus konflikta attīstībai uzbrukuma priekšrocības gadījumā vai mieram un sadarbībai aizsardzības priekšrocību gadījumā.

⁴¹Neskaidrais ieroču simbolisms (*ambiguous symbolism of weapons*) starptautisko attiecību pētniecībā tiek attiecināts uz uzbrukuma un aizsardzības ieroču nošķiršanas sarežģītību attiecībā pret to lomu valsts drošības nodrošināšanā. Detalizētāk skatīt: Wheeler, N., Booth, K. (2008). *Rethinking the Security Dilemma*. Izgūts no: <http://cadair.aber.ac.uk/dspace/bitstream/handle/2160/1924/security%20studies%20chapter%2010,%20Wheeler.pdf;jsessionid=5914F456D0F444874D2CB18EC587A913?sequence=1>

⁴²Tang, S. (2009). *The Security Dilemma: A Conceptual Analysis*. Security Studies, Vol. 18, Issue 3. p. 620

⁴³Turpat, pp. 620-621.

⁴⁴Jervis, R. (1978). *Cooperation Under security dilemma*. World Politics, Vol. 30, No. 2. pp. 186-187.

Uzbrukuma pārsvara gadījumā pār aizsardzību uzbrukuma izdarīšana ir vieglāka nekā tā atvairīšana.⁴⁵ Šādā situācijā bruņošanās sacensība būs intensīva, valstīm cenšoties nodrošināt sev augsta līmeņa drošību, jo līdz ar vienas valsts militāro spēju pieaugumu otrai valstij ir jāiegūst lielāks papildinājums saviem spēkiem, lai nodrošinātu savu aizsardzību. Būtiski, ka šādā militāro spēju akumulēšanas procesā iesaistītajām pusēm nav iespējams sev nodrošināt augsta līmeņa drošību.⁴⁶

Aizsardzības pārsvara gadījumā pār uzbrukumu valstis palielina savu drošību, nepalielinot citu valstu nedrošību, jo valstis uz aizsardzības pārsvara pamata spēj iegūt zināma līmeņa drošību, un bruņošanās sacensība zaudēs intensitāti. Drošības dilemmas dinamika saasināšanās vai samazināšanās tiek veidota līdz ar izmaiņām uzbrukuma – aizsardzības balansā. Ja valstu attiecībās aizsardzībai ir priekšrocība, tad tiks veikta drošības dilemmas dinamika samazināšanās uz pretinieka nedrošības samazināšanas pamata. Savukārt uzbrukuma priekšrocības gadījumā, pieaugot nedrošībai, drošības dilemmas dinamika saasināsies, un kara izcelšanās iespējas pieaugs.⁴⁷

Uzbrukuma – aizsardzības balansa kontekstā nozīmīgi ir tehnoloģiju un ģeogrāfijas aspekti. Ģeogrāfija uzbrukuma un aizsardzības balansa gadījumā veido ierobežojumus uzbrukuma īstenošanai, kas paaugstina aizsardzības priekšrocību. Ģeogrāfiskus ierobežojumus veido barjeras jeb buferzonas, piemēram, kalni un okeāni, kas apgrūtina uzbrukuma veikšanu. Ģeogrāfiskajiem ierobežojumiem esot klātesošiem, drošības dilemmas dinamika var tikt samazināta, jo aizsardzības ieroči spēs nodrošināt relatīvu drošību, papildus neradot apdraudējumu pretiniekam.⁴⁸ Savukārt militāro tehnoloģiju attīstība mūsdienās samazina ģeogrāfijas nozīmi uzbrukuma – aizsardzības balansa veidošanā līdz ar iespēju veikt uzbrukumu un aizsargāties, neskatoties uz ģeogrāfiskajiem ierobežojumiem. Piemēram, militāro tehnoloģiju attīstības iespaidā konvencionālie ieroči no uzbrukuma priekšrocības mainās uz aizsardzības priekšrocību. Savukārt kodolieroču attīstība valsts relatīvo drošību nodrošina gan ar uzbrukuma iespēju, gan ar pretuzbrukuma spēju, kas valstu drošības nodrošināšanā iesaista atturēšanas elementu.⁴⁹

Materiālais regulators uzbrukuma – aizsardzības ieroču nošķīrums raksturo valsts militārā nodrošinājuma un valsts militāro stratēģiju būtību no uzbrukuma izdarīšanas un atvairīšanas iespējas perspektīvas. Arī šis materiālais regulators, līdzīgi kā uzbrukuma – aizsardzības balanss, norāda uz nedrošības pieaugumu attiecībā pret valsts nodomiem uzbrukuma spējas

⁴⁵Glaser, C. (1997). *The Security Dilemma revisited*. World Politics, Vol. 50, No. 1. p. 174.

⁴⁶Turpat.

⁴⁷Jervis, R. (1978). *Cooperation Under security dilemma*. World Politics, Vol. 30, No. 2. pp. 186-187.

⁴⁸Turpat, p. 194.

⁴⁹Turpat, pp. 197-198.

pārsvara gadījumā, savukārt nedrošība tiks samazināta aizsardzības spējas pārsvara gadījumā.⁵⁰ Uzbrukuma – aizsardzības ieroču nošķirums ieņem nozīmīgu lomu pretinieka nodomu identificēšanā, proti, aizsardzības ieroči tiek saistīti ar drošības nodrošināšanu, nesamazinot pretinieka drošību, kas norāda uz labdabīgiem nodomiem. Savukārt uzbrukuma ieroči, gluži pretēji, valsts drošību nodrošina ar spēju kaitēt pretiniekam, kas norāda uz iespējamām ļaundabīgiem nodomiem. Pamatojoties uz šo nošķirumu, interpretācijas līmenī valsts var interpretēt pretinieka nodomus un atbildes līmenī veido savu atbildes stratēģiju.⁵¹ Būtisks uzbrukuma – aizsardzības ieroču nošķiruma aspekts mūsdienās tiek saistīts ar grūtībām skaidri identificēt uzbrukuma un aizsardzības ieročus. Ņemot vērā, ka ieroči var tikt izmantoti gan uzbrukuma, gan aizsardzības mērķu sasniegšanai, būtiski tiek apgrūtināta pretinieka nodomu identificēšana.

Uzbrukuma – aizsardzības balansa un uzbrukuma – aizsardzības ieroču nošķiruma darbības dēļ drošības dilemmas dinamika veidojas četru scenāriju ietekmē. Pirmais scenārijs iezīmē uzbrukuma pārsvara priekšrocību, kā arī uzbrukuma un aizsardzības spēju nenošķiršanu. Šis scenārijs saasina drošības dilemmas dinamiku līdz ar nedrošības palielināšanu pretiniekam. Sadarbība valstu starpā un nedrošības samazināšana ir apgrūtināta, pat neiespējama, un efektīvākais drošības nodrošināšanas veids ir uzbrukuma priekšrocību uzkrāšana. Šī scenārija darbības ietvaros, nenošķirot uzbrukuma un aizsardzības ieročus savas drošības nodrošināšanai, valsts militārais nodrošinājums var signalizēt par ļaundabīgiem nodomiem, un drošības dilemmas dinamika var sasniegt augstu intensitātes pakāpi, palielinot kara izcelšanās iespējamību.⁵²

Otrais scenārijs izceļ aizsardzības priekšrocību, savukārt uzbrukuma un aizsardzības spējas netiek nošķirtas. Šis scenārijs iezīmē gan drošības dilemmas dinamikas saasināšanās, gan samazināšanās iespējas. Līdz ar aizsardzības priekšrocību netiek veicināta pretinieka nedrošība, un drošības dilemmas dinamika netiek saasināta, jo šī scenārija darbības rezultātā valstu drošības intereses tiek samērotas. Tomēr arī šajā scenārijā drošības dilema var tikt saasināta. Ja valsts nespēj identificēt pretinieka labdabīgos nodomus uzbrukuma – aizsardzības spēju kontekstā, tad, balstoties uz nepareizi interpretētiem pretinieka nodomiem, militāras konfrontācijas iespējas pieaug.⁵³

Trešais scenārijs atspoguļo uzbrukuma priekšrocību, kā arī uzbrukuma un aizsardzības spēju nošķirumu. Šajā gadījumā valsts, neskatoties uz uzbrukuma priekšrocību, neapdraud pretinieku, līdz ar to drošības dilema valstu attiecībās var neveidoties. Drošības dilema

⁵⁰Glaser, C. (1997). *The Security Dilemma revisited*. World Politics, 1997, Vol. 50, No.1. p. 186.

⁵¹Turpat, pp. 186-187.

⁵²Jervis, R. (1978). *Cooperation Under security dilemma*. World Politics, Vol. 30, No. 2. p. 211.

⁵³Turpat, pp. 212-213.

valstu attiecībās var veidoties, un tikt pakāpeniski saasināta, ja kāda no valstīm attīstīs stratēģijas, kas veicinās pretinieka nedrošību uz iespējama kaitējuma nodarīšanas pamata.⁵⁴ Ceturtais scenārijs iezīmē aizsardzības priekšrocību, turklāt uzbrukuma un aizsardzības spējas tiek atdalītas. Šis scenārijs atspoguļo drošu valstu līdzāspastāvēšanu, kurā drošības dilemma neattīstās, jo valstis nodrošina sev augstu drošības līmeni, nedrošību pretiniekam neveidojot.⁵⁵

Drošības dilemmas koncepta kritikas ietvaros uzmanība tiek pievērsta *offence-defence* teorijai attiecībā pret drošības dilemmas materiālajiem regulatoriem uzbrukuma – aizsardzības balanss un uzbrukuma – aizsardzības ieroču nošķirums. Kritika uzsver, ka, pirmkārt, uzbrukuma – aizsardzības ieroču nošķiruma veikšana mūsdienās ir neiespējama, otrkārt, uzbrukuma – aizsardzības balanss nav izmērāms. Čārlzs Glasers (*Charles Glaser*), atbildot uz materiālajiem regulatoriem veltīto kritiku, atzīmē, ka uzbrukuma – aizsardzības balansa novērtējums ir jāveic, vērtējot valsts spēju nodarīt zaudējumus pretiniekam, jo valstu priekšstati par uzbrukuma vai aizsardzības priekšrocību var atšķirties. Konkrētāk, spēju radīt zaudējumus uzbrukuma – aizsardzības ieroču nošķiruma kategorijās, jo valstu mērķu sasniegšanai var attīstīt abus ieroču veidus. Nozīmīga ir uzbrukuma – aizsardzības izmaksu attiecība, ja valstij esošo spēju lielums nodrošina mērķu sasniegšanu, tad uzbrukumam ir priekšrocība, taču, ja mērķus nevar īstenot, tad balanss pārmainās par labu aizsardzībai.⁵⁶ Attiecībā pret ieroču nošķirumu būtiski ieročus klasificēt attiecībā pret to izmantošanu un nozīmi izmaiņu veidošanā balansā, proti, ja ieroča izmantošana uzbrukuma – aizsardzības balansu pārmaina uz uzbrukuma priekšrocību, tad tas iedalāms uzbrukuma ieroču kategorijā. Tas pats attiecas arī uz aizsardzības ieročiem, pamatojoties uz to, ka iesaistītās puses var īstenot nodomus uz šī nošķiruma pamata.⁵⁷

Drošības dilemmas dinamiku kā materiālais regulators veido arī ģeogrāfija. Ģeogrāfiskais regulators tiek saistīts ar valsts ģeogrāfisko novietojumu, kas pats par sevi var nodrošināt zināmu drošības līmeni, papildus neradot apdraudējumu citiem. Piemēram, ģeogrāfiskais novietojums var pasargāt valsti no iebrukuma, tai atrodoties nošķirti no citām valstīm. Gadījumā, ja ģeogrāfiskais faktors nenodrošina zināmu drošības līmeni, tad valsts apdraudējuma pakāpe ir augstāka.⁵⁸ Tomēr drošības līmenis, kas veidojies ģeogrāfiskā faktora ietekmē, var tikt samazināts līdz ar valsts atbildību par teritorijām ārpus savām robežām. Konkrētāk, nedrošība ģeogrāfijas kontekstā var veidoties līdz ar apdraudējumu saistībā ar pienākumiem un saistībām attiecībā pret sabiedrotajiem. Nedrošības palielināšanās var

⁵⁴Jervis, R. (1978). *Cooperation Under security dilemma*. World Politics, Vol. 30, No. 2. pp. 213-214.

⁵⁵Turpat, pp. 214.

⁵⁶Glaser, C. (1997). *The Security Dilemma revisited*. World Politics, Vol. 50, No. 1. p. 199.

⁵⁷Turpat.

⁵⁸Jervis, R. (1978). *Cooperation Under security dilemma*. World Politics, Vol. 30, No. 2. pp. 184-185.

attīstīties arī normu un vērtību kontekstā, kas saistīts ar valsts interesēm, piemēram, ekonomiskajām interesēm citos reģionos.⁵⁹

Materiālais regulators – asimetrisks varas sadalījums, raksturo situāciju, kurā nedrošības līmenis drošības dilemmas ietvaros vājākajam aktierim būs augstāks attiecībā pret spēcīgāko aktieri un tā rīcību. Situācijas ietvaros, kurā iezīmēta spēku nesamērojamība, spēcīgākā aktiera ziņā ir drošības dilemmas dinamikas samazināšana, raidot signālus pretinieka nedrošības mazināšanai. Savukārt vājākais aktieris savas drošības nodrošināšanai centīsies īstenot darbības, kas veido apdraudējumu spēcīgākajam aktierim, piemēram, iesaistīšanās alianšu veidošanā. Šādas darbības no spēcīgākā aktiera puses var tikt interpretētas kā ļaundabīgas.⁶⁰ Asimetriska varas sadalījuma gadījumā, kurā iesaistīta lielvara un augošā lielvara, lielāku nedrošību par pretinieka nodomiem izjutīs spēcīgākais aktieris, turklāt drošības dilemmas var tikt saasināta, ja lielvara pienācīgi nenovērtē pretinieka potenciālu.⁶¹

Ārējie aktieri materiālo regulatoru kontekstā ir sabiedrotie, kādai no drošības dilemmā iesaistītajām valstīm, vai citi aktieri, kas iesaistīti drošības dilemmas veidošanā. Drošības dilemmas dinamika ārējo aktieru iespaidā var veidoties ārējo aktieru rīcības rezultātā, kas samazina vai palielina drošības dilemmā iesaistīto aktieru nedrošību. Piemēram, drošības dilemmas dinamika var tikt mainīta līdz ar apdraudējumu, kas saistīts ar nedrošības veidošanu pretiniekam, valstij iesaistoties aliansē.⁶² Attiecīgi ārējo aktieru rīcība līdzīgi kā citi materiālie regulatori var ietekmēt drošības dilemmas interpretācijas un atbildes dilemmas līmeņus, saasinot vai samazinot drošības dilemmas dinamiku. Etniskās grupas kā materiālais regulators var spēlēt nozīmīgu lomu drošības dilemmas veidošanā arī starptautiskajās attiecībās, piemēram, konkrētai etniskajai grupai kalpojot kā nedrošības veicinātājam valstu attiecībās. Etniskās grupas kā materiālais regulators var veidot drošības dilemmas dinamiku, palielinot vai samazinot drošības dilemmā iesaistīto pušu nedrošību. Turklāt šis regulators var tikt izmantots apzināti, pirmkārt, lai veicinātu nedrošību, tādējādi saasinātu drošības dilemmu, otrkārt, lai signalizētu labdabīgus nodomus un veidotu savstarpējo uzticību. Proti, tolerance pret konkrētām minoritātēm, etniskajām grupām iekšpolitikā var signalizēt labdabīgus nodomus pretiniekam, kam šīs etniskās grupas ir nozīmīgas.⁶³

Drošības dilemmas materiālo regulatoru loma drošības dilemmas dinamikas veidošanā tiek saistīta ar to nozīmīgo ietekmi gan uz interpretācijas, gan atbildes līmeņiem. Uz materiālo regulatoru analīzes pamata var tikt veikta pretinieka šī brīža un nākotnes nodomu

⁵⁹Jervis, R. (1978). *Cooperation Under security dilemma*. World Politics, Vol. 30, No. 2. pp. 184-185.

⁶⁰Tang, S. (2010). The Security Dilemma: A Conceptual Analysis. *The theory of Security Strategy for our time. Defensive Realism*. Palgrave Macmillan. pp. 66-67.

⁶¹Turpat.

⁶²Turpat, p. 68.

⁶³Turpat.

identifikācija interpretācijas līmenī, piemēram, uz tā uzbrukuma un aizsardzības spējām un dalību aliansē. Savukārt atbildes līmenī tieši uz materiālo regulatoru pamata valstīm ir iespēja īstenot militārās vai diplomātiskās stratēģijas, kas ietekmē drošības dilemmas dinamiku, to saasinot vai samazinot.⁶⁴

2.1.2. Drošības dilemmas psiholoģiskie regulatori

Psiholoģiskie faktori starptautisko attiecību pētniecību atvirza no valsts centrētas pieejas, kā nozīmīgu mainīgu izvirzot individuālo jeb lēmumu pieņēmēju līmeni. No psiholoģisko faktoru perspektīvas lēmumu pieņemšanu, tai skaitā nepareizu uztveri, starptautiskajā politikā ietekmē individuālas personības, to priekšstati un izpratne.⁶⁵ Psiholoģiskie regulatori drošības dilemmas dinamikas veidošanā tiek saistīti ar lēmumu pieņemšanu un „citu prāta problēmu”.⁶⁶ Spēju identificēt un novērtēt pretinieka nodomus ietekmē dažādi faktori, piemēram, informācijas apkopošana, informācijas neskaidrība, birokrātijas struktūras, iepriekš noteikti priekšstati un pārliecība.⁶⁷ Tieši uz iepriekš noteiktu priekšstatu un pārliecību pamata gan kultūras un reliģijas, gan politiskos jautājumos tiek veidoti drošības dilemmas psiholoģiskie regulatori – ideoloģiskais fundamentālisms, etnocentrisms, sliktākā iznākuma paredzēšana, slepenība, doktrinārais reālisms, domāšana nulles summas kategorijās, stratēģiskais redukcionisms un netieša ienaidnieka iztēlošanās.⁶⁸

Ideoloģiskais fundamentālisms veido indivīdu un kolektīvo apziņu, uz sociālo, etnisko, nacionālo vai reliģisko principu pamata attīstot „mēs” un „viņi” dalījumu.⁶⁹ Šāda dalījuma klātesamība valstu attiecībās saasina draudu uztveri, attīsta nespēju identificēt pretinieka nodomus atdalīti no esošajiem priekšstatiem un pārliecības, tādējādi saasinot drošības dilemmas dinamiku. Tiek izvirzīts, ka drošības dilemmas attīstība demokrātisku valstu starpā ir mazāk iespējama, jo demokrātiskā miera teorija paredz, ka institūcijas, veidojot kopīgu identitāti, attālina valstis no kara izcelšanās iespējamības, savukārt atšķirīgu režīmu starpā drošības dilemmas dinamika uz kopīgu vērtību un interešu trūkumu pamata var saasināties.⁷⁰

⁶⁴Taliaferro, J. (2000/2001). *Security Seeking under Anarchy: Defensive Realism Revisited*. International Security, Vol. 25, No. 3. p. 137.

⁶⁵Kelman, H. (1965). *Social – Psychological Approaches to the Study of International Relations*. Izgūts no: http://scholar.harvard.edu/hkelman/files/SocialPsychApproaches_Scope.pdf

⁶⁶„Citu prātu problēma” (*the problem of other minds*) tiek saistīta ar lēmumu pieņēmēju nespēju izprast citas valsts lēmumu pieņēmēju rīcību, kas nozīmīgi traucē izprast un identificēt pretinieka nodomus. Detalizētāk skatīt: Wheeler, N., Booth, K. (2008). *Rethinking the Security Dilemma*. Izgūts no: <http://cadair.aber.ac.uk/dspace/bitstream/handle/2160/1924/security%20studies%20chapter%2010,%20Wheeler.pdf;jsessionid=5914F456D0F444874D2CB18EC587A913?sequence=1>

⁶⁷Booth, K. (2014). Threat Assessment. *Strategy and Ethnocentrism*. Routledge. p 130.

⁶⁸Wheeler, N., Booth, K. (1992). *The Security Dilemma. Dilemmas of World Politics*. Oxford University Press Inc., New York. p. 40.

⁶⁹Heywood, A. (2003). *Political Ideologies. An introduction. 3rd Edition*. Palgrave Macmillan. p.243.

⁷⁰Tang, S. (2009). *The Security Dilemma: A Conceptual Analysis*. Security Studies, Vol. 18, Issue 3. pp. 69-70.

Ideoloģiskā mērenība var samazināt drošības dilemmas intensitāti no valsts iekšpolitikas uz ārpolitiku, mazinot nedrošību un attīstot sadarbību un savstarpējo uzticību valstu attiecībās. Drošības dilemmas dinamikas kontekstā tiek izcelts, ka tieši savstarpējā atzīšana jeb pretinieka identitātes atzīšana mazina neuzticēšanos un aizdomas. Tiek uzskatīts, ka Aukstā kara sākumā ASV un PSRS nespēja pieņemt pretinieka identitāti bija galvenais šķērslis jaunas starptautiskās kārtības veidošanai, mazinot drošības dilemmu līdz ar ideoloģiskā fundamentālisma noraidīšanu.⁷¹

Etnocentrisms, veidojot grupu diferencēšanu uz morālu vai kultūras priekšstatu pamata, izceļ kādu grupu vai kopienu kā pārāku pār citām. Etnocentrisma kā psiholoģiskā regulatora klātesamība sekmē draudu uztveres saasināšanos valstu attiecībās, kādai valstij uztverot sevi kā pārāku.⁷² Etnocentrisms veido nepareizus priekšstatus, stereotipus, nacionālistisku sacensību, sliktākā iznākuma paredzēšanu uz nedrošības un baiļu pamata, kas attiecīgi saasina drošības dilemmas dinamiku.⁷³ Etnocentrisms starpvalstu attiecībās traucē valstij novērtēt pastāvošo situāciju no pretinieka perspektīvas un interpretēt pretinieka rīcību kā atbildi uz pašas radītu apdraudējumu.

Sliktākā iznākuma paredzēšana tiek raksturota kā tendence aplūkot pretinieka rīcību un identificēt tā nodomus no pesimistiska skatījuma perspektīvas.⁷⁴ Balstoties uz iepriekš noteiktu priekšstatu un pieņēmumu pamata, pretinieka nodomi tiek uztverti un interpretēti sliktākā iespējamā iznākuma kategorijās, kas valstu konfrontāciju un kara izcelšanās iespējas paaugstina. Pretinieka nodomu uztvere sliktākā iznākuma kategorijās veido nedrošības un baiļu pastiprināšanos. Turklāt, domājot un rīkojoties sliktākā gadījuma scenārija ietekmē, starpvalstu attiecībās iespējama var kļūt ticams. Proti, valstu attiecības var attīstīties līdz militārai konfrontācijai, ja konfrontācija ir tikusi uztverta kā viena no iespējam turpmākai valstu attiecību attīstībai.⁷⁵

Domāšana nulles summas kategorijās starptautiskajās attiecībās veido sāncensīgu pieeju attiecībā pret savas un pretinieka drošības nodrošināšanu. Nacionālā drošība un valstu nacionālās intereses anarhiskā starptautiskā sistēmā no reālisma perspektīvas var tikt uzskatītas par nulles summas spēli situācijā, kad kāda valsts palielina savu drošību, attiecīgi

⁷¹Booth, K., Wheeler, N. (2008). *Society. The security dilemma: Fear, cooperation and trust in world politics*. Basingstoke Palgrave Macmillan. p. 99.

⁷²Bar-Tal, D., Hammach, P. (2012). Conflict, Delegitimization, and Violence. Tropp, L. (ed.) *The Oxford Handbook of Intergroup Conflict*. Oxford University Press. p. 33.

⁷³Booth, K. (2014). Threat Assessment. *Strategy and Ethnocentrism*. Routledge. p 124.

⁷⁴LaBanca, G. (2011). *Forecasting Uncertainty: US and Russian Threat Dynamics During the „Reset”*. Izgūts no:

<https://m.repository.library.georgetown.edu/bitstream/handle/10822/553533/laBancaGregoryRobert.pdf?sequence=1>

⁷⁵Booth, K. (2014). Threat Assessment. *Strategy and Ethnocentrism*. Routledge. p 128.

samazinot citas valsts drošību par tādu pašu apjomu.⁷⁶ Domāšanai nulles summas kategorijās ietverot, ka valsts var kļūt drošāka tikai samazinot pretinieka drošību, tiek sekmēta panika un izslēgtas sadarbības iespējas. Šī sāncensīgā pieeja valstu attiecībām saasina drošības dilemmas dinamiku un palielina kara izcelšanās iespējas, jo ieguvumi nav iespējami abām iesaistītajām pusēm, proti, kādas valsts labums tiek gūts uz pretinieka rēķina.

Informācija par valstu militāro nodrošinājumu un spējām var ierobežot to rīcību un padarīt tās ievainojamas no pretinieku puses, līdz ar to valstis kļūst noslēgtākas un ierobežo informācijas izplatīšanu. Noslēgtība jeb slepenība no drošības dilemmas dinamikas perspektīvas traucē informācijas apmaiņu, saasina drošības dilemmas dinamiku un palielina kara izcelšanās iespējas uz nepamatotu pretinieka spēju un nodomu identificēšanas pamata, kas sekmējis baiļu un nedrošības veidošanos.⁷⁷ Drošības dilemmas dinamikas ietvaros stratēģiskais redukcionisms kā psiholoģisks regulators pārceļ starpvalstu attiecības no politiskā līmeņa uz militāro līmeni, raksturojot valstu attiecības spēka politikas ietvaros.⁷⁸ Netieša ienaidnieka iztēlošanās kā drošības dilemmas regulators tiek raksturots pretinieka uztveres kategorijās, proti, pretinieks tiek uzskatīts par draudu avotu, neskatoties uz tā rīcības raksturu.⁷⁹ Savukārt doktrinārais reālisms balstās uz valsti centrētā pieejā, kurā starpvalstu attiecības ir pamata elements notikumiem un tendencēm starptautiskajā politikā, neņemot vērā dažādus citus faktorus, kuri veido notikumus starptautiskajā politikā, veicinot konflikta rakstura pārvērtēšanu.⁸⁰

Drošības dilemmas dinamikas psiholoģiskie regulatori darbojas gan interpretācijas, gan atbildes dilemmas līmeņos. Interpretācijas līmenī lēmumu pieņēmēji saskaras ar pretinieka rīcības motīvu identificēšanu un nodomu interpretēšanu. Izmaksas, kas saistītas ar valsts drošību, sarežģīt lēmumu pieņemšanas procesu un lēmumu pieņēmēju līmenī iesaista iepriekš noteiktus priekšstatus un pārliecību, kas sekmē psiholoģisko regulatoru darbību. Psiholoģisko regulatoru darbības ietvaros tiek traucēta pretinieku patieso nodomu identificēšana. Savukārt neprecīzi identificēti pretinieka nodomi ietekmē atbildes dilemmas līmeni, jo atbildes stratēģija, kuras pamatā būs nepatiesi identificēti nodomi, var saasināt drošības dilemmu. Pareizi interpretēti pretinieka signāli un atbilstoša rīcība var drošības dilemmas dinamiku samazināt, taču, atbildi pretiniekam veidojot uz nepamatotu uzticību, tiek paaugstināta

⁷⁶Thakur, R. (2013). The National Interest. Cooper, A., Heine, J., Thakur, R. (eds.) *The Oxford Handbook of Modern Diplomacy*. Oxford University Press. p. 72.

⁷⁷Glaser, C. (1997). *The Security Dilemma revisited*. World Politics, Vol. 50, No. 1. p. 187.

⁷⁸Wheeler, N., Booth, K. (1992). The Security Dilemma. *Dilemmas of World Politics*. Oxford University Press Inc., New York. p. 40.

⁷⁹Turpat.

⁸⁰Booth, K. (2000). Security in anarchy: Utopian Realism in theory and practice. *Critical Concepts in Political Science*. Routledge. p. 330.

iespējamība tikt pakļautiem no pretinieka puses.⁸¹ Pretinieka nodomu identificēšanā un lēmumu pieņemšanā ir būtiski tādi aspekti kā politiskās, kultūras, vēsturiskās un ģeogrāfiskās atšķirības, jo šie aspekti var atvieglot psiholoģisko regulatoru darbību, palīdzot identificēt pretinieku nodomu.⁸²

Drošības dilemmas dinamikas materiālo un psiholoģisko regulatoru darbība atspoguļo interpretācijas un atbildes dilemmas līmeņu darbību, veidojot nedrošību, vai gluži pretēji, samazinot nedrošību par pretinieka nodomiem. Lai detalizēti aplūkotu atbildes dilemmas līmeņa darbību un tā ietekmi uz drošības dilemmas dinamikas veidošanos, turpmāk tiks aplūkotas stratēģijas drošības dilemmas dinamikas samazināšanai.

2.2. Stratēģijas drošības dilemmas dinamikas samazināšanai

Iespējas drošības dilemmas dinamikas samazināšanai tiek balstītas uz pretinieku nodomu interpretāciju un piemērotu stratēģiju īstenošanu, lai, atbildot uz pretinieka radīto apdraudējumu, samazinātu nedrošību un bailes. Atbildes stratēģijas un to ietvaros īstenotās darbības un signāli, kas izvēlēti, vadoties pēc pamatotas nodomu interpretācijas, nevis nepamatotām bailēm, laika gaitā var pretinieku starpā mazināt nedrošību un pat attīstīt sadarbību.⁸³ Roberts Džerviss norāda, ka, lai uzsāktu drošības dilemmu samazinošas dinamikas veidošanu, kas valstu attiecības attālinātu no kara izcelšanās, sākotnēji vienai vai abām no drošības dilemmā iesaistītajām pusēm ir jāapzinās, ka tā vai tās ir ietvertas nevēlamā, drošību samazinošā situācijā jeb drošības dilemmā.⁸⁴ Iesaistītajām pusēm vai pusei, apzinoties, ka drošības dilemmas pamatā ir bailes par pretinieka motīviem un nodomiem, ir būtiski izprast, ka arī paša rīcība var būt cēlonis pretinieka bailēm un nedrošībai. Līdz ar drošības dilemmas darbības konstatēšanu un šīs situācijas nozīmīguma izprašanu vienai vai abām no iesaistītajām pusēm ir iespēja īstenot piemērotas darbības, kas, pārtraucot nedrošības un naidīguma akumulēšanu, drošības dilemmas dinamiku samazinātu.⁸⁵

Darbības jeb signāli, kas ir drošības dilemmas dinamiku mazinošu stratēģiju pamatā, ir darbības, kuru veidošanā valsts iegulda nozīmīgus resursus, kas ievērojami maina līdzšinējo valsts rīcību un liek pretiniekam apzināties tās nodomu patiesumu. Turpretī darbības, kas neprasa nozīmīgu resursu ieguldījumu, neatstājot ietekmi uz valsts līdzšinējo rīcību, ne tikai

⁸¹Booth, K. (2000). Security in anarchy: Utopian Realism in theory and practice. *Critical Concepts in Political Science*. Routledge. p. 330.

⁸²Wheeler, N., Booth, K. (1992). The Security Dilemma. *Dilemmas of World Politics*. Oxford University Press Inc., New York. p. 38.

⁸³Jervis, R. (1976). Deterrence, the Spiral Model, and Intentions of the Adversary. *Perception and Misperception in International Politics*. Princeton University Press. pp. 81-82.

⁸⁴Turpat, p. 82.

⁸⁵Booth, K., Wheeler, N. (2008). Society. *The security dilemma: Fear, cooperation and trust in world politics*. Basingstoke Palgrave Macmillan. p. 104.

nesignalizē par nodomu patiesumu, bet var tikt īstenotas arī no ekspansionistu vai oportunistu valstu puses. Darbībām, lai tās būtu efektīvas un spētu samazināt pretinieka nedrošību, ir jābūt pareizi iestatītām stratēģijās, kas parāda, ka konkrētā valsts respektē pretinieka leģitīmās intereses. Papildus valstu darbības kā signāli ir lietderīgi, lai atšķirtu valstis ar labdabīgiem vai ļaundabīgiem nodomiem, proti, darbības, kurās ieguldīti nozīmīgi resursi, īsteno valstis ar labdabīgiem nodomiem, kas vēlas samazināt pretinieka nedrošību, savukārt valstis ar ļaundabīgiem nodomiem tās neīsteno, jo tās traucēs valstu nodomu īstenošanai.⁸⁶

Nozīmīgo darbību jeb signālu kategorijā tiek izdalīti divi signālu veidi, kurus valstīm nepieciešams raidīt, lai ticami paustu savus patiesos nodomus.⁸⁷ Ņemot vērā, ka nozīmīgu signālu raidīšana veido izmaksas, signāli tiek iedalīti auditorijas izmaksu signālos un militāro izmaksu signālos. Auditorijas izmaksu signāli veido augstas izmaksas, kas nozīmīgi ietekmē valsts iedzīvotājus attiecībā pret lēmumu pieņemēju veiktajām ārpolitikas darbībām. Šie signāli tiek raidīti ar valsts līderu publisku paziņojumu palīdzību vai alianses līgumiem, kas veido valsts reputāciju un saistību ievērošanu. Auditorijas izmaksu signāli veido *ex post* izmaksas, proti, izmaksas veidosies tikai gadījumā, ja tiks skarta sabiedrībai nozīmīga problēma. Savukārt militāro izmaksu signālu pamatā ir mobilizēšanas vai bruņošanās pasākumus īstenošana. Šāda veida darbības veidos *ex ante* izmaksas, ietekmējot gan valsts militārās aizsardzības spējas, gan veidojot augstas finansiālās izmaksas.⁸⁸

Nodomu signalizēšanas kontekstā nav būtisks valstu dalījums demokrātiskās vai nedemokrātiskās valstīs. Turklāt tiek noraidīts, ka demokrātiskas valstis spēj labāk signalizēt nodomus, salīdzinot ar nedemokrātiskām valstīm, jo demokrātiskas valstis ar dažādu interešu grupu starpniecību var raidīt nesaskaņotus, pat atšķirīgus signālus, uz kuru pamata tiktu interpretēti valsts nodomi. Līdz ar to gan nedemokrātiskas, gan demokrātiskas valstis var veidot nozīmīgus signālus, lai pretiniekam norādītu uz saviem patiesajiem nodomiem.⁸⁹

Pretinieku nodomu interpretēšanā, lai izvēlētos piemērotākos signālus un stratēģijas drošības dilemmas dinamikas samazināšanai, ir būtiski noteikt drošības dilemmas raksturu. Drošības dilemmas rakstura nošķirums var tikt veidots uz spirāles modeļa un atturēšanas teorijas pamata. Spirāles modeli raksturo konflikta situācija, kurā pretinieku starpā ir abpusējas bailes no pozīciju zaudēšanas vai iznīcināšanas nepareizi interpretētu nodomu dēļ, savukārt atturēšanas modeļa pamatā ir agresora radītas bailes par pozīciju zaudēšanu vai

⁸⁶Milo, Y. (2013). *In the Eye of the Beholder: How Leaders and Intelligence Communities Assess the Intentions of Adversaries*. International Security, Vol. 38, Issue 1. pp. 9-10.

⁸⁷Fearon, J. (1997). *Signaling Foreign Policy Interests: Tying Hands versus Sinking Costs*. The Journal of Conflict Resolution, Vol. 41, No. 1. p. 69.

⁸⁸Turpat, pp. 69-70.

⁸⁹Taliaferro, J. (2000/2001). *Security Seeking under Anarchy: Defensive Realism Revisited*. International Security, Vol. 25, No. 3. pp. 146-151.

iznīcināšanu.⁹⁰ Šo nošķirumu ilustrē arī valsts un sistēmas izraisītas drošības dilemmu veidi, proti, spirāles modelis atspoguļo sistēmas izraisītu drošības dilemmu, savukārt atturēšanas modelis – valsts izraisītu drošības dilemmu. Pretinieku nodomu identificēšanā nepieciešams noteikt, kurā no abām situācijām – spirāles vai atturēšanas – valsts atrodas, un attiecīgi attīstīt stratēģijas drošības dilemmas dinamikas samazināšanai.

Veidojot valsts atbildi uz nedrošību, kas radusies, interpretējot pretinieka motīvus, ir būtiski nošķirt, vai uz nedrošību atbildēt ar draudiem vai signalizēt nomierināšanu.⁹¹ Atturēšanas teorijas gadījumā valsts kā *status quo* vai drošības meklētāja saskaras ar apdraudējumu no ekspansionista vai oportūnista valsts puses.⁹² Šajā gadījumā valsts veido atturēšanas stratēģiju, lai norādītu pretiniekam, ka iespējamā kara izmaksas ir pārāk augstas. Savukārt spirāles modeļa pamatā ir valstu agresīva rīcība, atbildot uz bailēm un nedrošību valstu starpā, kas meklē tikai drošību, izraisot sāncensību un saasinot attiecības.⁹³ Pamatojoties uz aplūkoto drošības dilemmas raksturu, darbā tiks apskatītas divas stratēģijas drošības dilemmas dinamikas samazināšanai: nomierināšana (*reassurance*) un atturēšana (*deterrence*).

Nedrošība, kas balstīta uz savstarpējo naidīgumu nepareizu priekšstatu dēļ un attīsta drošības dilemmas dinamiku no anarhijas līdz karam, var tikt samazināta, izmantojot nomierināšanas stratēģijas. Nomierināšanas stratēģiju pamatā ir centieni mazināt savstarpējo naidīgumu ar ticamu signālu palīdzību, veidojot savstarpēju uzticību, samazinot neuzticēšanos un nedrošību, attīstot valstu sadarbību un samazinot konfrontācijas iespējas.⁹⁴ Nomierināšanas stratēģijas ietvaros drošības dilemmas dinamikas samazināšanai var izmantot uzbrukuma – aizsardzības ieroču nošķirumu, lai signalizētu patieso valsts motivāciju un samazinātu pretinieka nedrošību attiecībā pret saviem nodomiem.⁹⁵

Labdabīgus signālus nomierināšanas stratēģijas ietvaros uz uzbrukuma – aizsardzības nošķiruma pamata iespējams raidīt ar trīs militāro stratēģiju veidiem, pirmkārt, bruņojuma kontrole (*arms control*), otrkārt, vienpusēja aizsardzības politika (*unilateral defence*), treškārt, vienpusēji ierobežojoša sistēma (*unilateral restraint*). Bruņojuma kontrole var mainīt pretinieka uztveri par valsts nodomiem attiecībā pret kaitējumu nodarīšanu pretiniekam.

⁹⁰Jervis, R. (1976). Deterrence, the Spiral Model, and Intentions of the Adversary. *Perception and Misperception in International Politics*. Princeton University Press. pp. 59-62.

⁹¹Bourme, M. (2014). Acting under uncertainty: the Security Dilemma, Strategy and Risk. *Understanding security*. Palgrave Macmillan. p. 94.

⁹²Glaser, C. (1997). *The Security Dilemma revisited*. World Politics, Vol. 50, No. 1. p. 172.

⁹³Jervis, R. (1976). Deterrence, the Spiral Model, and Intentions of the Adversary. *Perception and Misperception in International Politics*. Princeton University Press. pp. 84-85

⁹⁴Wheeler, N., Booth, K. (1992). The Security Dilemma. *Dilemmas of World Politics*. Oxford University Press Inc., New York. p. 40.

⁹⁵Glaser, C. (1994/1995). *Realists as Optimists: Cooperation as Self-Help*. International Security Vol. 19, No. 3. p.67.

Bruņojuma kontrole arī gadījumā, kad uzbrukuma un aizsardzības iespējas ir nodalāmas, var nozīmīgi signalizēt par valsts motīviem. Proti, izmaksas, kas saistāmas ar bruņojuma kontroli gan uzbrukuma, gan aizsardzības kategorijās, norāda uz valsts labdabīgajiem nodomiem, labprātīgi samazinot bruņojumu un mazinot pretinieka nedrošību.

Labāk nekā bruņojuma kontrole par labdabīgajiem nodomiem var signalizēt vienpusēja aizsardzības politika. Valstij, nodrošinot savu drošību ar aizsardzības ieroču palīdzību, nākas ieguldīt vairāk resursu nekā balstot savu drošību uz uzbrukuma priekšrocību. Līdz ar to valsts par saviem nodomiem signalizē ne tikai atsakoties no uzbrukuma priekšrocības, bet arī ieguldot resursus, lai samazinātu pretinieka nedrošību. Savukārt vienpusēji ierobežojošas sistēmas īstenošana paredz militāro spēju samazināšanu zem līmeņa, kas būtu nepieciešams atturēšanai un aizsardzībai. Šāda veida signāls ļoti skaidri norāda uz valsts labdabīgajiem nodomiem, pirmkārt, ar uzbrukuma spējas samazināšanu, otrkārt, radot apdraudējumu savai drošībai ar militāro spēju samazināšanu.⁹⁶

Militāro stratēģiju veidi, kas balstīti uz uzbrukuma – aizsardzības ieroču nošķirumu ne tikai skaidri norāda uz vēlmi uzlabot attiecības un mazināt pretinieka nedrošību, bet arī sniedz iespēju nošķirt *status quo* valstis no ekspansionistu un oportunistu valstīm, proti, valstis ar ļauniem nodomiem, visticamāk, nomierināšanas militārās stratēģijas neīstēnos, jo tās būs pārāk dārgas un traucēs to mērķu sasniegšanai.⁹⁷ Pirmkārt, bruņojuma kontroli un vienpusēju aizsardzības politiku ekspansionistu un oportunistu valstis neīstēnos, jo izmaksas, kas saistītas ar nodomu realizēšanu, ir pārāk augstas, proti, bruņojuma kontrole un uzbrukumu spēju samazināšana traucētu īstēnot ekspansiju. Otrkārt, vienpusēji ierobežojošu sistēmu ekspansionistu un oportunistu valstis neīstēnotu, jo izmaksas un riski ne tikai traucētu ekspansijas īstēnošanu, bet arī palielinātu iznīcināšanas un pozīciju zaudēšanas risku.⁹⁸

Uz nomierināšanas stratēģiju pamatā esošajām darbībām, kas mazina nedrošību un saspīlējumu, Čārlzs Osgoods (*Charles Osgood*) Aukstā kara laikā izveidoja GRIT stratēģiju. GRIT stratēģija tika izstrādāta, lai veicinātu savstarpējo uzticēšanos ASV un PSRS vidū, mazinot drošības dilemmu un bruņota konflikta izcelšanās iespējas. Attiecībā pret drošības dilemmas samazināšanu GRIT stratēģijas pamatā ir valsts vienpusējas darbības, kuru īstēnošana mazina pretinieka nedrošību, veicinot turpmāku savstarpēju darbību apmainīšanos, kas mazina saspīlējumu.⁹⁹ GRIT stratēģijas pamatā ir daudzveidīgas darbības, kas var mazināt

⁹⁶Glaser, C. (1994/1995). *Realists as Optimists: Cooperation as self-Help*. International Security, Vol. 19, No. 3. pp. 68-69.

⁹⁷Taliaferro, J. (2000/2001). *Security Seeking under Anarchy: Defensive Realism Revisited*. International Security, Vol. 25, No. 3. pp. 146-147.

⁹⁸Glaser, C. (1994/1995). *Realists as Optimists: Cooperation as self-Help*. International Security, Vol. 19, No. 3. pp. 68-69.

⁹⁹Osgood, C. (1962). *GRIT. An Alternative to war and surrender*. University of Illinois Press, pp. 85-87.

nedrošību un pozitīvi ietekmēt pretinieka intereses un labklājību, piemēram, militāras darbības, bruņojuma kontrole, atbruņošanās, politiski soļi, kultūras un ekonomiskas darbības.¹⁰⁰

Nomierināšanas stratēģiju, tai skaitā GRIT stratēģijas, priekšrocība ir spēja ietekmēt ne tikai materiālos regulatorus ar militārām darbībām, bet arī drošības dilemmas psiholoģisko regulatoru darbību. Veidojot abpusēju uzticēšanos, tiek mainīts priekšstats par pretinieku kā ienaidnieku, tā nodomiem un attiecību uztveršanu nulles summas kategorijās, jo ar nomierināšanas stratēģiju palīdzību tiek veidoti signāli kopīgu interešu īstenošanai un nedrošības samazināšanai.¹⁰¹ Tomēr nomierināšanas stratēģiju kontekstā tiek izvirzīts, ka valstis, kas iesaistītas konfrontācijā, nevar būt pilnīgi drošas par pretinieka nodomiem, proti, valstis nespēj saskatīt vienu un to pašu situāciju tāpat, baidoties, ka nomierināšana un spēku samazināšana varētu tikt izmantota maldināšanai un agresīvu nodomu īstenošanai nākotnē.¹⁰²

Gadījumos, kad nedrošība un drošības dilemma valstu starpā veidojusies pretinieka īstenotas agresijas iespaidā, drošības dilemmas dinamikas samazināšanai var tikt izmantota atturēšana. Šādā situācijā nomierināšanas stratēģija nevis spētu mazināt drošības dilemmas dinamiku, bet, pretēji, sekmētu agresora mērķu sasniegšanu. Atturēšana tiek raksturota kā spiediena izdarīšana uz pretinieku, lai atturētu to no uzbrukuma vai citu darbību īstenošanas, pārliecinot, ka uzbrukuma vai īstenoto darbību izmaksas un riski ir augstāki nekā ieguvumi, ko sniegtu to īstenošana.¹⁰³ Atturēšanas teorija balstās reālisma starptautiskās sistēmas redzējumā – valsts kā galvenais aktieris anarhiskā starptautiskajā sistēmā, kurā vara un drošība tiek palielināta izdzīvošanas vārdā. Atturēšanas pamatā ir pieņēmums, ka ticami un spēcīgi draudi var ne tikai novērst konflikta uzsākšanos, bet arī nepieļaut kara izcelšanos.¹⁰⁴

Kā izplatītākais atturēšanas stratēģijas elements tiek izcelti kodolieroči, ar kuru palīdzību pārliecinoši atturēt agresora uzbrukumu. Kodolieroči pēc savas būtības ne tikai kalpo kā atturēšanas elements, bet arī kā valsts drošības nodrošināšanas centrālais elements, jo kodolieroču izmantošana veido augstākas izmaksas nekā ieguvumus, proti, signalizē par ievērojamiem zaudējumiem to izmantošanas gadījumā.¹⁰⁵ Līdz ar kodolieročiem atturēšanas stratēģijas ietvaros pēc Aukstā kara kā atturēšanas instrumenti tiek izdalīti konvencionālie

¹⁰⁰Osgood, C. (1962). *GRIT. An Alternative to war and surrender*. University of Illinois Press, p. 95.

¹⁰¹Bland, B. (2006). *Building Trust through Unilateral Strategies*. Izgūts no: <http://www.pij.org/details.php?id=817>

¹⁰²Butterfield, H. (1951). The Tragic element in modern international conflict. *History and Human Relations*. Collins. pp. 24-25.

¹⁰³*Department of Defense Dictionary of Military and Associated Terms*. Izgūts no: http://www.dtic.mil/doctrine/new_pubs/jp1_02.pdf

¹⁰⁴Donnelly, J. (2000). Anarchy, hierarchy, and order. *Realism and international relations*. Cambridge University Press. p. 90.

¹⁰⁵*Deterrence*. Izgūts no: <http://www.nuclearfiles.org/menu/key-issues/nuclear-weapons/history/cold-war/strategy/strategy-deterrence.htm>

ieroči, spēka diplomātija, ekonomiskās sankcijas un politiskie instrumenti.¹⁰⁶ Minētie atturēšanas instrumenti spēj veidot pretiniekam nozīmīgu apdraudējumu, zaudējumus vai izmaksas. Šie instrumenti atturēšanas stratēģijas ietvaros var kalpot dažādiem mērķiem – novērst militāra konflikta izcelšanos, brīdināt, demonstrējot valsts nostāju konflikta ietvaros, vai sodīt iesaistītās puses.¹⁰⁷ Mūsdienās, mijoties vecajiem un jaunajiem drošības izaicinājumiem, tiek izvirzīts, ka veiksmīgai atturēšanas stratēģijai ir jāapvieno gan masu iznīcināšanas ieroči un konvencionālie ieroči, gan spēka diplomātija un ekonomiskās sankcijas.¹⁰⁸

Spēka diplomātija var tikt izdalīta gan kā atsevišķa stratēģija, gan kā atturēšanas stratēģijas instruments. Spēka diplomātijas kā atturēšanas stratēģijas instrumenta mērķis ir ietekmēt pretinieka gribu un mērķus, apvienojot spēka un draudu pielietojumu, lai piespiestu pretinieku mainīt savu rīcību.¹⁰⁹ Spēka diplomātija līdzīgi kā citi atturēšanas instrumenti tiek izmantota, lai mudinātu pretinieku piekrist izvirzītajām prasībām vai apspriestu kompromisa iespējas, kas novērstu krīzes un militāru konfliktu iespējamību. Spēka diplomātiju iespējams raksturot „*carrot and stick*” kategorijās, motivējot pretinieku ar pozitīviem stimuliem vai sodot to, lai sasniegtu vēlamo rezultātu – arī izvairīšanos no drošības dilemmas dinamikas attīstības un kara izcelšanās.¹¹⁰ Spēka diplomātijas kā atturēšanas instrumenta galvenais uzdevums ir pretinieka īstenotās politikas un uzskatu maiņa, atbildot uz pretinieka veiktajām darbībām.

Ir situācijas, kurās, atbildot uz nedrošību ar atturēšanas stratēģijas īstenošanu, šāda rīcība ir saprātīga, bet ir gadījumi, kad šāda rīcība var palielināt bailes un nedrošību, veidojot neparedzētas sekas starp valstīm arī ar labdabīgiem nodomiem. Atturēšanas stratēģiju militārais komponents var vēl vairāk saasināt valstu konfrontācijas iespējamību, sekmējot apdraudējuma sajūtu un drošības dilemmas dinamikas saasināšanos.¹¹¹ Neprecīzi identificētu nodomu ietekmē valsts, kas atrodas spirāles modeļa situācijā, var izvēlēties atturēšanas stratēģiju, kas palielinās iesaistīto pušu nedrošību un bailes, turpinot drošības dilemmas

¹⁰⁶Department of Defense Dictionary of Military and Associated Terms. Izgūts no: http://www.dtic.mil/doctrine/new_pubs/jpl_02.pdf

¹⁰⁷Petrescu, I. (2010). *Rethinking Economic Sanction Success: Sanctions as Deterrents*. Izgūts no: <https://www.aeaweb.org/aea/2011conference/program/retrieve.php?pdfid=433>

¹⁰⁸Gerson, M. (2009). *Conventional Deterrence in the Second Nuclear age*. Parameters: U.S. Army War College, Vol. 39, Issue 3. p. 38.

¹⁰⁹Levy, J. (2008). *Deterrence and Coercive Diplomacy: The Contributions of Alexander George*. Izgūts no: <http://fas-polisci.rutgers.edu/levy/Levy%20-%20Deterrence%20&%20Coercive%20Diplomacy.pdf>

¹¹⁰George, A. (1997). *The General theory and Logic of Coercive Diplomacy. Forceful Persuasion: Coercive Diplomacy as an Alternative to War*. United States Institute of Peace. p. 10.

¹¹¹Wheeler, N., Booth, K. (1992). *The Security Dilemma. Dilemmas of World Politics*. Oxford University Press Inc., New York. p. 40.

dinamikas attīstību psiholoģisko un materiālo regulatoru ietekmē.¹¹² Atturēšanas stratēģija no spirāles modeļa perspektīvas sekmē apdraudējumu, paaugstina spriedzi, savukārt nomierināšanas stratēģija no atturēšanas teorijas perspektīvas liek pretiniekam apšaubīt valsts gatavību pretoties un izmantot to savā labā.¹¹³

Lai atspoguļotu drošības dilemmas materiālo un psiholoģisko regulatoru, kā arī aplūkoto stratēģiju darbību interpretācijas un atbildes dilemmas līmeņos, turpmāk tiks aplūkota drošības dilemmas dinamikas attīstība nepārtrauktības modelī no anarhijas līdz karam. Modelis no anarhijas līdz karam detalizēti atspoguļo kara izcelšanās scenāriju valstu attiecībās, taču tas var tikt izmantots arī atspoguļojot valstu attiecību virzību prom no militāras konfrontācijas.

2.3. Drošības dilemmas dinamikas modelis: no anarhijas līdz karam

Drošības dilemmas dinamikas attīstības gaitas pakāpeniska identificēšana no anarhijas līdz karam ir būtiska, lai iezīmētu ne tikai kara izcelšanās attīstības scenāriju, bet arī iespējas virzīties prom no militāras konfrontācijas. Pamatojoties uz tādiem drošības dilemmas veidošanās priekšnoteikumiem, kā anarhiska starptautiskā vide, nedrošība par pretinieka nolūkiem un pašpalīdzības princips¹¹⁴, Šipings Tangs (*Shiping Tang*) ir izveidojis cēloņsakarību kopumu drošības dilemmas dinamikas attīstībai no anarhijas līdz karam. Cēloņsakarību virkne – varas uzrāšanas cikls, drošības dilemmas dinamikas attīstība, drošības dilemmas attīstība līdz spirāles modelim materiālo un psiholoģisko regulatoru ietekmē – drošības dilemmas dinamikai attīstoties spirālveida procesā, var attīstīt starpvalstu attiecības līdz karam.¹¹⁵

Drošības dilemmas dinamiku no anarhijas līdz karam iespējams uzskatāmi atspoguļot nepārtraukta modeļa ietvaros (skatīt 2.1. attēlu). Modelī, kurā cēloņsakarību virkne veido darbību un pretdarbību procesus, drošības dilemmas dinamika saasinās nedrošības un baiļu iespaidā vai samazinās, nedrošībai un bailēm attiecīgi samazinoties. Apvienojot drošības dilemmas konceptu un spirāles modeli, Šipings Tangs norāda, ka drošības dilemmas dinamikas attīstība, kas var progresēt līdz karam, veidojas uz patiesas drošības dilemmas pamatiem. Proti, nedrošība un bailes, kas attīstītas savstarpējā nedrošībā starp divām defensīvā reālisma valstīm, vai uz interešu konflikta pamatiem starp defensīvā un ofensīvā

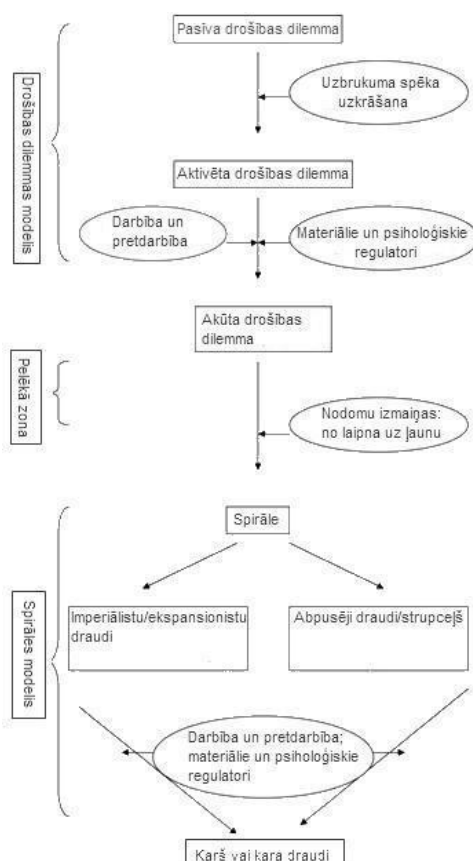
¹¹²Wheeler, N., Booth, K. (1992). *The Security Dilemma. Dilemmas of World Politics*. Oxford University Press Inc., New York. pp. 41-42.

¹¹³Jervis, R. (1976). *Deterrence, the Spiral Model, and Intentions of the Adversary. Perception and Misperception in International Politics*. Princeton University Press. p. 84.

¹¹⁴Ar pašpalīdzības principu (*self-help*) tiek raksturota situācija, kurā valstīm anarhiskas starptautiskas sistēmas apstākļos ir jāgādā par savas drošības nodrošināšanu. Detalizētāk skatīt: Shimko, K. (2010). *International relations: perspectives and controversies*. (3rd ed.). Boston: Houghton Mifflin. p.66.

¹¹⁵Tang, S. (2009). *The Security Dilemma: A Conceptual Analysis*. Security Studies, Vol. 18, Issue 3. p. 616.

reālisma valstīm vai divām ofensīvā reālisma valstīm.¹¹⁶ Modeļi no anarhijas līdz karam veido trīs centrālie elementī, pirmkārt, drošības dilemmas modelis, otrkārt, pelēkā zonas modelis, treškārt, spirāles modelis. Pirmā elementa ietvaros drošības dilemmas veido trīs secīgas pakāpes: pasīva drošības dilemmas, aktivizētā drošības dilemmas, akūta drošības dilemmas. Minētās drošības dilemmas pakāpes secīgi attīstās materiālo un psiholoģisko regulatoru ietvaros.¹¹⁷

2.1. Š. Tanga drošības dilemmas dinamikas modelis no anarhijas līdz karam (Tang; 2009)

Pasīvas drošības dilemmas fāzē divu defensīvā reālisma valstu savstarpējās attiecības iezīmē pasīvu, bet labdabīgu drošības dilemmas. Labdabīga drošības dilemmas atspoguļo valstu attiecības, kurās valstis negrasās nodarīt viena otrai militāru kaitējumu.¹¹⁸ Nedrošība par pretinieka nolūkiem, kas attīsta pasīvu drošības dilemmas par aktivizētu drošības dilemmas, balstās vienas vai abu valstu militāro spēju akumulēšanā. Militāro spēju uzkrāšana iezīmē darbību un pret darbību procesu, kas pastiprina nedrošību, iesaistoties materiālajiem un

¹¹⁶Tang, S. (2009). *The Security Dilemma: A Conceptual Analysis*. Security Studies, Vol. 18, Issue 3. p. 616.

¹¹⁷Turpat, p. 618.

¹¹⁸Turpat, p. 618.

psiholoģiskajiem regulatoriem. Līdz ar materiālo un psiholoģisko regulatoru iesaisti valstu starpā tiek attīstītas interpretācijas un atbildes dilemmas, kas secīgi attīsta akūtu drošības dilemmas fāzi. Šajā fāzē, turpinot akumulēt materiālos un psiholoģiskos regulatorus, iesaistīto pušu drošība tiek apdraudēta un provocēta, raidot signālus, kas var ietvert arī agresijas izrādīšanu, lai garantētu savu drošību.¹¹⁹ Akūtā drošības dilemmā valstu nodomi transformējas no labdabīgiem uz ļaundabīgiem, vienai vai abām no iesaistītajām pusēm pārtopot par ofensīvā reālisma valsti, t.i., valsti, kas savu pozīciju un drošības saglabāšanai ir gatava izmantot kaitējuma nodarīšanu pretiniekam.¹²⁰

Līdz ar nodomu maiņu un iesaistīto pušu kļūšanu par ofensīvā reālisma valsti akūtas drošības dilemmas posmā modelī no anarhijas līdz karam attīstās pelēkā zona, kurā drošības dilemmas attīstās spirāles modelī. Turpmākai spirāles modeļa attīstībai valstu nodomu izmaiņu ietvaros ir divas iespējas – attīstīt imperiālisma un ekspansionisma draudus vai abpusējus draudus. Imperiālisma vai ekspansionisma draudu gadījumā vienai no iesaistītajām pusēm ir nodoms pretiniekam nodarīt kaitējumu, savukārt abpusēju draudu gadījumā iesaistītās puses ir gatavas nodarīt kaitējumu viena otrai.¹²¹

Tālāku spirāles modeļa attīstību līdz militārai konfrontācijai ietekmē materiālie un psiholoģiskie regulatori. Regulatoru darbības ietekmē imperiālisma un ekspansionisma draudus iesaistīto pušu vidū ir iespējams risināt. Piemēram, ekspansionista valsts neturpina attīstīt draudus un pretinieka nedrošību, un valstu attiecības no spirāles modeļa var pāriet uz akūtu drošības dilemmu. Attiecīgi, nedrošības līmenim samazinoties, tiek mazināta arī drošības dilemmas dinamika. Savukārt abpusēju draudu gadījumā valstu attiecības ir gandrīz neiespējami atrisināt, jo tas abām no iesaistītajām pusēm prasītu mainīt to draudu uztveres veidu, lai reducētu abpusēju nedrošību. Akumulējot materiālos un psiholoģiskos regulatorus, spirāles modeļa scenāriji var attīstīties līdz karam.¹²²

Drošības dilemmas materiālie un psiholoģiskie regulatori, kā arī stratēģijas drošības dilemmas dinamikas samazināšanai atspoguļo valstu attiecību attīstību no anarhijas līdz karam interpretācijas un atbildes dilemmas līmeņos. Šipings Tangs, izstrādājot modeli no anarhijas līdz karam, fokusējas uz konflikta pakāpenisku eskalāciju līdz karam, taču, pieņemot cēloņsakarību virknes darbību atgriezeniski sevi pastiprinoša mehānisma ietvaros, dinamika no anarhijas līdz karam var tikt apskatīta arī atgriezeniski, proti, drošības dilemmas dinamikai samazinoties.

¹¹⁹Tang, S. (2009). *The Security Dilemma: A Conceptual Analysis*. Security Studies, Vol. 18, Issue 3. p. 616.

¹²⁰Turpat, p. 618.

¹²¹Turpat.

¹²²Turpat, p. 620.

2.4. Izmantotā metodoloģija

Drošības dilemmas dinamikas analīzei Irānas – Izraēlas attiecībās pēc 2012. gada tiks izmantota gadījuma analīzes metode. Gadījuma analīzes kā piemērotākās metodes izvēle balstīta tādās metodes priekšrocībās, kā, pirmkārt, konceptuālais derīgums (*conceptual validity*), kas ļauj identificēt un novērtēt indikatorus, kas vislabāk atspoguļo izvēlēto teorētisko konceptu, un veikt to kontekstuālu izpēti un analīzi. Otrkārt, gadījuma analīze sniedz iespēju veikt notikumu analīzi, apkopojot un rezumējot sarežģītas cēloņsakarības.¹²³ Tieši gadījuma analīzes metode ir vispiemērotākā, lai analizētu izaicinājumus un iespējas drošības dilemmas dinamikas pārvarēšanai jeb dinamikas samazināšanai Irānas – Izraēlas attiecībās, jo līdz ar detalizētu notikuma apskati un cēloņsakarību skaidrošanu analīzes ietvaros tiek veidota izpratne par konkrētiem fenomeniem un to darbību, kas ne tikai sniedz iespēju tos izmantot analīzes veikšanai, bet arī nepieciešamības gadījumā izstrādāt jaunus teorētiskus uzstādījumus, kas būtu piemērojami arī citu gadījumu pārbaudei.¹²⁴ Gadījuma analīzes, konkrētāk, Irānas – Izraēlas attiecību pēc 2012. gada, ietvaros tiks pārbaudīts darbā izstrādātais teorētiskais ietvars, ar mērķi noskaidrot, kuri no drošības dilemmas materiālajiem un psiholoģiskajiem regulatoriem, kā arī stratēģijām veido drošības dilemmas dinamiku Irānas – Izraēlas attiecībās, to saasinot vai samazinot.

Darba empīriskās daļas pētījums tiks balstīts uz drošības dilemmas dinamikas materiālajiem un psiholoģiskajiem regulatoriem, kurus definējuši Roberts Džerviss, Šipings Tangs, Kens Būts un Nikolas Vīlers, un tos papildinošās teorētiskās diskusijas par stratēģijām drošības dilemmas samazināšanai. Drošības dilemmas analīze Irānas – Izraēlas attiecībās tiks balstīta uz Džona Herca un Roberta Džervisa pieeju drošības dilemmas konceptam, kas, pirmkārt, izceļ starptautiskās vides raksturu, otrkārt, pašsaglabāšanās instinktu nedrošības veidošanā valstu attiecībās. Pamatojoties uz starptautiskās vides rakstura un pašsaglabāšanās instinkta lomu nedrošības veidošanā valstu attiecībās, veikta drošības dilemmas materiālo un psiholoģisko regulatoru atlase un to pielāgošana konkrētā gadījuma analīzei.

Drošības dilemmas dinamikas samazināšanas iespējas tiks analizētas, balstoties uz Roberta Džervisa un Šipinga Tanga izstrādātajiem materiālajiem regulatoriem:

1) Uzbrukuma – aizsardzības balanss

Uzbrukuma – aizsardzības balansa analīzes ietvaros uzmanība tiks pievērsta valstu militārā nodrošinājuma uzbrukuma vai aizsardzības priekšrocībai, kas veido priekšnoteikumus militāras konfrontācijas attīstībai vai miera nodrošināšanai. Uzbrukuma pārsvara gadījumā

¹²³George, A., Bennett, A. (2004). Case Studies and Theory Development. *Case Studies and Theory Development in the Social Sciences*. Belfer Center for Science and International Affairs. pp. 19-22.

¹²⁴Gray, D. (2004). Principles and Planning for Research. *Doing Research in the Real World*. SAGE Publications Ltd. p. 124.

nedrošība un līdz ar to arī drošības dilemmas dinamika tiek saasināta, savukārt aizsardzības pārsvara gadījumā nedrošība un drošības dilemmas dinamika tiek samazināta. Uzbrukuma vai aizsardzības priekšrocība Irānas – Izraēlas gadījumā tiks analizēta tādās militārā nodrošinājuma kategorijās, kā gaisa spēki, jūras spēki, kā arī ballistiskās raķetes un pretgaisa aizsardzības sistēmas.

2) Uzbrukuma – aizsardzības ieroču nošķirums

Uzbrukuma – aizsardzības ieroču nošķiruma analīze tiks veikta uz Irānas un Izraēlas militārā nodrošinājuma pamata attiecībā pret uzbrukuma izdarīšanas un atvairīšanas iespējām. Spēja nošķirt valstu militāro nodrošinājumu uz uzbrukuma – aizsardzības dalījuma pamata sekmē pretinieka nodomu izpratni un samazina nedrošību, kā arī drošības dilemmas dinamiku, savukārt pretēji – nespēja nošķirt valstu militāro nodrošinājumu, nedrošību un drošības dilemmas dinamiku saasina. Arī šis regulators tiks analizēts no gaisa spēku, jūras spēku, ballistisko raķešu un pretgaisa aizsardzības sistēmu perspektīvas.

3) Ģeogrāfija

Ģeogrāfijas kā materiālā regulatora analīzes ietvaros tiks veikts valstu relatīvās drošības novērtējums, kuru sniedz valstu ģeogrāfiskais novietojums. Ņemot vērā, ka ģeogrāfija kā materiālais regulators ir konstanta, analīzes ietvaros tiks aplūkota ģeogrāfijas kā drošības garanta uztvere, un tās nozīme drošības nodrošināšanā attiecībā pret pretinieka bruņojumu un ieroču tehnoloģijām. Ja dabiskās buferzonas spēj nodrošināt valsts relatīvo drošību, tad drošības dilemmas dinamika tiks samazināta, savukārt pretēji – ģeogrāfiskajam faktoram negarantējot zināmu drošības līmeni, drošības dilemmas dinamika tiks saasināta.

4) Asimetrisks varas sadalījums

Asimetriska varas sadalījuma analīzē tiks identificēts Irānas un Izraēlas varas sadalījums un tā ietekme uz drošības dilemmas dinamikas veidošanos periodā pēc 2012. gada. Šī materiālā regulatora analīzes ietvaros tiks aplūkota valstu loma drošības dilemmas dinamikas samazināšanā vai saasināšanā no vājākā un spēcīgākā aktiera perspektīvām.

5) Ārējie aktieri

Šajā materiālo regulatoru kategorijā tiks identificēti Irānas un Izraēlas sabiedrotie un citi aktieri, kas pastarpināti iesaistīti Irānas – Izraēlas drošības dilemmā pēc 2012. gada. Papildus tiks analizēta identificēto aktieru loma un ietekme uz Irānas – Izraēlas drošības dilemmas dinamikas veidošanos periodā pēc 2012. gada. Ārējo aktieru loma tiks analizēta no to īstenoto darbību perspektīvas attiecībā pret drošības dilemmā iesaistīto valstu nedrošības palielināšanu vai samazināšanu, piemēram, militāra uzbrukuma draudi vai izolācija no ārējo aktieru puses nedrošību palielina, savukārt divpusējo attiecību uzlabošana nedrošību samazina.

Drošības dilemmas dinamikas samazināšanas iespējas tiks analizētas, balstoties uz Kena Būta un Nikolasa Vīlera izstrādātajiem psiholoģiskajiem regulatoriem:

1) Ideoloģiskais fundamentālisms

Ideoloģiskā fundamentālisma analīzes ietvaros uzmanība tiks vērsta uz sociālo, etnisko, nacionālo vai reliģisko principu pamata veidoto dalījumu „mēs” un „viņi” kategorijās. Šāda dalījuma klātesamība valstu attiecībās nedrošību par pretinieka nodomiem palielina, savukārt dalījumam neesot klātesošam, valstu attiecībās nedrošība tiks samazināta, attiecīgi saasinot vai samazinot arī drošības dilemmas dinamiku.

2) Etnocentrisms

Etnocentrisma kā psiholoģiskā regulatora analīzē tiks aplūkots Irānas un Izraēlas dalījums uz morālu vai kultūras priekšstatu pamata, kas veido pārākuma apziņas veidošanos. Etoncentrismam esot klātesošam, valstu attiecībās tiek attīstīti stereotipi, sacensība un nepareizi priekšstati, kas nedrošību palielina, savukārt pretēji – etnocentrismam neesot klātesošam, nedrošība valstu attiecībās tiek samazināta.

3) Domāšana nulles summas kategorijās

Šī psiholoģiskā regulatora analīzes ietvaros tiks aplūkots, vai Irāna un Izraēla savas drošības nodrošināšanu aplūko sāncensīgās kategorijās, proti, vai valsts var nodrošināt savu drošību, tikai samazinot pretinieka drošību. Šādā gadījumā drošības dilemmas dinamika tiek saasināta līdz ar nedrošības palielināšanos. Savukārt domāšanai nulles summas kategorijās neesot klātesošai, nedrošība un līdz ar to arī drošības dilemmas dinamika tiek samazināta.

4) Slepēnība

Slepēnības regulators tiks analizēts no informācijas pieejamības perspektīvas attiecībā pret pretinieka militāro nodrošinājumu un spējām. Slepēnībai esot klātesošai, nedrošība tiek palielināta, savukārt šim materiālajam regulatoram nedarbojoties, nedrošība tiek samazināta. Irānas – Izraēlas drošības dilemmas gadījumā no slepenības kā psiholoģiskā regulatora perspektīvas īpaša uzmanība tiks pievērsta Irānas kodolprogrammas darbībai.

5) Stratēģiskais redukcionisms

Stratēģiskā redukcionisma kā psiholoģiskā regulatora analīzes ietvaros valstu attiecības tiks analizētas no politiskā un militārā līmeņa perspektīvām. Konkrētāk, vai Irānas – Izraēlas attiecības periodā pēc 2012. gada tiek attīstītas spēka politikas ietvaros, proti, darbojoties militārajā līmenī, vai attiecības darbojas arī politiskajā līmenī. Attiecību pārvešana tikai uz militāro līmeni veicina nedrošību un attīsta militāras konfrontācijas iespējamību, savukārt valstu attiecības politiskajā līmenī nedrošību samazina.

Ņemot vērā, ka darbā nav iespējams veikt Irānas un Izraēlas lēmumu pieņēmēju un iesaistīto institūciju analīzi attiecībā pret tiem pieejamo informāciju, pārlicību vai interesēm,

psiholoģisko regulatoru darbība Irānas – Izraēlas attiecībās tiks analizēta, aplūkojot valstu kultūras, reliģisko un politisko jomu nošķirumu, kas ietekmē individuālo jeb lēmumu pieņemšanas līmeni. Lai izceltu lēmumu pieņēmēju līmeni, drošības dilemmas psiholoģiskie regulatori tiks analizēti arī no valstu augstāko amatpersonu perspektīvas.

Irānas – Izraēlas attiecību analīzei tiks izmantota drošības dilemmas regulatorus papildinoša teorētiskā diskusija, konkrētāk, drošības dilemmas koncepts un drošības dilemmas dinamikas modelis no anarhijas līdz karam.

Balstoties uz drošības dilemmas koncepta teorētisko ietvaru, drošības dilemmas dinamikas samazināšanās tiks analizēta arī no stratēģiju perspektīvas, ar kuru palīdzību, atbildot uz pretinieka nodomiem, var samazināt dilemmas dinamiku. Pamatojoties uz drošības dilemmas raksturu, stratēģijas drošības dilemmas samazināšanai balstītas spirāles modelī – bailes no pozīciju zaudēšanas vai iznīcināšanas veidojas nepareizi interpretētu nodomu dēļ – un atturēšanas modelī – nedrošības pamatā ir agresora radītas bailes par pozīciju zaudēšanu.

Uz šī nošķiruma pamata drošības dilemmas samazināšanas iespējas tiks analizētas no šādu stratēģiju perspektīvas:

1) Nomierināšanas stratēģija

Nomierināšanas stratēģijas analīzē tiks aplūkotas valstu īstenotās darbības, kas veidotas, lai mazinātu savstarpējo naidīgumu, veidojot savstarpēju uzticību, un samazinātu militāras konfrontācijas iespējas.

2) Atturēšanas stratēģija

Atturēšanas stratēģijas analīzē tiks aplūkotas valstu īstenotās darbības, kas īstenotas ar mērķi pārliecināt pretinieku par izmaksām un riskiem, kas ir augstāki nekā ieguvumi no līdzšinējo ārpolitikas stratēģiju īstenošanas.

Drošības dilemmas dinamikas veidošanās valstu īstenoto stratēģiju ietvaros tiks konstatēta valstu īstenoto darbību izpildes gadījumā, proti, signālu raidīšanā par valsts apņemšanos ar konkrētu darbību palīdzību mazināt pretinieka nedrošību un bailes, palielinot to drošību nomierināšanas stratēģijas gadījumā, vai darbību īstenošana, kas signalizē par augstām izmaksām atturēšanas stratēģijas gadījumā. Darba hipotēze tiks apstiprināta, ja Irānas – Izraēlas attiecībās pēc 2012. gada atlasītie drošības dilemmas dinamikas materiālie un psiholoģiskie regulatori, kā arī īstenotās ārpolitikas stratēģijas iezīmēs dinamikas lejupejošu tendenci, kas iesaistītās puses padara drošākas, samazinot nedrošību un militāra konflikta izcelšanās iespējamību.

Darba empīriskā daļa tiks veidota uz drošības dilemmas dinamikas Irānas – Izraēlas attiecībās analīzi laika posmā pēc 2012. gada, papildus aplūkojot arī valstu attiecību un drošības dilemmas veidošanos līdz 2012. gadam. Darba empīriskā daļa strukturēta trīs daļās:

Irānas – Izraēlas attiecībās līdz 2012. gadam, Irānas – Izraēlas attiecībās pēc 2012. gada, drošības dilemmas dinamika Irānas – Izraēlas attiecībās pēc 2012. gada, izdalot drošības dilemmas regulatoru un stratēģiju analīzi.

3. IRĀNĀS – IZRAĒLAS ATTIECĪBAS LĪDZ 2012. GADAM

Lai analizētu drošības dilemmu un tās dinamiku Irānas – Izraēlas attiecībās pēc 2012. gada, nepieciešams aplūkot valstu attiecību un drošības dilemmas veidošanos līdz 2012. gadam, kas ir darbā izvēlēta laika perioda atskaites punkts. Irānas – Izraēlas attiecības līdz 2012. gadam aplūkojamas divos posmos – Aukstā kara periods un periods pēc Aukstā kara noslēgšanās. Šajos posmos Irānas – Izraēlas attiecības iezīmē gan ciešu sadarbību Aukstā kara periodā, gan savstarpēju konkurenci, Aukstajam karam noslēdzoties, kas attīstās līdz pat augstai savstarpējā naidīguma un nedrošības pakāpei. Šādas krasas attiecību izmaiņas no nacionālo interešu savietojamības līdz to konfrontācijai attiecībā pret drošības un pozīciju nodrošināšanu Tuvo Austrumu reģionā pakāpeniski attīstījušas drošības dilemmas veidošanos un tālāku dinamikas saasināšanos.¹²⁵

Aukstā kara periods Irānas – Izraēlas attiecībās iezīmē ciešu sadarbību uz kopīgu interešu un draudu pamata. Kopīgas intereses veidoja valstu ekonomiskā attīstība un ciešā sadarbība ar ASV, savukārt kopīgos draudus veidoja PSRS ietekme reģionā, arābu valstis un Irāka. Aukstā kara periodā Irāna attiecībā pret Izraēlu īstenoja dubultu politiku – neatzīstot Izraēlu *de jure*, bet veidojot ciešu ekonomisko un militāro sadarbību.¹²⁶ Izraēla Aukstā kara periodā nozīmīgi paaugstināja Irānas drošību, taču Irāna vairījās no Izraēlas atzīšanas, lai nodrošinātos pret arābu valstu spiedienu cionistu valsts atzīšanas gadījumā.¹²⁷ Izraēla Aukstā kara periodā attiecībām ar Irānu piešķīra stratēģisku nozīmi, pamatojoties uz tās īstenoto ārpolitikas perifērijas doktrīnu, kas noteica, ka valsts drošības nodrošināšanas pamatā ir sadarbība ar ne-arābu valstīm Tuvo Austrumu perifērijā, tai skaitā Irānu.¹²⁸

Irānas un Izraēlas kopīgās intereses Aukstā kara periodā tika veidotas uz nacionālo interešu savietojamību attiecībā pret valstu drošības nodrošināšanu, kā arī abpusēju izdevīgumu valstu ekonomiskajā attīstībā, kas balstījās Irānas energoresursos un Izraēlai pieejamās tehnoloģijās. Savukārt nedrošība Irānas – Izraēlas attiecībās šajā periodā tika veidota līdz ar valstu centieniem nostiprināt savas pozīcijas reģionā. Izraēlas gadījumā

¹²⁵Parsi, T. (2007). *Treacherous Alliance: the Secret Dealings of Israel, Iran, and the U.S.* Yale University Press. p.xi

¹²⁶Kaye, D., Nader, A., Roshan, P. (2011). *Iran and Israel a Dangerous Rivalry*. Izgūts no: http://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/monographs/2011/RAND_MG1143.pdf

¹²⁷Parsi, T. (2007). *Treacherous Alliance: the Secret Dealings of Israel, Iran, and the U.S.* Yale University Press. p. 20.

¹²⁸Haji-Yousefi, A. *Foreign Policy of the Islamic Republic of Iran Towards Israel*. Izgūts no: <http://en.iwpeace.com/sites/en.iwpeace.com/files/field/files/pdf-1460.pdf>

militāro spēju pieaugums – kodolieroču iegūšana¹²⁹, nozīmīgi ietekmēja tās drošību un pozīciju nostiprināšanu reģionā, savukārt Irānas energoresursi, stratēģiskais ģeogrāfiskais novietojums, ekonomiskā attīstība un ciešā sadarbība ar ASV veidoja pamatus Irānas pozīciju nostiprināšanai Tuvajos Austrumos nākotnē.¹³⁰ Neskatoties uz savstarpējās sāncensības pazīmēm, kas iezīmējas jau Aukstā kara periodā, kopīgās stratēģiskās intereses un draudi turpināja veidot pamatus ciešai sadarbībai.

Pēc 1979. gada Islāma revolūcijas Irānā, kas krasi mainīja Irānas attiecības ar ASV un Izraēlu, Irānas stratēģiskie mērķi, kas saistīti ar līderību reģionā, saglabājās. Neskatoties uz spēcīgo ideoloģisko dimensiju attiecībā pret Izraēlu, kas pozicionēja Izraēlu kā Irānas ienaidnieku un ASV interešu pārstāvi reģionā, sadarbība valstu starpā tika atjaunota, jo kopīgie draudi – PSRS, arābu valstis, Irāka – un Izraēlas perifērijas doktrīna turpināja ieņemt nozīmīgu lomu abu valstu stratēģiskajās interesēs, piemēram, spēku līdzsvara saglabāšanai reģionā.¹³¹ Arī laikā pēc Islāma revolūcijas Irāna attiecībā pret Izraēlu turpināja dubultās politikas īstenošanu gan paužot asu retoriku, gan turpinot sadarbību militārajā jomā, tai skaitā Irānas kodolprogrammas attīstīšanā.¹³²

Aukstajam karam noslēdzoties un Irākai ciešot sakāvi Persijas līča karā, mainās spēku līdzsvars reģionā. Šajā periodā konfliktu izcelšanās kontekstā būtisks ir anarhijas aspekts. Veidojoties jaunai kārtībai pēc Aukstā kara noslēguma, kopīgiem draudiem Irānas un Izraēlas drošībai izzūd, sadarbību uz stratēģisku interešu pamata nebija nepieciešams turpināt. Savukārt valstu stratēģiskie mērķi – stiprināt savu lomu reģionā – turpināja būt klātesoši, nostādot valstis pretējās nometnēs, veicinot konkurenci un abpusēja apdraudējuma veidošanos.¹³³ Tieši reģionālā spēku līdzsvara izmaiņas izceļ nedrošības attīstību un drošības dilemmas veidošanos, konkrētāk, pasīvas drošības dilemmas veidošanos Irānas – Izraēlas attiecībās. Drošības dilema šajā periodā ir pasīva, jo iesaistītās puses atspoguļo defensīvā reālisma valstu centienus nodrošināt savu drošību, tieši neapdraudot pretinieka drošību. Turklāt drošības dilema Irānas – Izraēlas attiecībās raksturojama kā labdabīga, jo nedrošības

¹²⁹Neskatoties uz to, ka Izraēla nav oficiāli deklarējusi kodolieroču izstrādi, tiek minēts, ka pirmos kodolieročus Izraēla izstrādāja jau 1967. gadā. Detalizētāk skatīt: *Nuclear Weapons: Who Has What at a Glance*. Izgūts no: <http://www.armscontrol.org/factsheets/Nuclearweaponswhohaswhat>

¹³⁰Parsi, T. (2007). *Treacherous Alliance: the Secret Dealings of Israel, Iran, and the U.S.* Yale University Press. p.61.

¹³¹Rahimi – Roushah, H. (2012). *The Impact of Ideology on Iran's Security Policy, in the First Decade of Islamic Revolution (With Emphasis Defensive Military Doctrine)*. Izgūts no: <http://textroad.com/Old%20version/pdf/JBASR/J.%20Basic.%20Appl.%20Sci.%20Res..%202%286%295997-6008.%202012.pdf>

¹³²Parsi, T. (2007). *Treacherous Alliance: the Secret Dealings of Israel, Iran, and the U.S.* Yale University Press. p. 95.

¹³³Turpat, p. 139.

veidošanās balstīta uz konkurenci reģionālās līderības iegūšanai, taču militāri draudi nav klātesoši.¹³⁴

Pasīvās drošības dilemmas fāze Irānas – Izraēlas attiecībās noslēdzas līdz ar Izraēlas un palestīniešu miera līguma parakstīšanu 1993. gadā, kas sniedza iespēju Izraēlai nostiprināt savas pozīcijas reģionā. Papildus šajā laikā tiek mainīta Izraēlas perifērijas doktrīna – apdraudējumu maiņa Izraēlas drošībai no arābu valstīm uz perifērijas valstīm, tai skaitā Irānas.¹³⁵ Pasīvās drošības dilemmas fāze tiek noslēgta līdz ar valstu īstenotiem darbību un pret darbību procesiem. Piemēram, Izraēlas perifērijas doktrīnas maiņa un Izraēlas īstenotā Irānas norobežošanas politika maina Irānas priekšstatus par Izraēlas nodomiem, savukārt Izraēlas nedrošību veido Irānas kodolprogramma, centieni attīstīt sadarbību ar arābu valstīm, kā arī tādiem teroristiskajiem grupējumiem, kā *Hezbollah*, *Hammas* un *Jihad*.¹³⁶

Aktivizētās drošības dilemmas fāze nedrošību Irānas – Izraēlas attiecībās attīsta Irānas uzbrukuma spēju uzkrāšana un Izraēlas īstenotā Irānas norobežošanas politika. Pirmkārt, uzbrukuma spēju akumulēšana saistīta ar Irānas kodolprogrammas attīstību, neskatoties uz to, ka tās attīstība sākotnēji plānota kā drošības garants un spēku līdzsvara veidotājs Irānas – Irākas attiecībās.¹³⁷ Otrkārt, uzbrukuma spēja no Irānas puses uzkrāta asimetrisko draudu kontekstā, attīstot sadarbību ar teroristiskiem grupējumiem. Aktivizētā drošības dilemmas fāze izceļ nevienlīdzīgu spēku sadalījumu Izraēlas militārā pārsvara kontekstā, taču abas valstis var radīt viena otrai nozīmīgus draudus – Izraēla ar militārā nodrošinājuma pārākumu, īpaši kodolieročiem, bet Irāna ar asimetriskajiem draudiem. Abpusējais apdraudējums šajā drošības dilemmas fāzē tiek akumulēts arī Izraēlas perifērija pluss doktrīnas, ASV lomas reģionā un alianses ar Izraēlu, kā arī reģiona spēku līdzsvara ietekmē.¹³⁸

Papildus uzbrukuma spēju uzkrāšanai aktivizētās drošības dilemmas fāzē tiek iesaistīts arī ideoloģiskais aspekts – Izraēla redz Irānu kā neracionālu, jo tās politika balstīta uz ideoloģiskiem principiem.¹³⁹ Ideoloģiskais aspekts uz islāma un cionisma nošķiruma pamata sekmē tādu psiholoģisko regulatoru akumulēšanu, kā ideoloģiskais fundamentālisms, etnocentrisms un domāšana nulles summas kategorijās. Būtisks aspekts Irānas un Izraēlas

¹³⁴Kaye, D., Nader, A., Roshan, P. (2011). *Iran and Israel a Dangerous Rivalry*. Izgūts no: http://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/monographs/2011/RAND_MG1143.pdf

¹³⁵Parsi, T. (2007). *Treacherous Alliance: the Secret Dealings of Israel, Iran, and the U.S.* Yale University Press. p. 208.

¹³⁶Kaye, D., Nader, A., Roshan, P. (2011). *Iran and Israel a Dangerous Rivalry*. Izgūts no: http://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/monographs/2011/RAND_MG1143.pdf

¹³⁷Said, M. (2001). *Missile Proliferation in the Middle East: a Regional Perspective*. Izgūts no: http://mercury.ethz.ch/serviceengine/Files/ISN/109153/ichaptersection_singledocument/cf859bea-6874-471d-99f4-ea33532c20db/en/07_Missile+Proliferation+in+the+Middle+East.pdf

¹³⁸Parsi, T. (2007). *Treacherous Alliance: the Secret Dealings of Israel, Iran, and the U.S.* Yale University Press. p. 208.

¹³⁹Kaye, D., Nader, A., Roshan, P. (2011). *Iran and Israel a Dangerous Rivalry*. Izgūts no: http://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/monographs/2011/RAND_MG1143.pdf

attiecībās un drošības dilemmas attīstībā periodā pēc Aukstā kara ir ne tikai abu valstu reģionālās līderības ambīcijas, bet arī Irānas un Izraēlas vienlīdzīgās pozīcijas reģionā. Irāna un Izraēla ekonomikas attīstības un pieejamo resursu dēļ ir spēcīgākās valstis reģionā pēc bipolāras starptautiskās kārtības sabrukuma. Šis aspekts sarežģī drošības dilemmu uz savstarpējās konkurences pamata, attīstot naidīgumu un nedrošību. Papildus šajā drošības dilemmas fāzē iespējams izcelt tīšu drošības dilemmas raksturu, proti, drošības dilemma starpvalstu attiecībās no Izraēlas puses tiek attīstīta stratēģisko interešu pārklāšanās rezultātā, veidojot nedrošību par iespējamu pozīciju zaudēšanu un reģionālās līderības nesasniedzšanu. Attiecīgi vairojot Irānas nedrošību un iesaistot to varas un drošības uzkrāšanas ciklā, attīstot drošības dilemmas dinamikas saasināšanos.

Draudu uztvere Tuvajos Austrumos būtiski saasinājās pēc 11. septembra teroraktiem, saasinot arī Izraēlas – Irānas savstarpējo draudu uztveri un drošības dilemmas dinamiku. ASV cīņas pret terorismu, Afganistānas kara un Irānas kā „ļauņuma ass valsts” iespaidā turpina attīstīties Irānas un Izraēlas stratēģisko interešu pārklāšanās, kas saasina drošības dilemmas dinamiku materiālo un psiholoģiskie regulatoru ietekmē. Drošības dilemmas dinamika attīstās līdz akūtas drošības dilemmas fāzei, pirmkārt, urāna bagātināšanas iekārtu atklāšanas iespaidā Irānā 2002. gadā, otrkārt, Sadama Huseina (*Saddam Hussein*) režīma gāšanas Irākā ietekmē. Nedrošība Irānas kodolprogrammas attīstības kontekstā veidojas gan ar Irānas spēju iegūt kodolieročus nākotnē, mazinot Izraēlas militāro pārākumu, gan ar kodolieroču izplatīšanu, proti, līdz ar Irānu kodolieroču tehnoloģijas varētu iegūt arī teroristiskie grupējumi un citas reģiona valstis. Savukārt nedrošība ASV karadarbības Irākā dēļ veidojas līdz ar Izraēlas un ASV reģionālo pozīciju nostiprināšanu un Irānas konfrontāciju cīņas pret terorismu ietvaros. Akūtas drošības dilemmas fāzē Irāna un Izraēla no savstarpēji konkurējošām valstīm stratēģisko interešu pārklāšanās rezultātā kļūst par galvenajiem pretiniekiem reģionā.

Irānas – Izraēlas savstarpējo nedrošību akūtas drošības dilemmas fāzē akumulē materiālo un psiholoģisko regulatoru darbība un to savstarpējās attiecības. Papildus kodolprogrammas attīstīšanai un sadarbībai ar teroristiskajiem grupējumiem Irāna šajā drošības dilemmas fāzē veido uzbrukuma spēju ar ballistisko raķešu izvietošanu, pauž draudus Hormuzas šauruma bloķēšanai, kā arī sniedz atbalstu pro-šiītu valdībām reģionā.¹⁴⁰ Savukārt Izraēla turpina paust Irānas režīma maiņas un militāra uzbrukuma draudu retoriku, īstenojot Irānas norobežošanu sadarbībā ar starptautiskajiem partneriem un to ieviestajām sankcijām.¹⁴¹ Kopš Islāma revolūcijas 1979. gadā pret Irānu ieviestas dažāda veida sankcijas galvenokārt tās

¹⁴⁰Cordesman, A., Gold, B., Coughlin-Schulte, C. (2014). *Iran- Sanctions, Energy, Arms Control, and Regime Change*. Izgūts no: http://csis.org/files/publication/140122_Cordesman_IranSanctions_Web.pdf

¹⁴¹Ledeer, M. (2012). *Teheran Takedown. How to Spark an Iranian Revolution*. Rose, G., Tepperman, J. (eds.) *Iran and the Bomb*. Foreign Affairs. pp. 96-97.

kodolprogrammas, cilvēktiesību pārkāpumu un iejaukšanās reģionālajās norisēs dēļ. Taču tieši akūtas drošības dilemmas fāzē tiek uzsākta pastiprināta sankciju ieviešana pret Irānu gan no ANO Drošības padomes, ASV un ES, Kanādas, Ķīnas un Krievijas, gan no citām valstīm, kas skar Irānas enerģētikas industriju, tirdzniecības un finanšu pakalpojumu sektorus.¹⁴²

Nozīmīgu lomu savstarpējās nedrošības veicināšanā šajā posmā ieņem Irānas iekšpolitiskās norises, proti, prezidenta Mahmuda Ahmadinedžada (*Mahmoud Ahmadinejad*) anti-Izraēlas retorika un Irānas kodolprogrammas attīstīšanas atbalstīšana.¹⁴³ Irānas iekšpolitiskās norises saasina drošības dilemmas psiholoģisko līmeni, proti, pretinieka nodomu uztveri un interpretāciju, iesaistot tādu psiholoģisko regulatoru darbību, kā sliktākā iznākuma paredzēšana. Papildus sliktākā iznākuma paredzēšanai būtisks psiholoģiskais faktors, kas tiek iesaistīts šajā fāzē, ir slepenība. Atsakoties no sadarbības ar IAEA un ES, Irāna saasina Izraēlas nedrošību, draudu uztveri un aizdomas. Savukārt Irānas pakāpeniskā norobežošana, kas šajā periodā īstenota ar sankciju un starptautiskā spiediena palīdzību, samazina informācijas apmaiņas iespējas un turpina saasināt drošības dilemmas dinamiku, jo tiek veicināta Irānas nedrošība, vainojot Izraēlu pie valsts ekonomiskajām problēmām.¹⁴⁴

Sadarbība ar trešajām valstīm turpina būtiski ietekmēt drošības dilemmas dinamiku veidošanos. Akūtas drošības dilemmas posmā starptautiskā spiediena rezultātā Irāna zaudē sadarbības partnerus Tuvajos Austrumos un starptautiski, kas ne tikai ietekmē tās pozīcijas, bet arī starptautisko izolāciju un ievainojamību pret Izraēlas draudiem. ASV ietekme uz Irānas – Izraēlas drošības dilemmas dinamiku ir nozīmīga, šajā akūtas drošības dilemmas fāzē ASV ne tikai panāk starptautisko aktieru¹⁴⁵ vienotību Irānas sankciju jautājumā, bet arī tās starptautisko izolāciju.¹⁴⁶

Kopš akūtas drošības dilemmas fāzes darbības iestāšanās drošības dilemmas materiālo regulatoru kontekstā turpina dominēt Izraēlas uzbrukuma priekšrocība un Izraēlas paustā retorika par uzbrukuma plānošanu Irānas kodolobjektiem.¹⁴⁷ Militāri uzbrukuma draudi, kas palielināja savstarpējo saspīlējumu un nedrošību, no Izraēlas un ASV puses saasinājās 2012. gadā, līdz ar pieņēmumiem par Irānas spēju bagātināt urānu apmēros, kas sniegtu

¹⁴²Vaez, A. (2013). *Iran's Nuclear Program And the Sanctions Siege*. Arms Control Today, Vol. 43, No. 4. p. 8.

¹⁴³Parsi, T. (2007). *Treacherous Alliance: the Secret Dealings of Israel, Iran, and the U.S.* Yale University Press. p. 264.

¹⁴⁴Kaye, D., Nader, A., Roshan, P. (2011). *Iran and Israel a Dangerous Rivalry*. Izgūts no: http://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/monographs/2011/RAND_MG1143.pdf

¹⁴⁵Sankcijas pret Irānu ieviešas gan ANO, gan liels skaits pasaules valstu, tai skaitā, ASV, ES valstis, Kanāda, Ķīna, Japāna, Dienvidkoreja, Austrālija, Krievija, Indija u.c. Starptautisko attiecību literatūrā attiecībā pret sankciju ieviešanu no starptautisko aktieru puses tiek lietots termins „starptautiskā sabiedrība”, taču šajā darbā, balstoties uz reālisma skolu, tiks lietots termins starptautiskie aktieri.

¹⁴⁶O'Sullivan, M. (2010). *Iran and the Great Sanctions Debate*. Izgūt no: <https://csis.org/files/publication/twq10octoberosullivan.pdf>

¹⁴⁷Zanotti, J., Katzman, K., Gertler, J., Hildreth, S. (2012). *Israel: Possible Military Strike Against Iran's Nuclear Facilities*. Izgūts no: <http://www.fas.org/sgp/crs/mideast/R42443.pdf>

iespēju izgatavot kodolieročus pusgada periodā.¹⁴⁸ Atbildot uz Irānas iespējām iegūt kodolieročus tuvākajā nākotnē, tiek veicināti bruņošanas draudi reģionā, piemēram, 2012. gadā Saūda Arābija pieļauj iespēju attīstīt kodolieroču tehnoloģijas.¹⁴⁹

Irānas spēja attīstīt kodolieročus nākotnē nozīmīgi ietekmētu ASV un Izraēlas rīcībspēju reģionā. Proti, kodolieroči palīdzētu Irānai ne tikai stiprināt savas pozīcijas reģionā un nodrošināt režīma stabilitāti, bet arī samazināt ASV lomu reģionā.¹⁵⁰ Savstarpējā apdraudējuma akumulēšana tīšas drošības dilemmas ietvaros analizējama no Izraēlas perspektīvas, kas balstās Izraēlas draudos ne tikai no Irānas iespējām iegūt savā īpašumā kodolieročus, bet arī urāna bagātināšanu kā draudu. Izraēla ir vienīgā kodolieroču valsts reģionā, kas būtiski ietekmējusi drošības vidi Tuvajos Austrumos. Draudi tās monopola statusam varētu sekmēt to, ka arī citas reģiona valstis censtos to līdzsvarot.¹⁵¹ Vēlmē saglabāt šo statusu Izraēla ir gatava izmantot spēku, tāpēc Irānas un Izraēlas attiecības akūtas drošības dilemmas fāzē var tikt raksturotas Tuvo Austrumu kodolkrīzes ietvaros, kas sasniegušas augstāko punktu Irānas un Izraēlas attiecībās.¹⁵²

Tomēr nedrošības iespaidā, turpinot īstenot darbību un pret darbību procesus materiālo un psiholoģisko regulatoru ietekmē, lai izvairītos no pozīciju zaudēšanas, Irāna un Izraēla neveic nodomu maiņu no labdabīgiem uz ļauniem, proti, neīsteno militāru uzbrukumu. Labdabīgu nodomu saglabāšana ir nozīmīga, jo gan Irāna, gan Izraēla turpina saglabāt defensīvā reālisma valstu statusu, kas nepārtrauc drošības dilemmas darbību, un spirāles modeli, kas attīsta valstu attiecības līdz karam, neveido.

Aplūkojot Irānas – Izraēlas drošības dilemmas veidošanos un iespējas tālākai dinamikas attīstībai, būtisks drošības dilemmas dinamikas aspekts ir valstu nodomi. Raugoties uz Irānas un Izraēlas gadījumu, vēlme nodrošināt savu drošību balstīta līdzīgos nodomos – drošība un ietekme reģionā. Konkrētajam nodomam tiek pakārtotas valstu militārās un politiskās darbības, kas veicina nedrošību un bailes un iesaista valstis drošības un varas uzkrāšanas ciklā. Zināšanas par pretinieka nodomiem šajā gadījumā veido drošības dilemmas attīstību. Materiālie un psiholoģiskie regulatori ne tikai traucē mērķa sasniegšanu līdz ar nedrošības palielināšanu, bet abas valstis arī izmanto šos regulatorus savā labā, piemēram, ideoloģisko

¹⁴⁸Kroening, M. (2012). Time to Attack Iran. Why the Strike is the Least bad Option. Rose, G., Tepperman, J. (eds.) *Iran and the Bomb*. Foreign Affairs. pp. 44-45.

¹⁴⁹Stone, J. (2015). *Saudi Arabia says it won't rule out building nuclear weapons*. Izgūts no: <http://www.independent.co.uk/news/world/middle-east/saudi-arabia-says-it-wont-rule-out-building-nuclear-weapons-10139229.html>

¹⁵⁰Lindsay, J., Takeyh, R. (2012). After Iran Gets the Bomb. Contaminants and Its Complications. Rose, G., Tepperman, J. (eds.) *Iran and the Bomb*. Foreign Affairs. p. 76.

¹⁵¹Waltz, K. (2012). Why Iran Should Get the Bomb. Nuclear Balancing Would Mean Stability. Rose, G., Tepperman, J. (eds.) *Iran and the Bomb*. Foreign Affairs. p. 68.

¹⁵²Turpat.

fundamentālismu savu stratēģisko interešu realizēšanā, pretinieka pozīciju vājināšanai Izraēlas gadījumā.

Drošības dilemmas attīstība Irānas – Izraēlas attiecībās, pakāpeniski izejot visus drošības dilemmas posmus periodā līdz 2012. gadam, izceļas ar augstu sarežģītības pakāpi. Noslēdzošo – akūtas drošības dilemmas – posmu raksturo īpaša sarežģītība, jo savstarpējais naidīgums, nedrošība un bailes, kas veidojušās valstu savstarpējās sāncensības ietvaros par pozīciju nostiprināšanu Tuvajos Austrumos, drošības dilemmu samazināšanu veido ļoti komplicētu. Ņemot vērā, ka drošības dilemmas dinamikas samazināšana ir balstīta uz iesaistīto pušu apzināšanos par nevēlamas drošību reducējošas situācijas darbību un pretinieka nedrošības mazināšanu, drošības dilemmas dinamikas samazināšana ir grūta. Ja kāda no pusēm piekāpsies un palielinās pretinieka priekšrocību, šī priekšrocība veidos draudus pašai, radot risku savu pozīciju zaudēšanai. Savukārt, ja iesaistītās puses neuzņemas risku, tad valstis drošības dilemmas dinamikas attīstības iespaidā var veikt nodomu maiņu no labdabīgiem uz ļaundabīgiem, drošības dilemmai pārstājot eksistēt un attiecībām spirāles veidā attīstoties līdz karam. Lai analizētu drošības dilemmas dinamiku materiālo un psiholoģisko regulatoru un valstu īstenoto stratēģiju kontekstā periodā pēc 2012. gada, nākamajā darba nodaļā tiks aplūkotas Irānas – Izraēlas attiecības akūtas drošības dilemmas posmā periodā pēc 2012. gada.

4. IRĀNAS – IZRAĒLAS ATTIECĪBAS PĒC 2012. GADA

Irānas – Izraēlas attiecības pēc 2012. gada, konkrētāk, no 2013. gada janvāra līdz 2015. gada aprīlim, turpina darboties akūtas drošības dilemmas fāzē. Neskatoties uz nozīmīgo nedrošības saasinājumu 2012. gadā, Irāna un Izraēla neīsteno labdabīgu nodomu transformāciju uz ļaundabīgiem nodomiem. Izraēlai neīstenojot militāru uzbrukumu Irānas kodolprogrammai, netiek pārtraukta drošības dilemmas darbība, kas attīstītu spirāles modeļa darbību un kara izcelšanās iespējamību starpvalstu attiecībās. Laika posmā pēc 2012. gada Irānas – Izraēlas attiecībās galvenie izaicinājumi, kas darbību un pret darbību procesā akumulē drošības dilemmu, no Irānas perspektīvas tiek saistīti ar kodolprogrammas jautājumu risināšanu vai līdzšinējās pozīcijas saglabāšanu. Savukārt Izraēlas galvenie izaicinājumi šajā laika periodā balstās Irānas kodolprogrammas darbības apturēšanā un turpmākas Irānas norobežošanas īstenošanā. Šajā periodā gan Irānas kodolprogrammas sarunu, gan Izraēlas – ASV savstarpējo attiecību kontekstā nozīmīgu lomu Irānas – Izraēlas drošības dilemmas dinamikas veidošanā turpina ieņemt ASV.

Periodā pēc 2012. gada Irānas – Izraēlas drošības dilemmas dinamiku nozīmīgi ietekmē gan nemilitāra risinājuma meklēšana Irānas kodolprogrammas jautājuma risināšanai, piemēram, ar diplomātijas un sankciju palīdzību, gan militāra uzbrukuma draudu saglabāšanās. Irānai periods pēc 2012. gada iezīmē skaidras stratēģiskas pozīcijas attiecībā pret kodolprogrammas attīstību, attiecībām ar Izraēlu un citiem starptautiskajiem aktieriem, tai skaitā ASV. Pirmkārt, Irāna var īstenot stratēģiju, sadarbojoties un meklējot diplomātiskus risinājumus kodolprogrammas jautājumam, kas sekmētu izolācijas un sankciju atcelšanu. Otrkārt, Irāna var turpināt līdzšinējo ceļu kodolprogrammas attīstīšanā un sadarbībā ar starptautiskajiem aktieriem, turpinot nākotnē saskarties ar ievērojami augstākām izmaksām.¹⁵³ Turpinot līdzšinējo kodolprogrammas attīstības gaitu, kas ietver slepenību un norobežošanos no sadarbības ar IAEA un starptautiskajiem aktieriem, augstas izmaksas nākotnē saistāmas ne tikai ar sankciju un starptautiskās izolācijas pieaugumu, bet arī ar militāra uzbrukuma iespējamību, turpinot saasināt drošības dilemmas dinamiku un bruņota konflikta izcelšanās iespējamību.

Militārs uzbrukums Irānas kodolobjektiem arī šajā periodā no Izraēlas puses tiek uzskatīts kā risinājums Irānas kodolprogrammas darbības apturēšanai. Periodā pēc 2012. gada Izraēlas pieeja Irānas kodolprogrammas jautājumam raksturojama kā bezkompromisu pieeja, kas balstīta uz kodolprogrammas apturēšanu vai iznīcināšanu, nevis ierobežošanu. Pretēji ASV

¹⁵³Kahl, C. (2012). Not Time to Attack Iran. Why War Should be a Last Resort. Rose, G., Tepperman, J. (eds.) *Iran and the Bomb*. Foreign Affairs. p. 65.

militāra uzbrukuma iespēju šajā periodā novirza otrajā plānā, uzstājot uz nepieciešamību rast diplomātisku risinājumu.¹⁵⁴ Neskatoties uz militāra uzbrukuma spēju nozīmīgi iedragāt Irānas spēju turpināt urāna bagātināšanu un kodolieroču attīstību nākotnē, militārs uzbrukums veidotu augstas izmaksas karadarbības izceļšanās rezultātā. Izmaksas konkrētajā gadījumā tiktu saistītas gan ar gan Irānas iekšpolitiku, gan reģionālo un starptautisko drošību – uzbrukums Irānas kodolobjektiem varētu sekmēt kara darbības izvērsšanu reģionā un pat aiz tā robežām, kā arī teroristisko grupējumu uzbrukumu pieaugumu.¹⁵⁵

Sākotnēji akūtas drošības dilemmas fāzē periodā pēc 2012. gada Irāna turpina līdz šim īstenoto politiku attiecībā pret kodolprogrammu un tās attīstību, turpinot akumulēt Izraēlas un starptautisko aktieru nedrošību un aizdomas. Īstenotās politikas ietvaros 2013. gada pavasarī Irāna izplata paziņojumu par urāna bagātināšanas centrifūgu uzlabošanu Natāzas reaktorā, kas ļautu ievērojami paātrināt urāna bagātināšanas procesu. Jaunā tipa urāna bagātināšanas centrifūgas Natāzas reaktorā sniegtu iespēju paātrināt urāna bagātināšanu līdz pat 2-3 reizēm.¹⁵⁶ Papildus centrifūgu uzlabošanai Irāna izziņo jaunu urāna raktuvju atklāšanu Saghand raktuvēs un jaunas pārstrādes rūpnīcu darbību uzsākšanu Ardakan kompleksā, kas attīstītu Irānas spēju iegūt un ražot nepieciešamās izejvielas un materiālus kodoltehnoloģiju attīstībai.¹⁵⁷

Šajā periodā Irāna saskaras ar augstu ekonomisko spriedzi un izolāciju, kas veidojusies ieviesto sankciju rezultātā, īpaši sankciju rezultātā, kas ieviestas akūtas drošības dilemmas fāzē līdz 2012. gadam. 2013. gadā Irānas naftas iegūšanas apmēri salīdzinājumā ar 2011. gadu kritušies par 20%. Ievērojamu kritumu piedzīvojusi Irānas riāla vērtība – kopš 2011. gada zaudējot līdz 80% savas vērtības attiecībā pret ASV dolāru. Sankciju iespaidā vērojams arī nozīmīgs inflācijas pieaugums – no 26,5 % 2011. gadā līdz 50% 2012. gadā.¹⁵⁸ Arī 2013. gadā turpinās starptautiskā spiediena izdarīšana ar sankciju paplašināšanu, kas skar Irānas enerģētikas industriju, tirdzniecības un finanšu pakalpojumu sektorus, uzliekot importa, eksporta un transporta nozares ierobežojumus bruņojuma, naftas, dabas gāze un ķīmijas produktiem un iesaldējot Irānas Centrālās bankas un Irānas komercbanku aktīvus.¹⁵⁹

¹⁵⁴Foster, P. (2013). *Israel to push for better Iran nuclear deal*. Izgūts no: <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/middleeast/iran/10455957/Israel-to-push-for-better-Iran-nuclear-deal.html>

¹⁵⁵Kroening, M. (2012). Time to Attack Iran. Why the Strike is the Least bad Option. Rose, G., Tepperman, J. (eds.) *Iran and the Bomb*. Foreign Affairs. p. 49.

¹⁵⁶*Iran 'plans to upgrade enrichment equipment'*. Izgūts no: <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-21272326>

¹⁵⁷*Iran unveils uranium activities at Saghand and Ardakan*. Izgūts no: <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-22076784>

¹⁵⁸Cordesman, A., Gold, B., Coughlin-Schulte, C. (2014). *Iran- Sanctions, Energy, Arms Control, and Regime Change*. Izgūts no: http://csis.org/files/publication/140122_Cordesman_IranSanctions_Web.pdf

¹⁵⁹Turpat.

Raugoties uz sankcijām un to ietekmi no Irānas perspektīvas, pirmkārt, tā saskaras ar ievērojamiem zaudējumiem, kas atstāj ietekmi ne tikai uz tādām darbības jomām, kā kodolprogramma vai finanšu sektors, bet arī uz sabiedrību kopumā, otrkārt, šajā periodā nav skaidra plāna, kā sankcijas tiktu atceltas, ja Irāna piekāptos kodolprogrammas jautājuma risināšanā. Proti, sankcijas ir kļuvušas plašas un sarežģītas, nokļājot būtiskākās tautsaimniecības nozares, līdz ar to sarunās iesaistītajiem aktieriem ir grūti piedāvāt Irānai konkrētu un pieņemamu plānu pārlicenoša atvieglojuma radīšanai.¹⁶⁰

Diplomātisku risinājumu meklēšana Irānas kodolprogrammas jautājumā šajā periodā turpinās Irānas un 5+1 valstu sarunu ietvaros, kuras turpinās jau kopš 2006. gada, kad piecas ANO Drošības padomes locekles – ASV, Francija, Apvienotā Karaliste, Krievija un Ķīna – sadarbībā ar Vāciju izstrādāja priekšlikumus Irānas kodolprogrammas jautājumu risināšanai. Laikā no 2006. gada sarunās iesaistītās puses nav spējušas rast vienošanos par urāna bagātināšanas un pārstrādes darbību pārtraukšanu un šo darbību monitorēšanas jautājumiem.¹⁶¹ 2013. gada aprīlī, turpinot sarunas, Irānai un 5+1 valstīm atkārtoti neizdodas panākt vienošanos par Fordow reaktora darbības pārtraukšanu, Irānas sadarbību ar IAEA, urāna bagātināšanas līdz 20% apturēšanu un pret Irānu ieviesto sankciju atcelšanu. Būtiski, ka šajā periodā Irāna sarunu laikā turpina panākt savu tiesību uz kodolprogrammas attīstīšanu atzīšanu.¹⁶² Iesaistītajām pusēm izstrādātos piedāvājumus raksturojot kā neiespējamus un nesabalansētus, Irānas un 5+1 valstu starpā turpina valdīt abpusēja neuzticēšanās, kas neļauj nevienai no pusēm atteikties no savas pozīcijas, jo atkāpšanās varētu nest ievērojamus zaudējumus, proti, sankcijas 5+1 valstīm un urāna bagātināšana Irānai.¹⁶³

Atkārtoti neizdevušos Irānas un 5+1 valstu sarunu kontekstā Izraēla turpina saasināt savu bezkompromisa nostāju Irānas kodolprogrammas jautājumā, uzsverot, ka ir gatava īstenot Irānas kodolprogrammas darbības pārtraukšanu ar militāru uzbrukumu, ja citi mēģinājumi, proti, sankcijas un diplomātija, nespēs sniegt vajadzīgos rezultātus.¹⁶⁴ Irānas kodolprogrammas darbības apturēšanas gadījumu ar militāra uzbrukuma palīdzību no Izraēlas puses iespējams salīdzināt ar Sīrijas kodolprogrammas darbības apturēšanu. 2007. gadā pēc Izraēlas uzlidojumu veikšanas Sīrijas kodolobjektiem Sīrija atteicās no turpmākas kodolprogrammas attīstīšanas.¹⁶⁵

¹⁶⁰ Vaez, A. (2013). *Iran's Nuclear Program And the Sanctions Siege*. Arms Control Today, Vol. 43, No. 4. p. 12.

¹⁶¹ *History of Official Proposals on the Iranian Nuclear Issue*. Izgūts no: http://www.armscontrol.org/factsheets/Iran_Nuclear_Proposals

¹⁶² Turpat.

¹⁶³ Vaez, A. (2013). *Iran's Nuclear Program And the Sanctions Siege*. Arms Control Today, Vol. 43, No. 4. p. 8.

¹⁶⁴ *Iran nuclear talks 'yield little progress'*. Izgūts no: <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-22029888>

¹⁶⁵ Eilam, E. (2013). *Israel's Military Options, Challenges and Constraints in an Attack on Iran*. Defence Studies, Vol. 13, No. 1. p. 1.

Šajā periodā Izraēla turpina asas retorikas un militāra uzbrukuma draudu izplatīšanu, atbildot uz Irānas centieniem iegūt apstiprinājumu savām tiesībām uz kodolprogrammas attīstību sarunu ietvaros ar 5+1 valstīm. Saskaņā ar savu nostāju par militāra uzbrukuma nepieciešamību Izraēlas valdība turpina izplatīt pieņēmumus, ka Irāna spēs iegūt kodolieročus jau 2013. gadā¹⁶⁶, tādējādi veicinot Irānas izolāciju un cenšoties iegūt atbalstu militāram uzbrukumam no starptautisko aktieru puses. Uz šī pieņēmuma pamata Izraēla īpaši aktīvi rosina ASV atteikties no diplomātijas Irānas kodolprogrammas jautājuma risināšanā un iesaistīties militāra uzbrukuma īstenošanā gan ASV vadot uzbrukumu Irānas kodolobjektiem, gan nosakot konkrētus termiņus tā veikšanai.¹⁶⁷

Militāra uzbrukuma nepieciešamību Izraēlas premjerministrs Benjamins Netanjahu (*Benjamin Netanyahu*) pamato ne tikai ar nedrošību un bailēm par Izraēlas drošību, bet arī 5+1 valstu sarunu un starptautisko sankciju nespēju ietekmēt Irānas rīcību un kodolprogrammas apturēšanas panākšanu. Nedrošība un bailes attiecībā pret Irānas kodolprogrammas attīstību no Izraēlas perspektīvas tiek definētas kā bailes no iznīcības, bailes no sarežģītas drošības vides, bailes no izaicinājumiem Izraēlas ideoloģiskajiem principiem un bailes no sociālekonomiskajiem izaicinājumiem.¹⁶⁸ Papildus militāra uzbrukuma un Irānas norobežošanas lobēšanai Izraēla turpina norādīt uz Irānas un 5+1 valstu starpā īstenoto sarunu sniegto priekšrocību Irānai, proti, sarunu process dod laiku slēptai urāna bagātināšanai un kodolprogrammas attīstīšanai. Izraēla uzstāj, ka sarunu ceļā iegūtais laiks turpina palielināt ne tikai Izraēlas, bet arī starptautisko nedrošību, veicinot bruņošanos un kodolieroču iegūšanas mēģinājumus. Diskusijās par iespējām Irānas kodolprogrammas apturēšanai Izraēla apskatījusi dažādas iespējas – kiberuzbrukumu vai militāru uzbrukumu naftas infrastruktūrai, kas traucētu iegūt līdzekļus kodolprogrammas turpmākai darbībai. Tomēr tiešs uzbrukums kodolobjektu infrastruktūrai spētu veiksmīgāk apturēt kodolprogrammu un apgrūtinātu kodolprogrammas atjaunošanu nākotnē.¹⁶⁹

Nesekmīgās Irānas un 5+1 valstu sarunas un Izraēlas konsekventā bezkompromisu nostāja veicina spiediena izdarīšanu uz Irānu, ASV brīdinot Irānu, ka sarunas kodolprogrammas jautājuma risināšanai nav beztermiņa un ka nepieciešamības gadījumā var tikt izmantoti arī citi līdzekļi, tai skaitā militāra uzbrukuma izdarīšana.¹⁷⁰ Papildus šajā periodā Irānas

¹⁶⁶Symonds, P. (2013). *Israel renews military threat against Iran*. Izgūts no: <http://www.wsws.org/en/articles/2013/04/20/iran-a20.html>

¹⁶⁷Turpat.

¹⁶⁸Eiran, E., Malin, M. (2013). *The Sum of all Fears: Israel's Perception of a Nuclear-Armed Iran*. Center for Strategic and International Studies. The Washington Quarterly, Vol. 36, Issue 3. p.78.

¹⁶⁹Eilam, E. (2013). *Israel's Military Options, Challenges and Constraints in an Attack on Iran*. Defence Studies, Vol. 13, No. 1. p.1.

¹⁷⁰Reed, J. (2013). *Obama on Iran: We won't take military option off the table*. Izgūts no: <http://rt.com/usa/obama-netanyahu-iran-monday-545/>

nedrošību vairo ASV, Izraēlas, Apvienoto Arābu Emirātu un Saūda Arābijas ieroču piegādes darījums, lai stiprinātu ASV sabiedroto militāro nodrošinājumu un savas pozīcijas reģionā. Neskatoties uz ieroču piegādi arābu valstīm, konkrētais darījums turpina nodrošināt Izraēlas militāro pārākumu pār citām reģiona valstīm. Nozīmīgi, ka ieroču piegādes ietvaros Izraēla saņēma tādu bruņojumu, kas nodrošinātu tai nepieciešamo kapacitāti tālu misiju īstenošanai, tai skaitā nodrošinot nepieciešamo tehnoloģiju piegādi veiksmīgai uzbrukuma izdarīšanai Irānai, piemēram, raķetes, kas paredzētas, lai iznīcinātu pretgaisa aizsardzības radaru sistēmas un degvielas uzpildes lidmašīnas.¹⁷¹

Neskatoties uz spiedienu Irānai, kas veidots uz iespējama militāra uzbrukuma izdarīšanas pamata, ASV turpina uzstāt uz „*grand bargaining*” stratēģijas īstenošanas nepieciešamību, meklējot diplomātisku risinājumu, kas nodrošinātu risinājuma noturīgumu ilgtermiņā.¹⁷² Izmaksas, kas saistāmas ar militāra uzbrukuma izdarīšanu, ir pārāk augstas ne tikai reģionālās un starptautiskās drošības kontekstā, bet arī iekšpolitiski, sniedzot papildus leģitimitāti fundamentālistiem un to īstenojamai politikai Irānā. Savukārt Izraēla, nesaņemot gaidīto atbalstu no sabiedrotajiem attiecībā uz militāra uzbrukuma izdarīšanu Irānai, 2013. gada sākumā norāda uz iespēju veikt uzbrukumu Irānai arī bez ASV iesaistes, līdzīgi kā veica uzlidojumus Sīrijas kodolobjektiem 2007. gadā. Izraēla šādu soli šajā periodā pamato ar pieaugošajiem draudiem, kas veidojušies nesekmīgo sarunu un sankciju rezultātā, kā arī Izraēlas neaizsargātību pret tiem. Izraēla norāda uz gatavību militāra uzbrukuma izdarīšanai, ja Irāna turpinās tuvojties Izraēlas sarkanajām līnijām, proti, Irāna turpinās bagātināt urāna līdz 20%, pietuvojoties kodolieroču iegūšanai.¹⁷³

Nozīmīgs pavērsiens Irānas – Izraēlas drošības dilemmas dinamikas turpmākajā attīstībā periodā pēc 2012. gada ir 2013. gada Irānas prezidenta vēlēšanas. Vēlēšanās uzvaru izcīna nozīmīgu iekšpolitisko un ārpolitisko reformu atbalstītājs, īpaši attiecībā pret Irānas kodolprogrammu, Hasans Rohani (*Hassan Rouhani*). Kā galvenās iekšpolitikas prioritātes Hasans Rohani priekšvēlēšanu kampaņā izvirzīja personīgo brīvību sekmēšanu, politiskoslodzīto atbrīvošanu, ekonomikas attīstību un bezdarba samazināšanu. Savukārt kā galvenā ārpolitikas prioritāte tika izvirzīta risinājumu meklēšana starptautiskajām sankcijām un spriedzes samazināšana attiecībā pret starptautiskajiem aktieriem.¹⁷⁴ Jaunā prezidenta ietekme uz turpmāku kodolprogrammas attīstību un sarunām ar 5+1 valstīm ir būtiska, jo

¹⁷¹Symonds, P. (2013). *Israel renews military threat against Iran*. Izgūts no: <http://www.wsws.org/en/articles/2013/04/20/iran-a20.html>

¹⁷²Freedman, R. (2014). *US Policy in the Middle East: Breakthrough or Breakdown?* Contemporary Review of the Middle East, Vol. 1 No. 3. p. 247.

¹⁷³Johnson, A. (2013). *Bibi's Bomb: The Iranian Threat Is Not a Joke*. Izgūts no: <http://www.worldaffairsjournal.org/article/bibi%E2%80%99s-bomb-iranian-threat-no-joke>

¹⁷⁴Bozorgmehr, S., Martinez, M. (2013). *Hassan Rouhani is Iran's next president after appealing to tradition, reform*. Izgūts no: <http://edition.cnn.com/2013/06/15/world/meast/iran-elections/>

prezidents ir ne tikai bijis iesaistīts sarunās ar 5+1 valstīm, bet arī ir ieguvis plašāko atbalstītāju bāzi Irānā kopš Islāma revolūcijas, vēlēšanās iegūstot vairāk nekā 50% vēlētāju balsu¹⁷⁵. Plašā atbalstītāju bāze ir būtiska ne tikai centieniem izvest valsti no izolācijas un ekonomiskās krīzes, bet arī liecina par sabiedrības atbalstu reformām un politiskās gribas klātesamību vienošanās panākšanā kodolprogrammas jautājumā.¹⁷⁶

Raugoties uz prezidenta vēlēšanām Irānā, nozīmīgs solis iespējamām izmaiņām līdzšinējā politikā ir Hasana Rohani ievēlēšanas akceptēšana no garīgā līdera Ali Hamenei (*Ali Khamenei*) puses, kam pieder absolūta vara valstī un tieša pārraudzība pār kodolprogrammas darbību. Hasans Rohani ir pirmais ne – konservatīvais prezidents Irānā kopš 2005. gada, un tā nospraustie politiskie mērķi krasi atšķiras ne tikai no tā priekšgājēju īstenotās politikas, bet arī garīgā līdera Ali Hamenes. Hasana Rohani akceptēšana no garīgā līdera puses tiek saistīta, pirmkārt, ar režīma pieaugošo ievainojamību sankciju un izolācijas rezultātā, proti, sankciju ietekme sabiedrībai nav izskaidrojama ar kodolieroču iegūšanas valstisko nozīmi vai reliģisko nacionālismu. Otrkārt, ievērojamā sabiedrības atbalsta ietekmē, garīgais līderis, iespējams, nevēlējās atkārtot 2009. gada vēlēšanas, kurās uz otru prezidentūras termiņu tika ievēlēts Mahmuds Ahmadinedžads, kas izraisīja plašus nemierus un pro-demokrātiskās kustības *Green Movement* izveidi.¹⁷⁷ Kopš 2009. gada prezidenta vēlēšanām Irānas iekšpolitiskā sabiedriskā doma īpaši attiecībā pret kodolprogrammu ir mainījusies, neskatoties uz to, ka kodolprogramma tiek asociēta ar režīma pastāvēšanu, atbalsts tai Irānas sabiedrībā ir mazinājies. Tiek pat minēts, ka režīma leģitimitāte ir samazinājusies ne tikai starptautiski, bet arī iekšpolitiski, proti, pieaugoša sabiedrības daļa saprot, ka tās atbalsts kodolprogrammai pagātnē šodien veido pārāk augstas izmaksas.¹⁷⁸

Līdz ar Prezidenta Hasana Rohani ievēlēšanu un atbalstu diplomātisku risinājumu meklēšanai kodolprogrammas jautājumā, kā arī ekonomisko sankciju ietekmē Irāna uzsāk stratēģijas īstenošanu, kas tiek balstīta uz sadarbību un diplomātisku risinājumu meklēšanu, sekmējot izolācijas un sankciju atcelšanu. Kā pozitīvi signāli stratēģijas maiņā īpaši attiecībā uz sarunām par kodolprogrammu identificējami, pirmkārt, garīgā līdera Ali Hamenei lēmuma (*fatwa*) izdošana pret kodolieroču attīstīšanu, sniedzot savu atbalstu sarunām un iespējamām diplomātiskiem risinājumiem.¹⁷⁹ Otrkārt, pirmo reizi pēc 1979. gada Islāma revolūcijas Irānas

¹⁷⁵Bozorgmehr, S., Martinez, M. (2013). *Hassan Rouhani is Iran's next president after appealing to tradition, reform*. Izgūts no: <http://edition.cnn.com/2013/06/15/world/meast/iran-elections/>

¹⁷⁶Maloney, S. (2013). Why Rouhani Won And Why Khamenei Let Him. The Ahmadinejad Era Comes to an Auspicious End. Rose, G. (ed.) *Iran and The Bomb 2. A New Hope*. Foreign Affairs. p.34

¹⁷⁷Tabatabai, A. (2013). *Presidential Elections And Nuclear Policy in Iran*. Arms Control Today, Vol. 43, No. 5, p. 15.

¹⁷⁸Turpat.

¹⁷⁹Roberts, D. (2013). *Hassan Rouhani: Iran will never seek to build nuclear weapons*. Izgūts no: <http://www.theguardian.com/world/2013/sep/19/iran-nuclear-weapons-rouhani>

prezidents un ASV prezidents noturēja tiešas sarunas, Barakam Obamam (*Barack Obama*) uzsverot, ka šīs izmaiņas kalpo kā būtisks solis pretī ASV un Irānas turpmākai attiecību attīstībai un diplomātiska risinājuma panākšanai kodolprogrammas jautājumā.¹⁸⁰

Pretēji ASV paustajai retorikai (pēc prezidenta vēlēšanām Irānā), ka ASV nemeklē režīma maiņu Irānā un atzīst tiesības iegūt kodolenerģiju, taču pieprasa, lai Irāna īstenotu savas saistības attiecībā pret kodolprogrammu Kodolieroču neizplatīšanas līguma un ANO Drošības padomes rezolūcijas kontekstā,¹⁸¹ Izraēla turpina asas retorikas paušanu. Pirmkārt, Izraēla norāda, ka Irānas politika attiecībā uz kodolprogrammas darbību netiks mainīta pēc prezidenta vēlēšanām, otrkārt, Hasana Rohani plānotās reformas ir apzināta stratēģija, lai iegūtu laiku slēptai kodolieroču izstrādāšanai, un, treškārt, turpina uzstāt uz militāra uzbrukuma īstenošanas nepieciešamību un starptautisko sankciju pastiprināšanu.¹⁸² Šajā periodā Izraēlas retorika tiek īpaši pastiprināta, Izraēlas premjeram salīdzinot Irānu ar 30. gadu Vāciju, iezīmējot holokausta atgriešanās elementu.¹⁸³

Būtiski, ka pēc Hasana Rohani ievēlēšanas Irānas prezidenta amatā, jaunais prezidents ir sekmīgi atbildējis uz ASV signāliem par diplomātiska risinājuma meklēšanu. Prezidenta uzstāšanās gan Irānā, gan starptautiski ir skaidri signalizējušas Irānas vēlmi panākt vienošanās noslēgšanu ar 5+1 valstīm, kā arī izplatījušas ideju par kodolprogrammas miermīlīgo dabu, cenšoties kļiedēt bažas par Irānas kodolprogrammu un Irānas nodomiem.¹⁸⁴ Atbildot uz Hasana Rohani centieniem stiprināt diplomātiska risinājuma meklējumus, ASV 2014. gada vasarā sagatavotās sankcijas, kas izsludināšanās gadījumā stātos spēkā gada laikā, pagaidām tiek atliktas, lai neradītu papildus spiedienu Irānas spējai rast diplomātisku risinājumu.¹⁸⁵

Turpinoties Irānas un 5+1 valstu sarunām, 2013. gada rudenī tiek sasniegts lielākais progress kopš 2006. gada, panākot sākotnējo vienošanos 2013. gada novembrī. Sākotnējā vienošanās starp Irānu un 5+1 valstīm, stājoties spēkā 2014. gada janvārī, ilga sešus mēnešus, šajā laikā izstrādājot pastāvīgās vienošanās jeb noslēguma vienošanās projektu. Sākotnējā vienošanās starp Irānu un 5+1 valstīm nosaka, ka Irāna ierobežos savu darbību kodolenerģijas jomā apmaiņā pret sankciju atvieglojumu, konkrētāk, Irāna pārtrauks urāna bagātināšanu virs 5 % un neitralizēs krājumus, kas iepriekš ir saražoti virs noteiktā 5 % apmēra. Papildus Irāna sniegs piekļuvi inspektoriem Natazas un Fordo kodolreaktoros un apturēs Arakas

¹⁸⁰Davenport, K. (2013). *Iran, U.S. Push Nuclear Diplomacy*. Arms Control Today, Vol. 43, No. 8, p.22.

¹⁸¹Obama urges diplomatic push on Iran nuclear programme. Izgūts no: <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-24218272>

¹⁸²Israeli PM threatens to strike Iran. Izgūts no: <http://www.aljazeera.com/news/middleeast/2013/07/2013714214528446397.html>

¹⁸³Parsi, T. (2013). Pushing Peace. How Israel Can Help the United States Strike a Deal With Iran—And Why It Should. Rose, G. (ed.) *Iran and The Bomb 2. A New Hope*. Foreign Affairs. p.94.

¹⁸⁴Davenport, K. (2013). *Iran, U.S. Push Nuclear Diplomacy*. Arms Control Today, Vol. 43, No. 8, p.23.

¹⁸⁵Turpat.

kodolreaktora darbību. Savukārt no 5+1 valstu puses netiks ieviestas jaunas sankcijas, ja vienošanās tiks pildīta, kā arī tiks atceltas sankcijas 7 miljardu ASV dolāru apmērā.¹⁸⁶

Ievērojama progress, kas saistīts ar sākotnējās vienošanās parakstīšanu Irānas un 5+1 valstu starpā, nozīmīgi ietekmēja nedrošības pieaugumu Izraēlā un arābu valstīs. Izraēla un arābu valstis saskaras ar kopīgiem draudiem to sabiedrotajiem ASV un ES panākot vienošanos ar Irānu, kas ir šo valstu galvenais reģiona pretinieks. Izraēlas premjers Benjamins Netanjahu sākotnējās vienošanās parakstīšanu raksturojis kā vēsturisku kļūdu, kas nedrošību reģionā tikai turpinās paaugstināt. Savukārt Saūda Arābija norādīja, ka sākotnējās vienošanās noslēgšana dos Irānai lielāku rīcības brīvību Tuvajos Austrumos, kas attiecīgi paaugstinās citu reģiona valstu nedrošību.¹⁸⁷ Izraēla un arābu valstis uztver Irānu kā galveno draudu radītāju reģionā Irānas sniegtā atbalsta dēļ teroristiskajiem grupējumiem un šiītu kopienām. Papildus šo valstu nedrošību veido arī Irānas un ASV attiecību uzlabošanās, kā arī Irānas lomas nostiprināšanās reģionā, kas mazinātu ASV spēju aizsargāt Izraēlas un arābu valstu intereses reģionā. Turklāt vēsturiski, pirms Islāma revolūcijas Irānā, ASV bija cieša sadarbība ar Irānu, nevis arābu valstīm. Šo valstu nedrošību veido ne tikai sākotnējās vienošanās noslēgšana, bet arī ASV un Irānas attiecību izmaiņas pēc prezidenta vēlēšanām.¹⁸⁸

Sākotnējās vienošanās pildīšana tiek uzsākta 2014. gadā, šajā posmā IAEA apstiprina, ka Irāna pilda vienošanās nosacījumus, proti, aptur urāna bagātināšanu līdz 20%, atbrīvojas no tā krājumiem, turpina urāna bagātināšanu līdz 3,5 %, kā arī aptur Arakas reaktora darbību un atļauj IAEA veikt regulāras pārbaudes. Arī ASV un ES 2014. gada sākumā paziņo, ka ir īstenotas darbības, lai atceltu sankcijas, kā paredzēts vienošanās starp Irānu un 5+1 valstīm.¹⁸⁹

Raugoties uz Izraēlas bezkompromisa nostāju Irānas jautājumā noslēgtā sākotnējā vienošanās Irānas un 5+1 valstu starpā, kas kalpos par pamatu pastāvīgas vienošanās panākšanai nākotnē, secināms, ka diplomātijas iespējamie panākumi var būt Izraēlai neizdevīgi, proti, Izraēlai izdevīgāka ir sankciju paaugstināšana un pastāvīgi kara draudi, nevis diplomātisks risinājums. Ar diplomātisku risinājumu, kas ierobežotu kodolprogrammas darbību un sekmētu sankciju atcelšanu, Irāna turpinātu saglabāt statusu kā valsts bez kodolieročiem, taču Irāna tiktu uzverta kā potenciālā kodolvalsts (*virtual nuclear power*), kas būtu pietiekami spēku līdzsvara maiņai reģionā.¹⁹⁰ Būtiski, ka Irānas nostiprināšanās reģionā

¹⁸⁶Iran welcomes nuclear deal which Israel calls 'mistake'. Izgūts no: <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-25083875>

¹⁸⁷Joshi, S. (2013). *Iran nuclear deal triggers anxiety for Israel and Gulf*. Izgūts no: <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-25083894>

¹⁸⁸Turpat.

¹⁸⁹Timeline of Nuclear Diplomacy With Iran. Izgūts no: <http://www.armscontrol.org/factsheet/Timeline-of-Nuclear-Diplomacy-With-Iran>

¹⁹⁰Parsi, T. (2013). *Pushing Peace. How Israel Can Help the United States Strike a Deal With Iran – And Why It Should*. Rose, G. (ed.) *Iran and the Bomb 2. A New Hope*. Foreign Affairs. p. 93.

spēku līdzsvaru mainītu Izraēlai nelabvēlīgi, samazinot Izraēlas rīcības brīvību reģionā un tās atturēšanas priekšrocības lietderību.

Izraēlas bezkompromisa pieeja attiecībā uz Irānas kodolprogrammu jeb kodolprogrammas iznīcināšana vai pilnīga urāna bagātināšanas atturēšana ir skaidrojama kā centieni traucēt vienošanās noslēgšanu. Pirmkārt, apturot spēku līdzsvara izmaiņas, otrkārt, veicinot ASV un Irānas attiecībās spriedzes veidošanos, kas traucētu attiecību stabilizēšanu un iespējamu sadarbību nākotnē. ASV un Irānas attiecību uzlabošanās negatīvi ietekmētu Izraēlu un ASV līdzšinējo sadarbību, kā arī diplomātiskās vienošanās panākšana spētu ietekmēt ASV prioritāšu maiņu, proti, ASV pievērsīsies citām problēmām un reģioniem, piemēram, Āzijai, Izraēlai paliekot vienai reģionā bez ASV atbalsta pret Irānu.¹⁹¹

Diplomātiskā risinājuma meklēšana Irānas kodolprogrammas jautājumā un prezidenta maiņa Irānā nav vienīgie aspekti ASV un Irānas attiecībās, kas nosacīti tuvina abas valstis un ietekmē drošības dilemmu Irānas – Izraēlas attiecībās periodā pēc 2012. gada. Papildus sākotnējās vienošanās panākšanai un Irānas – ASV attiecību uzlabošanai pēc Hasana Rohani stāšanās prezidenta amatā 2014. gada vasarā Irāna un ASV apspriež iespējamu sadarbību attiecībā uz Islāma valsts apdraudējumu reģionā.¹⁹² Diskusijas par sadarbību cīņā ar Islāma valsti balstītas, pirmkārt, uz draudiem Irānai kā šiītu musulmaņu valstij, jo tā var kļūt par Islāma valsts uzbrukuma mērķi nākotnē. Otrkārt, ASV šajā periodā apsver turpmāku rīcību Islāma valsts jautājumā, tai skaitā militāru uzbrukumu īstenošanu Islāma valsts grupējumiem Irākā un Sīrijā.¹⁹³ Savukārt Izraēlai apzinoties Irānas un ASV tuvināšanos koalīcijas veidošanas sarunās pret Islāma valsti, tā turpina uzsvērt, ka Islāma valsts apdraudējuma aizsegā nedrīkst novērsties no Irānas radītā apdraudējuma reģionālajai un starptautiskajai drošībai tās kodolprogrammas ietvaros.¹⁹⁴ Būtiski, ka tieši Islāma valsts un cīņa pret to, kas veicinātu ASV un Irānas sadarbību, var būtiski ietekmēt Irānas lomas pieaugumu reģionā.¹⁹⁵

ASV un Izraēlas attiecībās šajā periodā iezīmē salīdzinoši negatīvu attīstības scenāriju attiecībā pret Izraēlas izdarīto spiedienu uz ASV Irānas jautājumā, kā arī Gazas konflikta attīstības ietvaros. Papildus abu valstu atšķirīgajiem redzējumiem šo reģionam būtisko notikumu kontekstā abu valstu savstarpējo attiecību saspīlējumā tiek vainotas sliktās ASV

¹⁹¹Parsi, T. (2013). Pushing Peace. How Israel Can Help the United States Strike a Deal With Iran – And Why It Should. Rose, G. (ed.) *Iran and the Bomb 2. A New Hope*. Foreign Affairs. pp. 92-93.

¹⁹²Cohen, T., Yan, H. (2014). *U.S. and Iran: From sworn enemies to partners on Iraq?* Izgūts no: <http://edition.cnn.com/2014/06/18/politics/us-iran-iraq/index.html>

¹⁹³Botelho, G. (2014). *Iranian leader rips ISIS, questions U.S. willingness to 'sacrifice' in terror fight*. Izgūts no: <http://edition.cnn.com/2014/09/17/world/meast/isis-iran-president-rouhani/index.html>

¹⁹⁴Pearson, M. (2014). *In zeal to defeat ISIS, don't forget Iran, Netanyahu tells U.N.* Izgūts no: <http://edition.cnn.com/2014/09/29/world/meast/israel-netanyahu-un/index.html>

¹⁹⁵Kaye, D. (2014). *The Fallacy of Iranian Leverage. Why the Turmoil in Iraq Will Weaken the Islamic Republic*. Izgūts no: <http://www.foreignaffairs.com/articles/141605/dalia-dassa-kaye/the-fallacy-of-iranian-leverage>

prezidenta un Izraēlas premjera attiecības.¹⁹⁶ Abu valstu vadītāji Irānas kodolprogrammas jautājumā uztver, ka otra puse neizprot to intereses un nepieciešamību šīs intereses aizstāvēt. Baraks Obama ir norādījis, ka Izraēlas premjers cenšas traucēt vienošanās noslēgšanu ar Irānu kodolprogrammas jautājumā, savukārt Izraēlas premjers, ka ASV neizprot Irānas radīto apdraudējumu reģiona stabilitātei. Papildus atšķirīgajām pieejām Tuvo Austrumu reģionālajām norisēm šajā periodā Izraēlas premjers konfrontē Balto namu un uzrunā ASV Kongresu, iebilstot pret Baraka Obamas īstenoto politiku Irānas jautājumā un ASV Kongresam pieprasot stingāku pieeju pret Irānu.¹⁹⁷ Protams, nav pamata apgalvot, ka nesaskaņas varētu mainīt ASV un Izraēlas attiecības ilgtermiņā to stratēģiskā nozīmīguma dēļ, taču Irānas kodolprogrammas jautājums ir spējis veidot nesaskaņas tuvāko sabiedroto starpā, kas var nozīmīgi paaugstināt Izraēlas nedrošību.

Neskatoties uz to, ka Irānas kodolieroču programmai ir nopietna ietekme uz Izraēlas drošības spēku līdzsvaru Tuvajos Austrumos un ASV pozīcijai reģionā, no ASV perspektīvas diplomātiska risinājuma meklēšana Irānas kodolprogrammas ietvaros Irānas un 5+1 valstu sarunu starpā ir būtiska, jo sarunu izgāšanās gadījumā Irāna turpinās norobežošanos un kodolprogrammas attīstību slepenībā, starptautiskajiem aktieriem liedzot iespēju monitorēt Irānas kodoliekārtas, kā arī tai vairs nebūs ierobežojumi urāna bagātināšanai, kas ir šobrīd saskaņā ar sākotnējo vienošanos. Atbalstot ASV pieeju diplomātiska risinājuma meklēšanai, tiek uzsvērts, ka Irānas un 5+1 valstu sarunas arī bez rezultāta ir labākas nekā neizdevušās sarunas, jo tiek turpināta komunikācija un Irānas kodolprogrammas darbība netiek pilnībā norobežota, kas akumulētu Tuvo Austrumu, ASV un Eiropas nedrošību.¹⁹⁸

No Izraēlas skatupunkta Irānas un ASV attiecībām jāaprobežojas tikai ar Irānas reģionālās "agresijas" un atbalstu teroristiskajiem grupējumiem izbeigšanu. Proti, ASV nevajag uzlabot attiecības ar Irānu, kuras reģionālā ietekme palielinās, jo ASV un Irānas tuvināšanās pasliktinātu Izraēlas pozīcijas. No reģiona spēku līdzsvara perspektīvas norādāms, ka Irānas lomas pieaugums ir ne tikai normāls tās kapacitātes un stratēģiskās nozīmības dēļ, bet arī ir būtisks reģiona stabilitātei. No ASV perspektīvas attiecību uzlabošanās ar Irānu ir būtiska, lai apturētu tās lomas mazināšanos reģionā. Irānas ģeopolitiskā loma, resursi un populācija padara to par nozīmīgu aktieri, neskatoties uz politisko režīmu. Irāna ir ieguvusi ietekmi Irākā, Libānā, Afganistānā, Sīrijā un Jemenā, kā arī ASV ir būtiska Irānas loma cīņā pret

¹⁹⁶Labott, E., Roth, R., Levs, J. (2014). *Has Gaza conflict brought new low in U.S.-Israel relationship?* Izgūts no: <http://edition.cnn.com/2014/08/05/politics/israel-us-relationship/index.html>

¹⁹⁷Brander, T. (2015). *Obama to Netanyahu: Merkel wouldn't have done it.* Izgūts no: <http://edition.cnn.com/2015/02/09/politics/obama-netanyahu-merkel/index.html>

¹⁹⁸Diamond, J. (2015). *Why the Iran sanctions fight is a big deal.* Izgūts no: <http://edition.cnn.com/2015/01/26/politics/iran-sanctions-negotiations-explainer/index.html>

Islāma valsti.¹⁹⁹ ASV un Irānas attiecību uzlabošana un iespējamā sadarbība varētu nozīmīgi ietekmēt virkni notikumu reģionā, kas pozitīvi ietekmētu ASV lomu reģionā, piemēram, mazinot saspīlējumu Irākā, Persijas līcī, Sīrijā, kā arī mainot Irānas atbalstu grupējumiem Libānā un Gazas joslā. Savukārt ASV varētu kalpot kā atbalsta punkts Irānas un arābu valstu naidīguma samazināšanai.

2014. gada 20. jūlijā beidzoties sākotnējās vienošanās termiņam, sarunas starp Irānu un 5+1 valstīm turpinās par Irānas kodolprogrammas nākotni un visaptverošas vienošanās noslēgšanu. Sarunas tiek pagarinātas līdz 2014. gada novembrim, atstājot spēkā sākotnējo vienošanos, kā arī ieviešot papildus nosacījumus attiecībā uz kodolprogrammas darbību un sankciju samazināšanu. 2014. gada novembrī iesaistītās puses vienojas pagarināt sarunas, kā arī 2015. gada martā veikt politisku vienošanos, savukārt tehniskie pieteikumi tiks pabeigti līdz 2015. gada jūnijam.²⁰⁰

Būtisks aspekts Irānas – Izraēlas drošības dilemmas dinamikā ir 2015. gada parlamenta vēlēšanas Izraēlā, kurās uzvarēja premjera Benjamina Netanjahu „Likud” partija. Neskatoties uz Izraēlas militāro pārkumu pār citām reģiona valstīm, valsts nedrošība, kas saistīta ar plašo pretinieku loku reģionā – Palestīna, *Hezbollah*, Irāka, Sīrijā un Irāna – ir kalpojusi premjera uzvarai, jo premjera uzvara šajās vēlēšanās tiek saistīta ar uzkurinātajām bažām par Izraēlas apdraudējumu.²⁰¹ Tieši Benjamina Netanjahu kandidatūra ir spējusi pārliecināt vēlētājus, ka iesāktās politikas īstenošana var aizsargāt valsti no minētā apdraudējuma, nodrošinot rūpējas par valsts nākotni un drošību.²⁰² Šī uzvara vēlēšanās norāda uz turpmāku iesāktās politikas turpināšanu attiecībā pret Irānu, kā arī jaunu miera sarunu iespējas izslēgšanu ar Palestīnu. Papildus Irānas – Izraēlas drošības dilemmas dinamikai Benjamina Netanjahu pārvēlēšanas un minēto reģionālo jautājumu kontekstā būtisks ir ASV un Izraēlas attiecību jautājums, kas var turpināt saasināt esošās nesaskaņas.²⁰³

Periodā pēc 2012. gada gan iekšpolitisko un reģionālo, gan starptautisko notikumu iespaidā novērojama arī Irānas garīgā līdera Ali Hamenei retorikas maiņa. Garīgā līdera retorikas maiņa tiek izcelts kā būtisks signāls, jo Ali Hamenei atvirzījies prom no ideoloģiskiem priekšstatiem par rietumiem, pieņemot niansētāku priekšstatu par rietumiem, kas ietver ne tikai kapitālismu, interešu izvēršanu, bet arī tehnoloģiju, mākslas, zinātnes

¹⁹⁹Leverett, H. (2015). *Why Iran's rise is a good thing*. Izgūts no: <http://edition.cnn.com/2015/03/04/opinion/leverett-iran-relations/index.html>

²⁰⁰*Timeline of Nuclear Diplomacy With Iran*. Izgūts no: <http://www.armscontrol.org/factsheet/Timeline-of-Nuclear-Diplomacy-With-Iran>

²⁰¹Sasley, B. (2015). *Israel's Right Turn. Behind Bibi's Victory*. Izgūts no: <http://www.foreignaffairs.com/articles/143290/brent-e-sasley/israels-right-turn>

²⁰²Kurtzer, D. (2015). *Netanyahu's Right of Way. How the el Israeli Left Fell Behind*. Izgūts no: <http://www.foreignaffairs.com/articles/143298/daniel-kurtzer/netanyahus-right-of-way>

²⁰³Knigge, M. (2015). *Netanyahu win puts US-Israeli relations on pause*. Izgūts no: <http://www.dw.de/netanyahu-win-puts-us-israeli-relations-on-pause/a-18322632>

attīstību. Attiecībā pret ASV arī absolūtā ienaidnieka diskurss mainījies uz ASV kā potenciālo sarunu partneri gan kodolprogrammas jautājumos, gan Irānas un Islāma valsts drošības jautājumos.²⁰⁴ Līdera retorikas maiņa, kam pieder absolūtā vara valstī, ir būtisks signāls iespējamās drošības dilemmas dinamikas maiņai līdz ar psiholoģisko regulatoru darbības samazināšanu no vienas no drošības dilemmā iesaistītajām pusēm.

2015. gada martā norisinās noslēdzošais sarunu posms starp Irānu un 5+1 valstīm, lai līdz 2015. gada jūnijam noslēgtu gala vienošanos un tehniskos risinājumus. 2015. gada aprīlī tiek noslēgts līgums, kas būtiski ierobežo Irānas kodolprogrammas darbību uz nākošajiem 15 gadiem.²⁰⁵ Neskatoties uz panākto vienošanos un Izraēlas premjera pausto 2015. gada martā ASV kongresā par iespēju pieņemt diplomātisku risinājumu un vienošanās noslēgšanu ar Irānu, kas iezīmēja krasi pretēju nostāju līdzšinējā bezkompromisu pieejā,²⁰⁶ Izraēla turpina kritizēt panākto diplomātisko risinājumu un uzstāj uz nopietnākas vienošanās nepieciešamību, kas neapdraudētu Izraēlas pastāvēšanu, proti, lobējot pilnīgu Irānas kodolprogrammas darbības ierobežošanu.²⁰⁷ Būtiski, ka panāktais diplomātiskais progress var nozīmīgi ierobežot Izraēlas militāra uzbrukuma izdarīšanu. Līdz ar starptautisko aktieru nozīmīgajiem diplomātiskajiem panākumiem, Izraēlai nebūs iespēja īstenot starptautisko aktieru atzītu uzbrukumu Irānas kodolobjektiem.²⁰⁸

Irānas – Izraēlas attiecības periodā pēc 2012. gada turpina iezīmēt akūtas drošības dilemmas fāzi. Šis periods no Irānas perspektīvas iezīmē līdz šim īstenotās politikas maiņu, aktīvāk sadarbojoties ar starptautiskajiem aktieriem diplomātiska risinājuma meklēšanā, panākot sākotnējās vienošanās noslēgšanu un atjaunojot divpusējās attiecības ar ASV. Savukārt no Izraēlas perspektīvas šis periods iezīmē bezkompromisa pieejas īstenošanu attiecībā pret Irānas kodolprogrammu un Irānu kopumā, turpinot uzstāt uz militāra uzbrukuma īstenošanas nepieciešamību un Irānas kodolobjektu iznīcināšanu. Šajā periodā īpaši nozīmīgu lomu Irānas – Izraēlas drošības dilemmā ieņem ārējie aktieri, kas ne tikai iesaistīti diplomātiska risinājuma meklēšanā Irānas kodolprogrammas jautājumā, bet arī koalīcijas veidošanās sarunās par cīņu pret Islāma valsts apdraudējumu reģionā. No Irānas – Izraēlas drošības dilemmas veidošanās perspektīvas ārējo aktieru ieguldījums ir nozīmīgs, sekmējot

²⁰⁴Ganji, A. (2013). Who Is Ali Khamenei? The Worldview of Iran's Supreme Leader. Rose, G. (ed.) *Iran and the Bomb 2. A New Hope*. Foreign Affairs. pp. 26-27.

²⁰⁵Gordon, M., Sanger, D. (2015). *Iran Agrees to Detailed Nuclear Outline, First Step Toward a Wider Deal*. Izgūts no: <http://www.nytimes.com/2015/04/03/world/middleeast/iran-nuclear-talks.html>

²⁰⁶Yadlin, A., Golov, A. (2015). *A Nuclear Deal Israel Could Live With. How to Bridge the Gap Between Jerusalem and Washington*. Izgūts no: <http://www.foreignaffairs.com/articles/143310/amos-yadlin-and-avner-golov/a-nuclear-deal-israel-could-live-with>

²⁰⁷Brander, E. (2015). *Netanyahu: More Iran options than 'this bad deal or war'*. Izgūts no: <http://edition.cnn.com/2015/04/05/politics/netanyahu-iran-deal/index.html>

²⁰⁸Diamond, J. (2015). *Could military force still be used against Iran?* Izgūts no: <http://edition.cnn.com/2015/04/02/politics/iran-nuclear-deal-military-attack/index.html>

Irānas īstenotās politikas maiņu un sākotnējās vienošanās noslēgšanu un ierobežojot Izraēlas rīcību attiecībā pret starptautisko aktieru atzīta militāra uzbrukuma īstenošanu. Balstoties uz drošības dilemmas veidošanos periodā pēc 2012. gada, nākamajā darba nodaļā tiks analizēta Irānas – Izraēlas drošības dilemmas dinamika gan no drošības dilemmas materiālo un psiholoģisko regulatoru, gan valstu īstenoto stratēģiju perspektīvas.

5. DROŠĪBAS DILEMMAS DINAMIKA IRĀNAS – IZRAĒLAS ATTIECĪBĀS PĒC 2012. GADA

Drošības dilemma Irānas – Izraēlas attiecības periodā pēc 2012. gada raksturojama kā akūta drošības dilemma, kuras ietvaros iesaistītās puses turpina saglabāt defensīvā reālisma valstu statusu. Laikā no 2013. gada līdz 2015. gadam drošības dilemma Irānas – Izraēlas attiecībās turpina iezīmēt augstu savstarpējās nedrošības līmeni Irānas kodolprogrammas, reģionālas līderības un attiecību ar ASV ietvaros. Neskatoties uz drošības dilemmas darbību akūtas drošības dilemmas fāzē un augstu savstarpējās nedrošības līmeni, tieši šajā periodā tiek attīstīti priekšnoteikumi drošības dilemmas dinamikas samazināšanai, kas pakāpeniski attālina Irānas – Izraēlas attiecības no transformācijas spirāles modelī un militāra konflikta izcelšanās.

Valstu mijiedarbībā no anarhijas līdz karam būtisks drošības dilemmas dinamikas veidošanās aspekts ir interpretācijas un atbildes līmeņu darbība. Interpretācijas un atbildes līmeņu darbību veido, pirmkārt, drošības dilemmas materiālie un psiholoģiskie regulatori un to attiecības valstu savstarpējās uztveres veidošanā un nodomu identificēšanā. Otrkārt, valstu īstenotās stratēģijas atbildot uz identificētajiem pretinieku nodomiem un īstenotajām darbībām. Lai analizētu drošības dilemmas dinamikas attīstības tendences Irānas – Izraēlas attiecībās periodā pēc 2012. gada darbā iepriekš aplūkotā starpvalstu attiecību attīstība tiks secīgi analizēta no drošības dilemmas regulatoru un valstu īstenoto stratēģiju perspektīvas.

5.1. Drošības dilemmas regulatoru analīze

Drošības dilemmas dinamika Irānas – Izraēlas attiecībās tiks analizētas uz sekojošu Roberta Džervisa un Šipinga Tanga izveidoto materiālo regulatoru pamata: uzbrukuma – aizsardzības balanss, uzbrukuma – aizsardzības ieroču nošķīrums, ģeogrāfija, asimetrisks varas sadalījums un ārēji aktieri. Kā pirmie drošības dilemmas materiālie regulatori tiks aplūkoti uzbrukuma – aizsardzības balanss un uzbrukuma aizsardzības nošķīrums. Tieši šie drošības dilemmas regulatori starptautisko attiecību literatūrā tiek izcelti, kā būtiskākie drošības dilemmas dinamikas veidotāji, atspoguļojot valstu uzvedību, šī brīža un ilgtermiņa nodomus.²⁰⁹ Uzbrukuma – aizsardzības balanss un uzbrukuma – aizsardzības ieroču nošķīruma kā drošības dilemmas regulatoru analīze balstās valstu militārā nodrošinājuma aplūkošanā no uzbrukuma un aizsardzības perspektīvām. Irānas un Izraēlas gadījumā valstu militārā nodrošinājuma ietvaros uzmanība vēršama uz tādām militārā nodrošinājuma kategorijām kā gaisa spēki, jūras spēki, ballistiskās raķetes un pretgaisa aizsardzības sistēmas.

²⁰⁹Tang, S. (2009). *The Security Dilemma: A Conceptual Analysis*. Security Studies, Vol. 18, Issue 3. pp. 620-621.

Tieši šīs kategorijas Irānas – Izraēlas gadījumā veido nedrošību par pretinieka spējām un nodomiem, proti, veido apdraudējumu pretiniekam, kā arī šis militārais aprīkojums un bruņojums tiktu izmantots savstarpējā militārā konfrontācijā.²¹⁰

Izraēlas militārais pārākums pār citām reģiona valstīm, tais skaitā Irānu, atspoguļojas arī minēto militāro kategoriju ietvaros. Gaisa spēku kategorijā Izraēlas militārā nodrošinājuma priekšrocība ir ievērojama tās īpašumā ir moderns militārais aprīkojums un bruņojums, piemēram, bezpilota lidmašīnas, bumbvedēji,²¹¹ turklāt pēc ASV militārā aprīkojuma un bruņojuma piegādes 2013. gadā Izraēla savā īpašumā ieguva degvielas uzpildes lidmašīnas, kas nodrošina degvielas piegādes misijas laikā, padarot iespējamu tālu misiju īstenošanu.²¹² Izraēlas īpašumā ir ne tikai nepieciešamais militārais aprīkojums un bruņojums, kas garantē uzbrukuma un aizsardzības spēju, bet Izraēlai ir arī pieredze militāru uzbrukumu veikšanā kodolobjektu iznīcināšanā – Irākā 1981. gadā un Sīrijā 2007. gadā. Jūras spēku kategorijā militārā aprīkojuma un bruņojuma priekšrocība atrodas Irānas pusē, jo Irānas jūras spēku flote ir ievērojami lielāka, turklāt Irānas priekšrocību aizsardzības un uzbrukuma pozīcijās stiprina stratēģiski nozīmīgais Hormuzas jūras šaurums.²¹³ Savukārt ballistisko raķešu un pretgaisa aizsardzības sistēmu kategorijā ievērojams pārākums ir Izraēlai. Pārākumu šajā gadījumā veido Izraēlas militārajā arsenālā esošās tālās darbības raķetes, kas nodrošina gan uzbrukuma, gan aizsardzības spēju. Savukārt Irānas īpašumā esošās tālās darbības raķetes nodrošina tikai aizsardzības spēju.²¹⁴ Papildus ballistisko raķešu arsenālam Izraēlas pretgaisa aizsardzības sistēma tai skaitā pretraķešu aizsardzības sistēma, kas nodrošina aizsardzības funkciju.²¹⁵

Irānas – Izraēlas gadījumā Izraēlas militāro pārsvaru papildus gaisa spēku, ballistisko raķešu un pretgaisa aizsardzības sistēmām veido kodolieroči. Kodolieroči un nespēja nodrošināt aizsardzību pret tiem ieņem nozīmīgu lomu drošības dilemmas dinamikas veidošanā no uzbrukuma – aizsardzības perspektīvas. Tieši Izraēlas kodolieroču monopols reģionā izceļams kā viens no galvenajiem aspektiem nedrošības attīstīšanā, kas veicinājis Irānas kodolprogrammas attīstību, jo kodolieroču tehnoloģiju iegūšana sniegtu iespēju

²¹⁰Piven, B. (2012). *Iran and Israel: Comparing military machines. Assessing statistics for the two regional rivals at the heart of the Middle East dispute over nuclear arms.* Izgūts no: <http://www.aljazeera.com/indepth/features/2012/03/2012326131343853636.html>

²¹¹Turpat.

²¹²Symonds, P. (2013). *Israel renews military threat against Iran.* Izgūts no: <http://www.wsws.org/en/articles/2013/04/20/iran-a20.html>

²¹³Piven, B. (2012). *Iran and Israel: Comparing military machines. Assessing statistics for the two regional rivals at the heart of the Middle East dispute over nuclear arms.* Izgūts no: <http://www.aljazeera.com/indepth/features/2012/03/2012326131343853636.html>

²¹⁴Turpat.

²¹⁵Rogers, P. (2010). *Military Action Against Iran: Impact and Effects,* Izgūts no: http://www.oxfordresearchgroup.org.uk/sites/default/files/Iran%20Report%202010_0.pdf

līdzsvarot Izraēlas militāro pārākumu reģionā.²¹⁶ Papildus Izraēlas militārajam pārsvaram un uzbrukuma priekšrocībai kodolieroču dēļ kā būtisks aspekts, kas padara Irānas – Izraēlas gadījumu no uzbrukuma – aizsardzības ieroču nošķīruma un to lomas valsts drošības nodrošināšanā sevišķi komplicētu, ir Irānas radītie asimetriskie draudi. Irānas spēja radīt asimetriskos draudus sadarbībā ar teroristiskajiem grupējumiem veido ne tikai nozīmīgu kaitējumu Izraēlas drošībai, kas sniedz iespēju klasificēt asimetrisko draudus kā uzbrukuma priekšrocību, bet arī veido priekšstatus par Irānas nodomiem. Nodomu identificēšanas kontekstā tiek izcelts, ka Izraēlas skatījums uz Irānas spēju radīt asimetriskos draudus tiek fokusēts uz Irānas sadarbību ar teroristiskajiem grupējumiem *Hezbollah* un *Hamas* un šī apdraudējuma spēju nodarīt kaitējumu Izraēlas drošībai.²¹⁷ Asimetrisko draudu veidošana no Irānas puses kompensē Irānas salīdzinoši vājo bruņojumu attiecībā pret Izraēlas militāro dominanci reģionā. Irānas spēja iesaistīt nevalstiskos aktierus, lai veidotu apdraudējumu citām valstīm, tiek izcelta kā centrālais elements tās cīņā pret militāri nodrošinātākiem pretiniekiem.²¹⁸

No uzbrukuma – aizsardzības balansa regulatora perspektīvas drošības dilemmas dinamiku veido uzbrukuma – aizsardzības balansa maiņa, proti, aizsardzības priekšrocība samazina nedrošību un drošības dilemmas dinamiku, savukārt uzbrukuma priekšrocība palielina nedrošību un saasina drošības dilemmas dinamiku. Uzbrukuma – aizsardzības balanss šajā periodā skaidri norāda uz uzbrukuma priekšrocību (kodolieroči, asimetriskie draudi), kas sniedz iespēju nodarīt pretiniekam ievērojamu kaitējumu, palielinot apdraudējumu, akumulējot darbību – pretdarbību procesus, attīstot drošības dilemmas dinamiku starpvalstu attiecībās. Periodā pēc 2012. gada balansa maiņa nav tikusi veikta, proti, uzbrukuma – aizsardzības balanss nav mainīts no uzbrukuma uz aizsardzības pusi, līdz ar to konkrētais regulators drošības dilemmas dinamiku nesamazina, gluži pretēji turpina to akumulēt.

Valstu militārais nodrošinājums, kas Irānas – Izraēlas gadījumā izvirza uzbrukuma priekšrocību gan kodolieroču un asimetrisko draudu, gan Izraēlas ievērojamā militārā aprīkojuma un bruņojuma dēļ, aplūkojams arī materiālā regulatora uzbrukuma – aizsardzības ieroču nošķīruma ietvaros. Uzbrukuma – aizsardzības ieroču nošķīrums raksturo militārā aprīkojuma un bruņojuma būtību no uzbrukuma izdarīšanas vai atvairīšanas iespējām, attiecīgi samazinot vai palielinot pretinieka nedrošību. Daļa no militārā nodrošinājuma Irānas

²¹⁶Waltz, K. (2012). Why Iran Should Get the Bomb. Nuclear Balancing Would Mean Stability. Rose, G., Tepperman, J. (eds.) *Iran and the Bomb*. Foreign Affairs. p. 68.

²¹⁷Cordesman, A. (2014). *The Gulf Military Balance. Volume I: The Conventional and Asymmetric Dimensions*. Izgūts no: http://csis.org/files/publication/140131_Cordeman_GulfMilitaryBalance_VolumeI_Web.pdf

²¹⁸Turpat.

un Izraēlas gadījumā ir iespējams nodalīt no uzbrukuma uz aizsardzības pozīcijām, piemēram, pretgaisa aizsardzības sistēmas, ballistikās raķetes, kas kalpo aizsardzības nodrošināšanai, taču lielākā daļa no valstu militārā nodrošinājuma un bruņojuma ir iedalāma gan uzbrukuma, gan aizsardzības kategorijās. Grūtības skaidri nošķirt uzbrukuma – aizsardzības militāro nodrošinājumu un bruņojumu palielina pretinieku nedrošību, jo nav skaidri identificējams bruņojuma izmantošanas veids, kas attiecīgi sekmē valstu centienus palielināt savu drošību pret apdraudējumu. Pretinieka nodomu izprašana ir apgrūtināta, jo nodrošina gan aizsardzību, gan uzbrukumu ar to pašu bruņojumu, apvienojot gan iespēju kaitēt pretiniekam, gan aizsargāties. Ņemot vērā, ka periods pēc 2012. gada atspoguļo uzbrukuma pārsvaru un uzbrukuma – aizsardzības ieroču nenoskaidrību, drošības dilemmas dinamika turpina saasināties, jo nedrošība netiek samazināta, valstīm turpinot signalizēt ļaundabīgus nodomus. Raugoties no uzbrukuma – aizsardzības balansa un uzbrukuma – aizsardzības ieroču noskaidrības perspektīvas, šo regulatoru darbība drošības dilemmas dinamiku Irānas – Izraēlas attiecībās nesamazina, pretēji, turpina to saasināt. Nedrošībai turpinot pieaugt uz uzbrukuma – aizsardzības ieroču nenoskaidrības pamata, darbību pret darbību procesi, kas akumulē bailes par pretinieka nodomiem, šajā periodā turpina attīstīties, piemēram, sākotnēji Irāna paziņo par urāna bagātināšanas centrifūgu uzlabošanu, jaunu urāna raktuvju atklāšanu, savukārt ASV ieroču piegāde Izraēlai sniedz tai nepieciešamo kapacitāti tālu misiju īstenošanai.

Ģeogrāfiju kā drošības dilemmas dinamikas materiālo regulatoru Irānas – Izraēlas attiecībās periodā pēc 2012. gada iespējams vērtēt kā drošības dilemmas dinamiku samazinošu regulatoru. Neskatoties uz to, ka uzbrukuma draudi šajā periodā no Izraēlas puses ir bijuši klātesoši, ģeogrāfiskais faktors ir sekmējis militāra uzbrukuma ierobežošanu, drošības dilemmu spirāles modelī neattīstot. Ievērojama attālums Irānas un Izraēlas gadījumā darbojas kā buferzona²¹⁹, apgrūtinot uzbrukuma izdarīšanu Irānas kodolobjektiem un sekmējot militāra uzbrukuma izdarīšanas atlikšanu. Neskatoties uz to, ka ģeogrāfija ir konstanta un tās nozīmi valsts drošības nodrošināšanā maina ieroču tehnoloģijas, tieši militāra uzbrukuma spēja iznīcināt Irānas kodolobjektus tiek apšaubīta. Veiksmīgu uzbrukuma izdarīšanu ģeogrāfiskā aspekta ietekmē kavē uzbrukuma īstenošanas ceļi, proti, Izraēlas uzbrukums Irānas kodolobjektiem var tikt īstenots, pirmkārt, caur Turcijas un Sīrijas gaisa telpu, otrkārt, caur Jordānijas un Irākas gaisa telpu, treškārt, caur Saūda Arābijas, Irākas un Kuveitas gaisa telpām.²²⁰ Periodā pēc 2012. gada Turcija turpina aizliegt Izraēlai izmantot

²¹⁹Piven, B. (2012). *Iran and Israel: Comparing military machines. Assessing statistics for the two regional rivals at the heart of the Middle East dispute over nuclear arms.* Izgūts no: <http://www.aljazeera.com/indepth/features/2012/03/2012326131343853636.html>

²²⁰Giraldi, P. (2012). *How to Bomb Iran: „Israel Cannot do the Job”.* Izgūts no: <http://www.globalresearch.ca/how-to-bomb-iran-israel-cannot-do-the-job/5310065>

savu gaisa telpu uzbrukuma veikšanai Irānai, norādot uz atbildes darbību veikšanu aizlieguma neievērošanas gadījumā. Arī uzbrukuma izdarīšanas ceļi caur Irāku un Sīriju šajā periodā nav veiksmīgi izmantojami, jo uzbrukuma veikšana varētu tikt kavēta arī no šo valstu puses.²²¹

Iespējams apgalvot, ka tieši izaicinājumi sekmīgai uzbrukuma īstenošanai, kas saistīti ar ģeogrāfiju kā materiālo regulatoru, pirmkārt, attālums starp Irānu un Izraēlu, otrkārt, kodolobjektu atrašanās vieta, treškārt, to izvietojums valstī ne tikai novilcina militāra uzbrukuma izdarīšanu no Izraēlas puses, bet arī pamato Izraēlas centienus periodā pēc 2012. gada iesaistīt ASV uzbrukuma īstenošanā un pat tā vadīšanā. Protams, ASV iesaiste nav pamatojama tikai ar sarežģīto uzbrukuma īstenošanu ģeogrāfiskā regulatora darbības ietekmē, taču Sīrijas kodolobjektu iznīcināšanas gadījumā 2007. gadā Izraēla uzbrukumu īstenoja viena, bez ASV iesaistes. Sīrijas gadījumā tieši ģeogrāfiskais faktors salīdzinot ar Irānu ir atšķirīgs, nenodrošinot zināmu drošības līmeni dabisko buferzonu ietekmē. Pamatojoties uz minēto, iespējams apgalvot, ka ģeogrāfija Irānai attiecībā pret Izraēlu ne tikai nodrošina zināmu drošības līmeni, bet arī periodā pēc 2012. gada sekmē drošības dilemmas dinamikas samazināšanu, kavējot Izraēlas vienpusēju militārā uzbrukuma īstenošanu.

Asimetrisks varas sadalījums kā drošības dilemmas materiālais regulators Irānas – Izraēlas gadījumā atspoguļo situāciju, kurā Irāna raksturojama kā augoša reģionālā lielvara, proti, periodā pēc 2012. gada tā nostiprina savas reģionālās pozīcijas, savukārt Izraēla kā reģionālā lielvara, t.i., valsts ar ievērojamu varas pārsvaru pār citām reģiona valstīm un līderību reģionā²²², kas vēlas saglabāt savu dominanci un nepieļaut Irānas kā augošās lielvaras potenciāla attīstību. Irāna, kas Aukstā kara periodā iemantoja zināmu reģionālo līderību, arī periodā pēc Aukstā kara, balstoties gan uz tās ģeogrāfisko novietojumu, iedzīvotāju skaitu, resursiem, turpina nozīmīgi ietekmēt reģiona norises²²³. Periodā pēc 2012. gada Irānas pieaugošā ietekme reģionā saistāma gan ar tās ietekmi tādās Tuvo Austrumu reģiona valstīs kā Sīrijā un Irākā, gan tās nozīmi Islāma valsts apdraudējuma apkarošanā. Šajā situācijā Izraēla, cenšoties saglabāt savas pozīcijas un ierobežot Irānu, izjūt lielāku nedrošību un bailes līdz ar pozīciju zaudēšanas iespējamību Tuvajos Austrumos, kas negatīvi ietekmētu tās rīcības brīvību un drošību kopumā. Savukārt Irānas kā vājākā aktiera nedrošība tiek akumulēta Izraēlas rīcības rezultātā ar starptautisko norobežošanu, sankcijām un militāra uzbrukuma draudiem.

²²¹McAdams, M. (2013). *Israel Apologizes to Turks with a Push from Obama, but Why Now?* Izgūts no: <http://www.progressivepress.net/israel-apologizes-to-turks-with-a-push-from-obama-but-why-now/>

²²²Nolte, D. (2010). *How to compare regional powers: analytical concepts and research topics*. Review of International Studies, Vol. 36, Issue 4. p.892.

²²³Beck, M. (2014). The Concept of Regional Power as Applied to the Middle East. Fürtig, H. (ed.). *Regional Powers in the Middle East. New Constellation after the Arab Revolts*. Palgrave Macmillan. p. 4.

Teorētiskajā diskusijā tika norādīts, ka drošības dilemmas dinamika asimetriska varas sadalījuma situācijā var tikt samazināta no spēcīgākā aktiera puses, īstenojot darbības nedrošības un baiļu mazināšanai. Irānas – Izraēlas gadījumā no spēcīgākā aktiera puses nedrošība netiek samazināta, gluži pretēji, tā tiek palielināta ar bezkompromisa nostājas īstenošanu, turpinot lobēt sankcijas, starptautisko izolāciju un militāra uzbrukuma izdarīšanu. Savukārt Irāna pēc prezidenta vēlēšanām 2013. gadā pakāpeniski uzsāk īstenot pretinieka nedrošību mazinošas darbības, kam teorētiski vajadzētu samazināt Izraēlas nedrošību, proti, sarunas ar starptautiskajiem aktieriem, sākotnējās vienošanās noslēgšana, kas attālina valstis no militāra konflikta izcelšanās. Neskatoties uz Irānas rīcību, Izraēla Irānas centienus tieši interpretē kā naidīgus un turpina akumulēt drošības dilemmas dinamiku. Šajā gadījumā norādāms, ka diplomātijas panākumi Irānas un 5+1 valstu starpā var būt Izraēlai neizdevīgi, jo sankciju un starptautiskās izolācijas atcelšana un Irānas pieaugošā loma reģionā arī bez kodolieroču attīstīšanas spētu ietekmēt spēku līdzsvara izmaiņas reģionā, samazinot Izraēlas rīcības brīvību attiecībā uz reģionālajām norisēm.²²⁴ Tomēr periodā pēc 2012. gada asimetrisks varas sadalījums Irānas – Izraēlas starpā ir sekmējis drošības dilemmas dinamikas samazināšanos Irānai kā vājākajam aktierim īstenojot darbības nedrošības mazināšanai nevis attiecībā pret Izraēlu, bet gan ārējiem aktieriem.

Ārējie aktieri kā drošības dilemmas dinamikas materiālais regulators periodā pēc 2012. gada ieņem īpaši nozīmīgu lomu Irānas – Izraēlas drošības dilemmas dinamikas veidošanā. Kā nozīmīgākie ārējie aktieri šajā periodā ir izceļami: ASV, 5+1 valstis, ES un starptautiskie aktieri kopumā. Īpaši nozīmīgu lomu Irānas – Izraēlas attiecībās un Tuvo Austrumu reģionālajās norisēs kopumā arī šajā periodā ieņem ASV gan esot 5+1 valstu starpā, meklējot diplomātisku risinājumu Irānas kodolprogrammai, un esot starptautisko sankciju iniciatore, gan pakāpeniski cenšoties uzlabot attiecības ar Irānu pēc prezidenta vēlēšanām 2013. gadā un pretojoties Izraēlas spiedienam militāra uzbrukuma īstenošanai. ASV loma Irānas – Izraēlas attiecībās tiek balstīta uz ASV ietekmi reģionālajās norisēs kopumā jau kopš Aukstā kara perioda. Tieši Irānas un Izraēlas sadarbība ar ASV Aukstā kara periodā veidoja ciešu sadarbību abu valstu starpā, savukārt periodā pēc Aukstā kara, Irānas sadarbībai ar ASV izzūdot, tika attīstīta savstarpējā konkurence un naidīgumus, kas attīstījās līdz akūtai drošības dilemai mūsdienās. Būtiski, ka tieši ASV periodā pēc 2012. gada liek uzsvāru uz diplomātiska risinājuma meklēšanu, kas ietekmē tās savstarpējās attiecības ar Izraēlu. Papildus šajā periodā pirmo reizi pēc 1979. gada Islāma revolūcijas tiek atjaunotas ASV un

²²⁴Parsi, T. (2013). Pushing Peace. How Israel Can Help the United States Strike a Deal With Iran – And Why It Should. Rose, G. (ed.) *Iran and the Bomb 2. A New Hope*. Foreign Affairs. p. 93.

Irānas prezidentu tiešās sarunas, sekmējot valstu attiecību uzlabošanu un diplomātiska risinājuma panākšanu kodolprogrammas jautājumā.

Iespējams apgalvot, ka ASV loma Irānas – Izraēlas attiecībās šajā periodā ir sekmējusi drošības dilemmas dinamikas samazināšanos jeb virzīšanos prom no konflikta eskalācijas un militāra konflikta izcelšanās. ASV diplomātiskā risinājuma meklēšanas pieeja un atbilde uz Irānas attiecību uzlabošanas soļiem ir būtiski ierobežojusi Izraēlas iespējas īstenot militāru uzbrukumu, kā arī veicinājusi Irānas nedrošības samazināšanos, kas rezultējušās veiksmīgās sarunās ar starptautiskajiem aktieriem. Tomēr, kā būtisks izaicinājums attiecībā pret ASV lomu turpmākā drošības dilemmas samazināšanā, izceļamas gaidāmās prezidenta vēlēšanas ASV, kas varētu mainīt līdzšinējo ASV attieksmi pret diplomātiska risinājuma meklēšanu Irānas kodolprogrammas jautājumā. Mainoties līdzšinējai Baraka Obamas pieejai un Irānas nedrošībai atkārtoti pieaugot, drošības dilemmas materiālo un psiholoģisko regulatoru darbības ietekmē Irānas – Izraēlas drošības dilemmas dinamika var atkārtoti saasināties.²²⁵

Papildus ASV nozīmīgu lomu drošības dilemmas dinamikas attīstībā ir ieņēmušas 5+1 valstis, ar kurām Irāna iesaistās diplomātiska risinājuma meklēšanā kodolprogrammas jautājumā, kā arī starptautiskie aktieri, tai skaitā ES valstis, kas īstenojušas sankciju ieviešanu un starptautisko izolāciju. Sankciju radītais ekonomiskais spiediens un izolācija, kas nozīmīgi skar enerģētikas industriju, tirdzniecības un finanšu pakalpojumu sektorus, liek Irānai atteikties no līdz šim īstenotās stratēģijas attiecībā pret starptautiskajiem aktieriem, proti, īstenot kodolprogrammu un izolēties no sadarbības kodolprogrammas jautājumā, sekmējot izolācijas un sankciju atcelšanu. Papildus ekonomiskajai spriedzei Hasana Rouhari ievēlēšana Irānas prezidenta amatā līdz ar Irānas politisko gribu attiecībā pret diplomātiska risinājuma meklēšanu sekmē progresu sarunās ar 5+1 valstīm diplomātiska risinājuma meklēšanā kodolprogrammas jautājumā.

Šajā periodā ar 5+1 valstu iesaisti tiek panākts nozīmīgs progress – noslēgta sākotnējā vienošanās, kas nozīmīgi ierobežo Irānas kodolprogrammas darbību un sekmē atsevišķu sankciju atcelšanu. Irānas sadarbība ar 5+1 valstīm un starptautiskajiem aktieriem kopumā sekmē atvirzīšanos no konflikta eskalācijas un mazina drošības dilemmas dinamiku, jo starptautisko aktieru vienprātība diplomātiska risinājuma meklēšanā nozīmīgi ierobežo Izraēlas rīcības brīvību, īstenojot starptautisko aktieru atzītu uzbrukumu Irānas kodolprogrammai. Atjaunotā sadarbība mazina Irānas kā draudu objekta uztveri, kas palielina Irānas drošību un ļauj tai atteikties no stingrajām pozīcijām kodolprogrammas jautājumā.

²²⁵Esfandiari, G. (2014). *Iranians React To Republican Victory in U.S. Elections*. Izgūts no: <http://www.rferl.org/content/iran-reactions-us-midterms-nuclear-negotiations/26676339.html>

Periodā pēc 2012. gada kā nozīmīgs elements, kas ietekmē drošības dilemmas dinamiku Irānas – Izraēlas attiecībās, bet kas starptautisko attiecību literatūrā nav klasificēts kā drošības dilemmas regulators, ir starptautiskā un reģionālā vide. Neskatoties uz starptautiskās vai reģionālās vides neklasificēšanu kā regulatoru, tas ir būtisks drošības dilemmas koncepta elements. Tieši anarhiska starptautiskā vide un valstu centieni nodrošināt savu izdzīvošanu ir drošības dilemmas veidošanās pamatā. Ja anarhiska starptautiskā vide var veidot priekšnoteikumus nedrošībai un bailēm par valstu pozīcijām un drošību, tad, apstākļiem mainoties, var tik panākts pretējs efekts, ka starptautiskās un reģionālās vides ietekmē samazinās nedrošība un tiek radīti priekšnoteikumi sadarbības veidošanai un aizdomu mazināšanai. Piemēram, strukturālais reālisms nosaka, ka starptautiskā vide atsevišķu apstākļu ietekmē var veidot priekšnoteikumus valstu sadarbībai un drošības dilemmas dinamikas samazināšanai.²²⁶

Kā pirmais nozīmīgais starptautiskās un taipat laikā reģionālās vides elements ir Islāma valsts radītais apdraudējums, kas veido gan reģionālu, gan starptautisku apdraudējumu. Tieši šajā periodā Islāma valsts apdraudējuma iespaidā mazinās Irānas kā galvenā reģionālā draudu avota uztvere, turklāt Irāna ir nozīmīgs aktieris cīņai pret Islāma valsti. 2014. gadā norisinās diskusijas par Irānas iesaisti koalīcijas veidošanā cīņai pret Islāma valsti, kas turpina tuvināt Irānu un starptautiskos aktierus.²²⁷ Islāma valsts radītais apdraudējums mazina Irānas nedrošību attiecībā pret iespējamu uzbrukumu no Izraēlas un tās sabiedroto puses. Līdz ar to caur ārējo aktieru prizmu tiek samazināta Irānas – Izraēlas drošības dilemmas dinamika.

Kā otrs reģionālās vides elements izceļams Irānas pieaugošā loma reģionā, kas balstīta gan uz tās stratēģisko novietojumu jeb ģeopolitisko lomu, gan iedzīvotāju skaitu un resursiem. Irānas ietekme tādās valstīs kā Irākā, Libānā, Afganistānā, Sīrijā un Jemenā ir būtiska reģionālo norišu stabilizēšanā, piemēram, mazinot saspīlējumu Irākā, Persijas līcī un Sīrijā.²²⁸ Minētās reģionālās norises papildus novērš uzmanību no Irānas kodolprogrammas kā galvenā reģionālā apdraudējuma avota, tādējādi veicinot Irānas nedrošības samazināšanos. Līdz ar to tiek samazināta Irānas – Izraēlas drošības dilemmas dinamika, jo šis konflikts vairs nav centrālais elements Irānas lomas nostiprināšanai reģionā. Starptautiskā un reģionālā vide šajā periodā veido apstākļus Irānas un ārējo aktieru sadarbībai, kas attiecīgi, caur ārējo aktieru prizmu, veicina drošības dilemmas dinamikas samazināšanos Irānas – Izraēlas attiecībās.

²²⁶ Glaser, C. (1997). *The Security Dilemma revisited*. World Politics, Vol. 50, No. 1. p. 197.

²²⁷ Black, I. (2014). *US and Iran have been forced on to the same side by Isis*. Izgūts no: <http://www.theguardian.com/world/2014/dec/03/us-iran-forced-same-side-isis>

²²⁸ Leverett, H. (2015). *Why Iran's rise is a good thing*. Izgūts no: <http://edition.cnn.com/2015/03/04/opinion/leverett-iran-relations/index.html>

Papildus drošības dilemmas materiālajiem regulatoriem Irānas – Izraēlas drošības dilemmas dinamikas samazināšanas iespējas tiks analizētas, balstoties uz sekojošiem Kena Būta un Nikolasa Vīlera izstrādātajiem psiholoģiskajiem regulatoriem: ideoloģiskais fundamentālisms, etnocentrisms, domāšana nulles summas kategorijās, slepenība un stratēģiskais redukcionisms. Drošības dilemmas psiholoģiskais regulators – ideoloģiskais fundamentālisms veido draudu uztveri uz „mēs” un „viņi” nošķiruma pamata. Šis nošķirums Irānas – Izraēlas attiecībās ir klātesošs galvenokārt uz reliģijas, konkrēti, islāma un cionisma nošķiruma pamata. No Irānas perspektīvas cionisms un Izraēla nav nošķirami no rietumu imperiālisma un koloniālisma, savukārt islāms ir kā instruments cīņai pret imperiālismu, koloniālismu un cionismu Tuvajos Austrumos.²²⁹ Uz šī paša islāma un cionisma nošķiruma pamata Izraēla veido savu anti-Irānas retoriku, izmantojot priekšstatus par Irānas vēlmi iznīcināt ebreju valsti. Šis dalījums tiek pārņemts no kultūras uz politisko vidi, proti, no Irānas perspektīvas cionisms ne tikai sagroza islāmu un nepareizi traktē Korānu, bet arī tiek saistīts ar anti-Irānas politiku no ASV un rietumvalstu puses, kas negatīvi ietekmē Irānas ekonomiskās attīstības perspektīvas.²³⁰ Savukārt no Izraēlas perspektīvas ideoloģija, kas ir Irānas valsts pastāvēšanas pamatā apvienojumā ar atbalstu dažādām islāma kustībām jeb teroristiskajiem grupējumiem, ir vērsta pret Izraēlas un arābu kaimiņvalstu miera procesa īstenošanu.²³¹ Šis dalījums, savstarpējā neatzīšana un asā retorika ir bijusi pamatā abu valstu attiecībām pēc Islāma revolūcijas un īpaši pēc Aukstā kara beigām. Kopīgajiem draudiem un sadarbībai izzūdot, kā arī attīstoties savstarpējai konkurencei, Irāna un Izraēla kļūst par galvenajiem pretiniekiem reģionā.

Ienaidnieka tēla jeb „mēs” un „viņi” nošķiruma pieeja Irānas – Izraēlas attiecībās turpina būt klātesoša arī periodā pēc 2012. gada. Izraēlas retorika tiek balstīta uz ideoloģiskā fundamentālisma pamatiem, piemēram, salīdzinot Irānu ar nacistisko Vāciju, iezīmējot holokausta atgriešanās elementu. Holokausta atgriešanās elements Irākas kontekstā zīmīgi tiek izcelts, piemēram, Benjaminam Netanjahu salīdzinot Irānu ar nacistisko Vāciju attiecībā pret „pārākas nācijas” izveidi un masveida ebreju nogalināšanu.²³² Neskatoties uz prezidenta maiņu Irānā, kas iezīmē mērenu valsts vadītāja retoriku attiecībā pret Izraēlu, dalījums uz

²²⁹Ambdulghani, J. (2011). Return to the Cold War and Confrontation: The Iran- Iraq War. *Iraq and Iran. The Years of Crisis*. Routledge. pp. 193-197.

²³⁰Menashri, D. (2001). Israel: The Enemy of Iran and Islam. *Post -Revolutionary Politics in Iran. Religion, Society and Power*. Routledge. pp. 275 – 277.

²³¹ Menashri, D. (2011). Iran, Political Islam and Israel. Wittstock, A. (ed.) *The World Facing Israel – Israel Facing the World. Images and Politics*. Frank& Timme GmbH. p. 98.

²³²Weiss, P. (2015). *Just like the Nazis, Iran 'plans to exterminate six million Jews'* — *Netanyahu*. Izgūts no: <http://mondoweiss.net/2015/04/exterminate-million-netanyahu>

religijas un kultūras pamatiem netiek izbeigts.²³³ Ņemot vērā, ka savstarpējā atzīšana valstu starpā netiek īstenota, neuzticēšanās un aizdomas nemazinās, līdz ar to drošības dilemmas dinamika šī regulatora ietekmē nesamazinās.

Ideoloģiskā fundamentālisma dalījums uz religijas un kultūras pamatiem aplūkojams arī no drošības dilemmas materiālā regulatora etnocentrisma prizmas. Etnocentrisma pamatā ir grupu nošķiršana un konkrētas grupas izcelšana kā pārāka, konkrētajā ganījumā, uz reliģiskas un kultūras principu pamata, nostādot pretinieku kā sliktāku attiecībā pret sevi. Ideoloģiskā rāmējuma dēļ, kas veidojies uz reliģiskā dalījuma pamata, attīstījusies nacionāla sacensība, Irānas – Izraēlas gadījumā abām valstīm redzot otru kā galveno pretinieku par ietekmi reģionā.²³⁴ Ideoloģiskais fundamentālisms un pārākums pār pretinieku no Irānas perspektīvas tiek saistīts ar islāma misiju un Irānas identificēšanos ar Palestīnas jautājumu, līdz ar to veidojot reliģisku un ideoloģisku pienākumu pretnostādīt sevi Izraēlai, raisot pretestību Izraēlas īstenotajām darbībām reģionā.²³⁵

Uztverot islāmu ne tikai kā reliģiju, bet arī kulturālu un ideoloģisku instrumentu cīņai pret cionismu un tam piedēvēto imperiālismu, Irānas garīgais līderi Islāma civilizāciju uztver kā pārāku attiecībā pret rietumu civilizāciju, galvenokārt attiecībā pret islāma un Rietumu vērtībām.²³⁶ Šis pārākuma aspekts bieži atspoguļots garīgā līdera retorikā, taču periodā pēc 2012. gada novērojama Irānas garīgā līdera retorikas maiņa, aizvirzoties no galējiem etnocentriska un ideoloģiskiem priekšstatiem par rietumiem un islāma nošķirumu, pieņemot rietumu pasaules sasniegumus tehnoloģiju attīstībā, mākslā, zinātnē.²³⁷ Šāda garīgā līdera retorikas maiņa ne tikai norāda uz Irānas pretinieka uztveri un nodomu interpretāciju, bet arī signalizē pretiniekam par mērenības iekļaušanu savos uzskatos. Tomēr būtiski izcelt, ka mērenības ienākšana garīgā līdera retorikā nenorāda uz Izraēlas kā galvenā pretinieka tēla mazināšanos, taču uz šī nošķiruma pamata mainījusies ASV kā absolūtā ienaidnieka uztvere, ietverot ASV kā sarunu partneri, savukārt Izraēlas virzienā turpinot vērst asu retoriku.²³⁸ Irānas oficiālā retorika, kuras ietvaros etnocentriskais dalījums samazinās, līdz ar prezidenta maiņu sekmē draudu uztveres samazināšanos, uz principa pamata par sevis nenostādīšanu kā pārāku pār pretinieku. Neskatoties uz to, ka izmaiņas Irānas retorikā ir notikušas, stereotipi un nacionālistiska sacensība Irānas – Izraēlas starpā neizzūd. Taču augstāko valsts amatpersonu

²³³ Ditto, S. (2013). *Who is Hassan Rouhani?* Izgūts no: <http://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/view/who-is-hassan-rouhani>

²³⁴ Kaye, D., Nader, A., Roshan, P. (2011). *Israel and Iran. A Dangerous Rivalry*. Izgūts no: http://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/monographs/2011/RAND_MG1143.pdf

²³⁵ Menashri, D. (2011). *Iran, Political Islam and Israel*. Wittstock, A. (ed.) *The World Facing Israel – Israel Facing the World. Images and Politics*. Frank & Timme GmbH. p. 99.

²³⁶ Ganji, A. (2013). *Who Is Ali Khamenei? The Worldview of Iran's Supreme Leader*. Rose, G. (ed.) *Iran and the Bomb 2. A New Hope*. Foreign Affairs. p. 19.

²³⁷ Turpat.

²³⁸ Turpat, pp. 26-27.

oficiālās retorikas maiņa pret Rietumiem kopumā pakāpeniski var mazināt nedrošību un bailes ar ārējo aktieru palīdzību, līdz ar to samazinot drošības dilemmas dinamiku Irānas – Izraēlas attiecībās.

Domāšana nulles summas kategorijās kā drošības dilemmas psiholoģiskais regulators var attīstīties no jau aplūkotajiem regulatoriem – ideoloģiskā fundamentālisma un etnocentrisma, proti, veicinot domāšanu, ka ieguvums var tikt sasniegts tikai uz pretinieka zaudējuma pamata. Domāšana nulles summas kategorijās kā psiholoģiskais regulators īpaši izteikti šajā periodā turpina darboties no Izraēlas puses, īstenojot bezkompromisa pieeju attiecībā uz Irānas kodolprogrammas jautājumu. Izraēla saskata savas drošības nodrošināšanas iespējas tikai uz pretinieka zaudējuma jeb drošības rēķina. Izraēlas īstentā bezkompromisa pieeja atspoguļo nulles summas domāšanas kategorijas, proti, starptautisko aktieru, īpaši ASV, solis pretī Irānai, tās kodolprogrammas jautājumā vai sadarbība cīņai pret Islāma valsti, ir solis tālāk no Izraēlas un tās nacionālo interešu aizstāvības. Izraēlas sabiedroto solis pretī Irānai tiek veikts uz Izraēlas zaudējuma pamata – saglabāt savas pozīcijas reģionā un nepieļaut Irānas lomas pieaugumu.²³⁹ Šajā periodā ASV sabiedrotie reģionā, īpaši Izraēla un arābu valstis, kodolprogrammas sarunu attīstību redz nulles summas ietvaros, tāpēc cenšas vienošanās noslēgšanu kavēt, lai pavērtu iespēju citiem kodolprogrammas apturēšanas scenārijiem.²⁴⁰

Domāšanas nulles summas kategorijās kā psiholoģiskā regulatora darbība no Irānas puses šajā periodā tiek izslēgta, proti, atjaunojot sadarbību ar starptautiskajiem aktieriem, kurus uztver kā Izraēlas interešu pārstāvjus. Līdzīgi kā retorikas maiņas gadījumā arī šī regulatora darbība netiek vērsta tieši Izraēlas virzienā, bet gan ārējo aktieru virzienā. Sadarbības izslēgšana ir viens no domāšanas nulles summas kategorijās elementiem, savukārt Irāna šajā periodā pretēji atjauno sadarbību ar Izraēlas sabiedrotajiem, proti, rietumvalstīm un starptautiskajiem aktieriem kopumā diplomātiska risinājuma meklēšanas ietvaros. Irāna šajā periodā var sekmēt savu interešu īstenošanu arī ārpus nulles summas kategorijām, tieši sarunas Irānas un 5+1 valstu starpā norāda, ka kompleksas problēmas var tiks risinātas arī ārpus nulles summas kategorijām, proti, ar abpusējiem ieguvumiem.²⁴¹

Slepenība kā psiholoģiskais regulators traucē apdraudējuma novērtēšanu, kavē informācijas apmaiņu, sekmējot neprecīzu pretinieka nodomu identificēšanu, tuvinot valstis

²³⁹Ross, D., Makovsky, D. (2009). *The U.S.- Israeli Alliance: An Important Counterweight to Radicalism in the Middle East. Myths, Illusions and Peace: Finding a New Direction for America in the Middle East.* Viking. pp. 286-270.

²⁴⁰Kaye, D., Nader, A., Hanauer, L. *RAND Experts on the Iran Nuclear Framework.* Izgūts no: <http://www.rand.org/blog/2015/04/rand-experts-qa-on-the-iran-nuclear-framework.html>

²⁴¹Doucet, L. (2015). *Sense of history as Iran nuclear talks go to the wire.* Izgūts no: <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-32121867>

konflikta eskalācijai. Periodā līdz 2012. gadam slepenība ieņēma nozīmīgu lomu Irānas – Izraēlas drošības dilemmas veidošanā īpaši attiecībā uz Irānas kodolprogrammas darbību, Irānai norobežojoties no sadarbības ar starptautiskajiem aktieriem un IAEA. Periodā pēc Aukstā kara Irānas kodolprogramma tiek attīstīta slepenībā, tikai 2002. gadā starptautiskajiem aktieriem uzzinot par Irānas centieniem iegūt kodolieročus. Būtiski, ka arī pēc 2002. gada Irānā tiek atklātas slepenas urāna bagātināšanas iekārtas. Tieši slepenība par kodolprogrammas darbību un norobežošanās no starptautiskajām organizācijām un valstīm saasināja draudu uztveri, sniedzot iespēju izvirzīt spekulācijas par kodolieroču iegūšanas laiku, attiecīgi saainot drošības dilemmas dinamiku periodā līdz 2012. gadam. Līdz ar 5+1 valstu un Irānas sarunu veiksmīgo atrisinājumu, 2014. gadā noslēdzot sākotnējo vienošanos, slepenības elements attiecībā uz Irānas kodolprogrammu tiek samazināts, pat izslēgts, Irānai sniedzot plašāku informāciju starptautiskajiem aktieriem par kodolprogrammas darbību līdz ar piekļuvi Natāzas un Fordo kodolreaktoriem.

Informācijas apmaiņa un iesāktā dialoga turpināšana ir būtiska tieši no slepenības kā drošības dilemmas psiholoģiskā regulatora perspektīvas, jo Irānas norobežošanās, komunikācijas pārrāvums un atgriešanās pie kodolprogrammas attīstīšanas slepenībā liegtu iespēju starptautiskajiem aktieriem ierobežot vai monitorēt kodolprogrammas darbību.²⁴² Slepenības atgriešanās saasinātu nedrošību un bailes par Irānas iespējām nākotnē iegūt kodolieročus, līdz ar to saasinot arī drošības dilemmas dinamiku.

Stratēģiskais redukcionisms kā drošības dilemmas materiālais regulators pārceļ starpvalstu attiecības no politiskā līmeņa uz militāro līmeni. Periodā līdz 2012. gadam, īpaši šī perioda noslēgumā nedrošībai pieaugot, Irānas – Izraēlas attiecības no politiskā līmeņa tika pārceltas uz militāro līmeni, kas akūtas drošības dilemmas fāzē saasināja starpvalstu attiecības, pietuvinot tās militāras konfrontācijas iespējamībai. Savukārt periodā pēc 2012. gada Irānas – Izraēlas attiecības ar ārējo aktieru palīdzību tiek pārceltas arī uz politisko līmeni. Regulatora darbība tiek pārtraukta Irānai pārtraucot norobežošanos no starptautiskajiem aktieriem un aktīvāk iesaistoties sarunās diplomātiska risinājuma meklēšanā, kas vainagojas ar sākotnējās vienošanās noslēgšanu 2014. gadā. Militārā līmeņa maiņa pret politisko, kas notikusi ārējo aktieru un Irānas iekšpolitikas ietekmē, tiek pamatota ar ilgtermiņa ieguvumiem, panākot diplomātisku vienošanos.²⁴³ Būtiski, ka, pārnesot attiecības no militārā uz politisko līmeni, nedrošība samazinās, jo drošības dilemmas transformācija spirāles modelī un tālāka militāra konflikta eskalācijas iespējas tiek samazināta, līdz ar to samazinot drošības dilemmas

²⁴²Diamond, J. (2015). *Why the Iran sanctions fight is a big deal*. Izgūts no: <http://edition.cnn.com/2015/01/26/politics/iran-sanctions-negotiations-explainer/index.html>

²⁴³*Is this a good deal? Better than the alternatives – and by a long way*. Izgūts no: <http://www.economist.com/news/middle-east-and-africa/21638915-better-alternativesand-long-way-good-deal>

dinamiku. Stratēģiskā redukcionisma darbības pārtraukšana var tikt saistīta arī ar skatījuma maiņu uz reģionālajām drošības problēmām. Līdz šim reģiona drošības problēmas tika saistītas ar Irānas kodolprogrammas attīstību, veicinot stereotipu veidošanos un Irānas nedrošības attīstību. Reģiona drošības problēmu cēloņu diferencēšana sekmē stratēģiskā redukcionisma darbības pārtraukšanu gan ārējo aktieru, gan reģionālās vides ietekmē, samazinot Irānas nedrošību.

Drošības dilemmas dinamikas materiālie un psiholoģiskie regulatori ietver gan interpretēšanas dilemmu, gan atbildes dilemmu, interpretēšanas dilemmas līmenī identificējot pretinieka motīvus, savukārt atbildes dilemmas līmenī ietekmējot to, kā tiks veidota atbilde uz identificētajiem nodomiem. Šajā darba daļā analizētie materiālie un psiholoģiskie regulatori liek secināt, ka drošības dilemmas dinamika Irānas – Izraēlas attiecībās laika posmā no 2013. gada līdz 2015. gadam ir attālinājusies no konfrontācijas tādu regulatoru ietekmē kā ģeogrāfija, ārējie aktieri, starptautiskā un reģionālā vide, etnocentrisms, domāšana nulles summas kategorijās, slepenība un stratēģiskais redukcionisms. Īpaši nozīmīga loma drošības dilemmas dinamikas samazināšanai ir ārējiem aktieriem un ģeogrāfijai. Ārējo aktieru kategorijā nozīmīga ir ASV loma Irānas kodolprogrammas jautājuma risināšanā, divpusējo attiecību atjaunošanā un militāra uzbrukuma noraidīšanā, kas samazina Irānas nedrošību un pastarpināti arī Irānas – Izraēlas drošības dilemmas dinamiku. Savukārt ģeogrāfijas gadījumā norādāms, ka, neskatoties uz Izraēlas militāro nodrošinājumu, sekmīga uzbrukuma īstenošana, iznīcinot Irānas kodolobjektus, tiek apšaubīta. Līdz ar to iespējams izvirzīts, ka ģeogrāfija, kā uzbrukumu ierobežojošs faktors, sekmē attālināšanos no militāras konfrontācijas. Drošības dilemmas regulatori, kas turpinājuši drošības dilemmas dinamiku saasināt, ir uzbrukuma – aizsardzības balanss, uzbrukuma – aizsardzības ieroču nošķīrums, ideoloģiskais fundamentālisms un domāšana nulles summas kategorijās.

Uzsverams, ka ārējo aktieru loma drošības dilemmas analīzē izdalāma ne tikai kā atsevišķs materiālais regulators, bet arī kā aspekts kopumā, kas ietekmē psiholoģisko regulatoru darbību attiecībā pret drošības dilemmas dinamikas samazināšanu. Konkrētāk, drošības dilemmas dinamikas analīzei izvēlēto regulatoru darbība vairumā gadījumu tieši nedarbojas Irānas – Izraēlas savstarpējās drošības dilemmā, bet ietekmē Irānas – Izraēlas drošības dilemmu caur ārējo aktieru prizmu, atvirzot Irānas – Izraēlas drošības dilemmu no militāra konflikta eskalācijas.

5.2. Stratēģiju drošības dilemmas dinamikas samazināšanai analīze

Drošības dilemmas dinamikas samazināšanas iespējas starpvalstu attiecībās tiek saistītas ar pretinieku nodomu izprašanu un atbilstošu atbildes stratēģiju īstenošanu. Atbildes

dilemmas līmenī īstenotās stratēģijas un to iniciatīvas tiek veidotas, balstoties gan uz pretinieka īstenotajām iniciatīvām un drošības dilemmu veidojošajiem materiālajiem un psiholoģiskajiem regulatoriem, gan uz drošības dilemmas raksturu, kas tiek veidots uz spirāles modeļa vai atturēšanas teorijas nošķiruma pamata. Atbildes stratēģija, kas veidota uz pretinieka nodomu izprašanu, nevis nepamatotām aizdomām, var kalpot iesaistīto pušu nedrošības samazināšanai un drošības palielināšanai, tādējādi samazinot drošības dilemmas dinamiku. Analizējot Irānas un Izraēlas īstenotās stratēģijas un to ietekmi uz drošības dilemmas dinamiku periodā pēc 2012. gada, tiks aplūkotas valstu īstenotās iniciatīvas materiālas un nemilitārās kategorijās uz spirāles modeļa vai atturēšanas teorijas nošķiruma pamata.

Irānas un Izraēlas gadījumā valstu nodomi, kas ir veidojuši abu valstu sāncensību jau Aukstā kara periodā un sekmējuši drošības dilemmas attīstību līdz akūtai drošības dilemmas fāzei mūsdienās, saistāmi ar valstu stratēģiskajām interesēm, konkrētāk, reģionālo līderību Tuvajos Austrumos.²⁴⁴ Augstais konkurences un abpusējā apdraudējuma līmenis uz kopīgu jeb līdzvērtīgu nodomu pamata arī periodā pēc 2012. gada turpina būt klātesošs, abām pusēm cenšoties savus nodomus īstenot. Balstoties uz Irānas un Izraēlas nodomiem un šī brīža spēku sadalījumu Tuvajos Austrumos, iespējams klasificēt abas valstis pēc to politiskajiem nodomiem. Pirmkārt, periodā pēc 2012. gada Irāna iezīmē ekspansionistu valsts pazīmes, cenšoties nostiprināt savu ietekmi reģionā, kas pamatojama ne tikai ar pieejamajiem resursiem un iedzīvotāju skaitu, bet arī stratēģisko atrašanās vietu. Otrkārt, Izraēla šajā periodā identificējama kā *status quo* valsts, kas vēlas saglabāt esošo spēku sadalījumu reģionā – ASV un Izraēlas ietekmi, Izraēlas militāro pārkumu pār citām reģiona valstīm, īpaši attiecībā uz kodolieroču monopolu.

Valstu nodomu kontekstā nepieciešams uzsvērt, ka pētījumā nav iespējams veikt Irānas un Izraēlas lēmumu pieņemēju un iesaistīto institūciju analīzi attiecībā pret pretinieka nodomu identificēšanu un zināšanām, jo nav iespējams apkopot informāciju par lēmumu pieņemējiem un iesaistītajām institūcijām pieejamo informāciju, kā arī to pārliecību vai interesēm. Līdz ar to drošības dilemmas dinamikas samazināšanās iespējas no valstu īstenoto stratēģiju puses, darbā tiks aplūkotas no Irānas un Izraēlas īstenoto materiālo un nemilitāro darbību perspektīvām.

Irānas īstenoto stratēģiju ietvaros signāli un īstenotās iniciatīvas periodā pēc 2012. gada iedalāmas divos posmos, pirmkārt, īstenotie signāli un iniciatīvas līdz prezidenta vēlēšanām 2013. gadā, otrkārt, īstenotie signāli un iniciatīvas pēc prezidenta vēlēšanām 2013.

²⁴⁴Parsi, T. (2007). *Treacherous Alliance: the Secret Dealings of Israel, Iran, and the U.S.* Yale University Press. p.61.

gadā. Kā galvenās materiālās un nemilitārās iniciatīvas līdz prezidenta vēlēšanām izceļamas: urāna bagātināšanas un ieguves attīstīšana, uzstāšana uz kodolprogrammas attīstību, norobežošanās no sadarbības ar starptautiskajiem aktieriem kodolprogrammas monitorēšanas jautājumos. Savukārt kā galvenie materiālo un nemilitārie signāli un īstenotās iniciatīvas pēc prezidenta vēlēšanām 2013. gadā izceļami: aktīva iesaistīšanās sarunās ar 5+1 valstīm diplomātiska risinājuma panākšanai kodolprogrammas jautājumā, tai skaitā sākotnējās vienošanās noslēgšana, īstenošana, sarunas par noslēguma vienošanās noslēgšanu, divpusējo attiecību atjaunošana ar ASV, retorikas izplatīšana pret kodolieroču iegūšanu, garīgā līdera retorikas maiņa, iesaistīšanās diskusijās par iespējamo sadarbību cīņai ar Islāma valsts apdraudējumu.

Laikā līdz prezidenta vēlēšanām īstenotās iniciatīvas un signāli – urāna bagātināšanas un ieguves attīstīšana, uzstāšana uz kodolprogrammas attīstību, norobežošanās no sadarbības ar starptautiskajiem aktieriem – norāda uz atturēšanas stratēģijas elementu darbību, atbildot uz Izraēlas īstenoto agresiju – sankcijām, starptautisko izolāciju un militārā uzbrukuma draudiem. Sankcijas no Izraēlas un rietumvalstu puses vērstas ne tikai pret kodolieroču ieguves kavēšanu, bet arī uz politiska spiediena izdarīšanu, lai Irāna savu reģionālo politiku pielāgotu rietumvalstu interesēm, īpaši attiecībā pret Palestīnas jautājumu, Sīriju, Irāku un Afganistānu.²⁴⁵ Irānas īstenotās atturēšanas stratēģijas iniciatīvas, piemēram, slepenībā attīstīta kodolprogramma, raksturojamas kā spiediena izdarīšana pretiniekam uz izdzīvošanas instinkta pamata, cenšoties palielināt savu spēku un drošību un nodrošinot savu izdzīvošanu. Ar ticamu draudu radīšanu, proti, kodolieroču iegūšanu tuvākajā laikā, Irānas iniciatīvas atturēšanas stratēģijas ietvaros vērtējamas kā centieni novērst militāra konflikta izcelšanos, pamatojoties ar sekām kodolieroču iegūšanas gadījumā nākotnē. Kā atturēšanas galvenais instruments tiek izmantota potenciālā kodolieroču iegūšana un izmantošana, papildinot to ar ierobežotu informācijas apmaiņu un asu retoriku, konstruējot apdraudējumu, kas nākotnē varētu tikt izmantota, lai sodītu pretinieku par tā darbībām.

Irānas īstenotās atturēšanas stratēģijas iniciatīvu nozīmīgākais aspekts šajā periodā ir spēja radīt ticamu apdraudējumu. Šajā gadījumā īstenoto iniciatīvu ticamība balstās auditorijas izmaksās. Kodolprogrammas attīstīšana nozīmīgi ietekmē sabiedrību uz militāra konflikta izcelšanās iespējamības pamata, proti, ar sankciju un starptautiskās izolācijas radīto seku starpniecību. Vērtējot Irānas īstenoto atturēšanas stratēģiju kontekstā ar Izraēlas un starptautisko aktieru rīcību šajā periodā, secināms, ka šajā gadījumā Irānas īstenotā atturēšanas stratēģija uz ticamu draudu pamata palielināja gan Irānas – Izraēlas savstarpējo

²⁴⁵Fathollah-Nejad, A. (2014). *Why sanctions against Iran are counterproductive: Conflict resolution and state-society relations*. International Journal, Vol. 69, No. 1. pp. 50-51.

nedrošību un bailes, gan starptautisko aktieru nedrošību par Irānas šī brīža un nākotnes nodomiem. Īstenotajām iniciatīvām palielinot nedrošību Irānas, Izraēlas un starptautisko aktieru starpā, nevis mazinot kara izcelšanās iespējas nākotnē, militāras konfrontācijas iespējas šajā periodā saglabājas salīdzinoši augstas, īpaši no Izraēlas puses.

Būtisks aspekts periodā pēc 2012. gada no drošības dilemmas dinamikas samazināšanas perspektīvas ir Irānas stratēģisko pozīciju maiņa attiecībā pret turpmāku kodolprogrammas attīstību, attiecībām ar starptautiskajiem aktieriem, tai skaitā ASV. Pēc prezidenta vēlēšanām 2013. gadā Irāna uzsāk plašu militāra, politiska un kultūras rakstura iniciatīvu īstenošanu. Kā nozīmīgākās Irānas iniciatīvas šajā periodā izceļamas aktīva sadarbība ar 5+1 valstīm kodolprogrammas jautājumā, Irānas un ASV divpusējo attiecību atjaunošana, iesaistīšanās sarunās par sadarbību ar ASV cīņā pret Islāma valsts apdraudējumu. Minētās iniciatīvas šajā periodā norāda uz atturēšanas stratēģijas aizstāšanu ar nomierināšanas stratēģiju. Attiecībā pret īstenoto iniciatīvu maiņu tiek izcelts, ka tieši nozīmīgā negatīvā sankciju ietekme šajā periodā veicināja prezidenta Hasana Rouhari politikas atbalstītāju un konservatīvo politisko spēku atbalstu stratēģijas maiņu, lai veicinātu starptautisko sankciju un izolācijas mazināšanu. Kompromisu iekļaušana Irānas īstenotajās stratēģijās šajā periodā tiek uzskatīta par būtisku režīma turpmākai darbībai, jo bez mērenības ārpolitikā un risinājuma kodolprogrammas jautājumā ekonomiskās problēmas nevar tikt atrisinātas.²⁴⁶

Irānas īstenoto iniciatīvu maiņa, kas balstīta uz mērenību ārpolitikā un risinājumu meklēšanu kodolprogrammas jautājumā, no drošības dilemmas dinamikas samazināšanas perspektīvas interpretējama kā negatīvas, drošību reducējošas situācijas apzināšanās. Roberts Džerviss valsts drošību reducējošas situācijas apzināšanos izvirza kā primāro soli no vienas vai abām drošības dilemmā iesaistītajām pusēm, lai uzsāktu drošības dilemmas dinamikas samazināšanu un samazinātu kara izcelšanās iespējas. Kā būtiskākā iniciatīva šajā periodā vērtējama Irānas aktīvā iesaistīšanās sarunās ar 5+1 valstīm, noslēdzot sākotnējo vienošanos 2014. gadā, īstenojot to un turpinot sarunas par noslēguma vienošanās noslēgšanu 2015. gadā.

Iesaistīšanās diplomātiska risinājuma meklēšanā kodolprogrammas jautājumā no nodomu signalizēšanas perspektīvas interpretējama gan no politiskā, gan no militārā skatupunkta. Iesaistoties diplomātiska risinājuma meklēšanā, Irāna vērš uzmanību uz tās kodolprogrammas raksturu, izceļot kodolprogrammas miermīlīgo raksturu ar starptautiskajiem aktieriem pārskatāmu kodolprogrammas darbību.²⁴⁷ Atteikšanās no iespējas attīstīt kodolieročus nākotnē, piekrītot urāna bagātināšanai līdz 5 % un ierobežojot virkni citu

²⁴⁶Hunter, S. *Can Hassan Rouhani Succeed where Muhammad Khatami Failed? Internal and International Politics of Reform in Iran*. Contemporary Review of the Middle East, Vol. 1, No. 3. p. 263.

²⁴⁷Ganji, A. (2013). Who Is Ali Khamenei? The Worldview of Iran's Supreme Leader. Rose, G. (ed.) *Iran and the Bomb 2. A New Hope*. Foreign Affairs. p. 27.

kodolprogrammas darbības aspektu, iezīmē uzbrukuma – aizsardzības ieroču nošķirumu, kas ir būtisks nomierināšanas stratēģijas komponents. Atsakoties no kodolieroču attīstīšanas, Irāna signalizē par saviem miermīlīgajiem nolūkiem attiecībā pret kaitējuma nodrošināšanu un atturēšanas kapacitāti, ko sniegtu kodolieroči. Šajā periodā izmaksas, kas veidojas Irānai atsakoties no kodolieroču attīstīšanas, ir vērtējamas kā augstas, kas norāda uz labdabīgiem nodomiem, proti, Irāna necenšas iegūt kodolieročus, lai tos izmantotu pret saviem pretiniekiem. Atsakoties no kodolieroču attīstīšanas, valsts norāda, ka tā ir gatava savas drošības nodrošināšanā balstīties uz aizsardzības ieročiem, nevis uzbrukuma vai atturēšanas kapacitāti, kas attiecīgi pretinieku drošību nesamazina. Īpaši uzsverams, ka Irānas atteikšanās no kodolieroču attīstīšanas ir nozīmīga citu reģiona valstu drošībai, īpaši Izraēlas, tai saglabājot kodolieroču monopolu reģionā.

Militāro iniciatīvu kontekstā īstenojot nomierināšanas stratēģiju uz uzbrukuma – aizsardzības ieroču nošķiruma pamata, iespējams veikt valsts kategorizēšanu tādās kategorijās kā *status quo* valstis, ekspansionistu un oportunistu valstis. Šajā gadījumā, neskatoties uz Irānas mērķi – reģionālo līderību, kas veido tās ekspansionista valsts dabu, Irānas īstenotās iniciatīvas attiecībā pret kodolprogrammas darbību savā ziņā traucē mērķa sasniegšanu ilgtermiņā. Papildus īstenotās iniciatīvas norāda, ka reģionālās līderības sasniegšana netiks īstenota uz ekspansijas pamata, bet gan uz tās stratēģisko nozīmi reģionā, pieejamajiem resursiem un iedzīvotāju skaitu.

No politiskās perspektīvas Irānas iesaistīšanās diplomātiska risinājuma meklēšanā kā nomierināšanas stratēģijas iniciatīva mazina savstarpējās bailes un neuzticēšanos. Šajā gadījumā no Irānas – Izraēlas perspektīvas Irānas iniciatīvas raksturojamas kā vienpusējas. Taču, analizējot Irānas – Izraēlas drošības dilemmu ārējo aktieru kontekstā, iniciatīvas ir vērtējamas kā abpusējas, Irānai piekāpjoties kodolprogrammas jautājumā, savukārt starptautiskajiem aktieriem veicot sankciju samazināšanu.²⁴⁸ Tieši ārējo aktieru aspekts izceļ Irānas īstenotās nomierināšanas stratēģijas spēju mazināt bailes un neuzticēšanos ar īstenoto iniciatīvu ticamību. Nomierināšanas stratēģijas iniciatīvas – Irānas kodolprogrammas jautājuma risināšana diplomātiskā ceļā, ticamība saistāma ar valsts līdzšinējās darbības maiņu. Sākotnējās vienošanās noslēgšana un tās ievērošana liecina par līdzšinējās darbības maiņu, kas balstījās atturēšanas stratēģijas īstenošanā. Turklāt šī iniciatīva apvieno teorētiskajā diskusijā izceltās auditorijas un militārās izmaksas. Lēmums ierobežot kodolprogrammas darbību, neattīstot kodolieroču tehnoloģijas, ietekmē, pirmkārt, valsts militārās spējas, proti, neiegūstot kodolieročus kā galveno atturēšanas elementu, Irāna nespēj līdzsvarot Izraēlas

²⁴⁸Jervis, R. (2013). Getting to Yes With Iran. The Challenges of Coercive Diplomacy. Rose, G. (ed.) *Iran and the Bomb 2. A New Hope*. Foreign Affairs. pp. 50-51.

kodolieroču monopolu reģionā, kas attiecīgi veido *ex ante* izmaksas. Otrkārt, kodolprogrammas neattīstīšana Irānas gadījumā veido arī auditorijas izmaksas. Kodolprogrammas attīstīšana un kodolieroču iegūšana ir daļa no režīma identitātes kopš Islāma revolūcijas, līdz ar to auditorijas izmaksas veidotu ne tikai nespēja nodrošināt atturēšanu un augstāko iespējamo drošības līmeni, bet arī zaudētais valsts politiskais un ideoloģiskais kurss.²⁴⁹ Taču, nepieciešams norādīt, ka šī Irānas iniciatīva savā ziņā arī pazemina auditorijas izmaksas, kas veidojušās uz ticamu signālu radīšanu atturēšanas stratēģijas īstenošanas ietvaros, pakāpeniski atvieglojot Irānas starptautisko izolāciju un sankcijas.

Šajā periodā kā nozīmīga politiskā iniciatīva no nomierināšanas stratēģijas perspektīvas ir izceļama Irānas un ASV savstarpējo attiecību atjaunošana. Pirmo reizi kopš Islāma revolūcijas 1979. gadā Irānas un ASV attiecības tiek atjaunotas. No politiskās perspektīvas divpusējo attiecību atjaunošana nozīmīgi ietekmē savstarpējās uzticības veidošanos un nedrošības samazināšanos. Līdz ar komunikācijas atjaunošanu ar ASV nedrošība attiecībā pret Irānu tiek mazināta arī starptautiski (ASV lomas 5+1 valstu sarunās, sankciju un starptautiskās izolācijas veidošanā dēļ). Attīstoties komunikācijai, mazinoties nedrošībai un pakāpeniski veidojoties savstarpējai uzticībai ASV un Irānas starpā, būtiski tiek ietekmēta Izraēla un citi ASV sabiedrotie reģionā. No drošības dilemmas dinamikas samazināšanas perspektīvām, ASV un Irānas divpusējo attiecību atjaunošanai un pakāpeniskai attiecību nostabilizēšanai vajadzētu samazināt arī Izraēlas un reģionālo alianšu nedrošību. Taču, kā novērojams periodā pēc 2012. gada, šāda Irānas un ASV attiecību attīstība reģionālo sabiedroto, īpaši Izraēlas, drošību ir samazinājusi, balstoties uz Irānas ietekmes pieaugumu nākotnē attiecību uzlabošanās rezultātā ar ASV. Uzticības iegūšana savstarpējo attiecību atjaunošanas kontekstā ir nozīmīga, jo no ASV perspektīvas šajā periodā militāra uzbrukuma izdarīšana tiek atvirzīta otrajā plānā, samazinot kara izcelšanās iespējas un uzstājot uz diplomātiska risinājuma meklēšanu.

ASV un Irānas attiecību uzlabošanās kontekstā būtiskas ir arī ASV intereses attiecībā pret divpusējo attiecību uzlabošanu, kas saistāmas ar reģionālo pozīciju stiprināšanu. ASV neveiksmīgās militārās operācijas Tuvajos Austrumos un Dienvidāzijā ietekmējušas to, ka militāras konfrontācijas iespējamība no ASV puses ir samazināta līdz minimumam, savukārt diplomātiska risinājuma meklēšana un sasniegšana būtu piemērotāks risinājums. Šis aspekts

²⁴⁹Khosravini, M. (2015). *Macro and micro legitimation in discourse on Iran's nuclear programme: The case of Iranian national newspaper Kayhan*. *Discourse & Society*, Vol. 26, No. 1. p. 55.

atspoguļojas ASV īstenoto sarunu kompromisu ietvaros, piemēram, piekrītot ierobežotai urāna bagātināšanas iespējai Irānā.²⁵⁰

Būtisks signāls, kas iedalāms kā politiska iniciatīva, ir Hasana Rohani, Irānas prezidenta, amata pienākumu pildīšana. Kā viena no prezidenta darbības prioritātēm šajā periodā ir tieši saspīlējuma samazināšana starptautiskajiem aktieriem un Irānu. Šajā periodā Hasans Rohani īpaši pievērsies starptautisko aktieru uzrunāšanai, skaidri norādot uz kodolprogrammas miermīlīgo dabu un diplomātiskā risinājuma panākšanu. Arī šīs iniciatīvas iezīmē Irānas līdzšinējās darbības maiņu, jo iepriekšējo prezidentu darbībā šādi uzticēšanās un sadarbības veidošanas centieni netika īstenoti. Arī ar līdzšinējās valsts amatpersonu retorikas maiņu Irāna ir sekmīgi strādājusi, lai pakāpeniski kļiedētu starptautisko aktieru bažas par tās šī brīža un nākotnes nodomiem.²⁵¹

Papildus Irānas prezidenta darbībai, kas apvieno gan retorikas un darbības kursa maiņu, šajā periodā novērojama arī garīgā līdera retorikas maiņa, konkrēti, attiecībā par rietumu un islāma ideoloģisko pretnostatījumu. Garīgā līdera retorikas maiņa izceļ gan politisko, gan kultūras perspektīvu nomierināšanas stratēģijas ietvaros. Garīgā līdera retorikā raksturotas ne tikai negatīvās rietumu civilizācijas iezīmes, kā kapitālisms un interešu izvēršana, bet arī izcelti rietumu civilizācijas sasniegumi zinātnē un tehnoloģiju jomā, kas liecina par centieniem mazināt nedrošību un sekmēt dialogu. Īpaši nozīmīgs retorikas aspekts ir ASV kā absolūtā ienaidnieka pieņemuma maiņa, kas tieši šajā periodā veidojis ASV kā potenciālo sarunu partneri. Garīgā līdera retorikas maiņa un prezidenta Hasana Rouhari darbība atspoguļo iespējas mazināt drošības dilemmas dinamiku no iekšpolitikas uz ārpolitiku, sekmējot nedrošības un baiļu samazināšanos. Garīgā līdera un valsts prezidenta retorika kā nomierināšanas stratēģijas iniciatīva nozīmīgi spēj ietekmēt drošības dilemmas psiholoģisko regulatoru darbību, piemēram, mainot tādu regulatoru kā domāšanu nulles summas kategorijās vai etnocentrismu darbību. Turklāt šo iniciatīvu ticamība atkārtoti atspoguļojas auditorijas izmaksās, jo sabiedrība, paļaujoties uz garīgā līdera un prezidenta retoriku, attiecīgi sagaida arī rezultātus gan attiecībā uz kodolprogrammas darbības risinājumu, gan sankciju un starptautiskās izolācijas mazināšanu.

Kā būtisks politiskais signāls šajā periodā ir Irānas iesaistīšanās diskusijās par iespējamu sadarbību ar ASV un citiem starptautiskajiem aktieriem cīņā ar Islāma valsts apdraudējumu Tuvajos Austrumos. Neskatoties uz to, ka Irāna sadarbības piedāvājumu noraidīja, diskusijas par iespējamu sadarbību nopietna apdraudējuma mazināšanai reģionā norāda ne tikai uz

²⁵⁰Hunter, S. *Can Hassan Rouhani Succeed where Muhammad Khatami Failed? Internal and International Politics of Reform in Iran*. Contemporary Review of the Middle East, Vol. 1, No. 3. p. 265.

²⁵¹Turpat, pp. 263-254.

iepriekš minēto ASV kā absolūtā ienaidnieka tēla maiņu, bet arī par centieniem no Irānas puses attīstīt dialogu, samazināt starptautisko izolāciju, kas nozīmīgi mazinātu aizdomas un bailes par Irānas nodomiem un sekmētu savstarpējo uzticību. Turklāt šāda notikumu attīstība norāda, ka nedrošība un bailes ir mazinājušās arī no ASV puses, piedāvājot Irānai kā agrākajai „launuma ass” valstij sadarboties kopīgas militāras operācijas īstenošanā. Atzīmējams, ka cīņa pret Islāma valsts apdraudējumu un dialogs ar ASV un sabiedrotajiem šajā jautājuma var nozīmīgi ietekmēt Irānas lomas pieaugumu reģionā nākotnē.²⁵²

Irānas īstenotās iniciatīvas periodā pēc prezidenta vēlēšanām klasificējamās kā labdabīgi signāli, kas iedalāmi nomierināšanas stratēģijas kategorijā, jo mazina savstarpējo neuzticēšanos un aizdomas. Irānas atturēšanas stratēģijas maiņa pret nomierināšanas stratēģiju periodā pēc 2012. gada interpretējama, kā drošības dilemmas negatīvās ietekmes uz valsts drošību apzināšanās, kas kalpo kā priekšnoteikums drošības dilemmas dinamikas samazināšanai. Analizējot Irānas īstenoto iniciatīvu ietekmi uz drošības dilemmas materiālo un psiholoģisko regulatoru darbību, secināms, ka stratēģiju maiņa ir sekmējusi drošības dilemmas dinamikas samazināšanos tādu regulatoru ietekmē kā etnocentrisms, domāšana nulles summas kategorijās, ārējie aktieri, slepenība.

Norādāms, ka nomierināšanas stratēģija periodā pēc 2012. gada no Irānas puses ir vērsta uz ārējiem aktieriem, kas caur tiem ir ietekmējusi drošības dilemmas dinamiku Irānas – Izraēlas attiecībās. Nomierināšanas stratēģija attiecībā pret drošības dilemmas ārējiem aktieriem, veicinot sadarbību un mazinot nedrošību, ir sniegusi iespēju samazināt karadarbības izcelšanās iespējas, jo diplomātiskais progress, kas sasniegts, arī pateicoties Irānas stratēģijas maiņai, ierobežo Izraēlas militāra uzbrukuma izdarīšanas iespējas, starptautiskajiem aktieriem neatzīstot to kā pieņemamu risinājumu kodolprogrammas jautājumam.

Neskatoties uz nomierināšanas stratēģijas spēju samazināt nedrošību un bailes Irānas un starptautisko aktieru vidū, Irānas un Izraēlas līdzvērtīgie nodomi – reģionālā ietekme – apvienojumā ar Irānas īstenotajām iniciatīvām šajā periodā ir palielinājusi Izraēlas nedrošību, jo ar nomierināšanas stratēģijas izmantošanu Irānai izdodas pakāpeniski savu mērķi realizēt. Svarīgi, ka Irānas iniciatīvas kā nedrošību reducējošs faktors iedarbojas uz Irānas – Izraēlas drošības dilemmas ārējiem aktieriem, piemēram, ASV, ES un 5+1 valstīm.

Izraēlas signāli un īstenotās iniciatīvas periodā pēc 2012. gada attiecībā pret Irānu un Irānas kodolprogrammu raksturojamas kā bezkompromisa pieeja. Izraēlas bezkompromisa

²⁵²Knights, M., Smyth, P., Dermer, P. (2015). *The Fight Against ISIS: Shiite Militias and the Coalition Effort*. Izgūts no: <http://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/view/the-fight-against-isil-shiite-militias-and-the-coalition-effort>

pieeja uzsver, pirmkārt, nepieciešamību iznīcināt Irānas kodolprogrammu ar militāra uzbrukuma palīdzību, nevis to ierobežot, otrkārt, nepieciešamību pastiprināt sankcijas un Irānas starptautisko izolāciju.

Kā būtiskākais Izraēlas signāls šajā periodā izceļams militāra uzbrukuma īstenošanas draudi. Izraēlas gatavība īstenot militāru uzbrukumu Irānas kodolobjektiem ir klātesoša jau kopš 2012. gada, kad tika izplatīti pieņēmumi par Irānas spēju iegūt kodolieročus salīdzinoši īsā laika periodā. Militāra uzbrukuma īstenošanas ietvaros šajā periodā Izraēla īsteno divu veidu iniciatīvas, pirmkārt, Izraēla militāra uzbrukuma rīkošanā cenšas iesaistīt ASV, otrkārt, nesaņemot ASV atbalstu, Izraēla pauž gatavību īstenot militāru uzbrukumu viena. Militāra uzbrukuma izmantošana kā risinājums Irānas kodolprogrammai iezīmē atturēšanas stratēģijas īstenošanu Irānas – Izraēlas drošības dilemmas ietvaros. Atturēšanas stratēģijas īstenošanas pamatā ir Izraēlas īstenojamā drošības doktrīna, kas ir balstīta uz pašpalīdzības principu, militāro nodrošinājumu un atturēšanu.²⁵³ Draudi par militāra uzbrukuma veikšanu, ņemot vērā Izraēlas kapacitāti sekmīgai uzbrukuma īstenošanai, atturēšanas stratēģijas gadījumā kalpo kā ticami draudi. Ticamu draudu radīšana atturēšanas stratēģijas ietvaros palielina Izraēlas drošību, pārliecinot pretinieku, ka izmaksas, kas saistītas ar kodolprogrammas attīstīšanu un kodolieroču iegūšanu, ir augstākas nekā ieguvumi, ko sniegtu turpmāka kodolprogrammas attīstīšana.

Militāra uzbrukuma izdarīšanu Irānas kodolobjektiem, neskatoties uz Irānas nomierināšanas stratēģijas īstenošanu, šajā periodā Izraēla pamato ar bailēm no iznīcības, komplicētas drošības vides reģionā un izaicinājumiem tās ideoloģiskajiem principiem.²⁵⁴ Tieši uz minēto baiļu pamata veidojas Izraēlas raidīto signālu ticamība, proti, uz auditorijas un militāro izmaksu pamata. Īstenojot militāru uzbrukumu Irānas kodolobjektiem, auditorijas izmaksas tiks veidotas uz Izraēlas un reģionālās drošības pamata. Auditorijas izmaksas, pirmkārt, tiktu veidotas uz iespējamās karadarbības izcelšanās pamata, otrkārt, uz konfliktu pamata, kuros Izraēla ir iesaistīta, treškārt, Izraēlas drošības pamata, kas visticamāk tiktu apdraudēta no teroristisko grupējumu puses, ar kuriem sadarbojas Irāna. Tieši asimetriskie draudi visticamāk tiktu izmantoti kā atbilde Izraēlai, tie ir klasificējami kā uzbrukuma spēja un aizsardzību pret tiem ir grūti nodrošināt, kas veido augstas auditorijas izmaksas. Savukārt no militāro izmaksu perspektīvas gan militāra konflikta izcelšanās gadījumā, gan asimetrisko

²⁵³ Davis, L., Martini, J., Nader, A., Kaye, D., Quinlivan, J., Steinberg, P. (2011). *Iran's Nuclear Future. Critical U.S. Policy Choices*. Izgūts no:

http://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/monographs/2011/RAND_MG1087.pdf

²⁵⁴ Eiran, E., Malin, M. (2013). *The Sum of all Fears: Israel's Perception of a Nuclear-Armed Iran*. Center for Strategic and International Studies. The Washington Quarterly, Vol. 36, Issue 3. p.78.

draudu rezultātā, kas sekotu pēc militāra uzbrukuma izdarīšanas Irānas kodolobjektiem, Izraēlai būtu jāreķinās ar augstām finansiālajām izmaksām.

Periodā pēc 2012. gada ārējie aktieri nozīmīgi ietekmē Izraēlas atturēšanas stratēģijas darbību. Būtisks aspekts ir starptautisko aktieru uzstādījums par nepieciešamību rast diplomātisku risinājumu Irānas kodolprogrammas jautājumā, kas zināmā mērā ierobežo Izraēlas darbības attiecībā pret uzbrukuma veikšanu. Veiksmīgas atturēšanas stratēģijas īstenošanai ir būtisks gan fiziskais, gan psiholoģiskais atturēšanas līmenis, kas veido atturēšanas stratēģijas ietvaros veidoto signālu ticamību.²⁵⁵ Fiziskais atturēšanas līmenis, kas ietver militāro nodrošinājumu, Izraēlas gadījumā ir pietiekams ne tikai Izraēlas ievērojamā pārsvara uzbrukuma un aizsardzības militārā nodrošinājuma ziņā, bet arī galvenokārt kodolieroču dēļ. Fiziskajā atturēšanas līmenī draudi ir ticami, jo Izraēlai ir gan nepieciešamā kapacitāte veiksmīga uzbrukuma īstenošanai, gan militārā kapacitāte cīņai militāras konfrontācijas izcelšanās gadījumā. Savukārt psiholoģiskajā atturēšanas līmenī atturēšana tiek īstenota ar draudu uztveres un komunikācijas palīdzību. Tieši šajā līmenī Izraēlas īstenotā atturēšana tiek nozīmīgi traucēta no starptautisko aktieru puses, kas ir arī Izraēlas sabiedrotie, jau minētā diplomātiskā risinājuma meklēšanas uzstādījuma ietvaros. Viedokļu nesakritība sabiedroto starpā attiecībā pret militāra uzbrukuma izdarīšanu mazina uzbrukuma draudu ticamību. Līdz ar to psiholoģiskā elementa dēļ atturēšanas signāli no Izraēlas puses ievērojami nepalielina Irānas apdraudējumu.

Atturēšanas stratēģijas īstenošanas pamatā, lai veidotu ticamus draudus pretiniekam, ir kodolieroči, taču mūsdienās atturēšanas stratēģijas īstenošanai tiek izmantoti arī konvencionālie ieroči, diplomātija un ekonomiskās sankcijas. Izraēlas īstenotās atturēšanas stratēģijas gadījumā šajā periodā īpašs uzsvars tiek likts uz Irānas starptautiskās izolācijas un sankciju pastiprināšanu. Šajā periodā Izraēlas valdība izplata pieņēmumus par Irānas spēju iegūt kodolieročus jau 2013. gadā²⁵⁶, cenšoties starptautisko sabiedrību pārliecināt par nepieciešamību pastiprināt izolāciju un sankcijas.

Ekonomisko sankciju kā atturēšanas instrumenta mērķis šajā gadījumā ir demonstrēt Irānai savu attieksmi, sodīt to par kodolprogrammas attīstīšanu, kā arī traucēt un pat apturēt kodolprogrammas darbību. Šajā periodā sankciju darbībā izceļama divu veidu ietekme, pirmkārt, sākotnēji sankciju ieviešana palielina Irānas apdraudējumu, veicinot agresiju un drošības dilemmas saasināšanos, Irānai īstenojot atturēšanas stratēģiju. Taču periodā pēc prezidenta vēlēšanām, iespējams, sankciju nozīmīgās negatīvās ietekme rezultātā, tās kalpoja

²⁵⁵Deterrence. Izgūts no: <http://www.nuclearfiles.org/menu/key-issues/nuclear-weapons/history/cold-war/strategy/strategy-deterrence.htm>

²⁵⁶Symonds, P. (2013). *Israel renews military threat against Iran*. Izgūts no: <http://www.wsws.org/en/articles/2013/04/20/iran-a20.html>

kā viens no faktoriem Irānas īstenotās stratēģijas maiņai, par vienu no galvenajiem uzdevumiem izvirzot tieši sankciju atcelšanu un starptautiskās izolācijas mazināšanu.

Izraēlas īstenotās stratēģijas kontekstā būtiski ir izcelt Irānas un Izraēlas sāncensību reģionālās līderības kontekstā. No Izraēlas perspektīvas, lai traucētu Irānai nostiprināt savas pozīcijas uz tās esošajām priekšrocībām, Izraēla ir ieinteresēta nepieļaut starptautisko aktieru un Irānas attiecību uzlabošanu un diplomātisko progresu. Izraēlas darbības, signāli un iniciatīvas atturēšanas stratēģijas ietvaros tiek veidotas, lai demonstrētu Irānai savu pārākumu, lai tā izvēlētos turpināt kodolprogrammas attīstīšanu kā aizsardzību, kas attiecīgi veicinātu izolāciju, sankcijas un starptautisko aktieru atzītu uzbrukuma īstenošanu. Taču ārējo aktieru dēļ, īpaši ASV nostājas dēļ, atturēšanas stratēģijas mērķus neizdodas sasniegt, jo, pirmkārt, tiek traucēts atturēšanas psiholoģiskais līmenis trūkstot vienprātībai Izraēlas un sabiedroto starpā, otrkārt, diplomātiskais progress ierobežo starptautisko aktieru atzītu militāra uzbrukuma īstenošanu.²⁵⁷

Papildus Irānas un Izraēlas sāncensībai reģionālās līderības kontekstā, kas no Izraēlas perspektīvas veido nepieciešamību pēc drošības dilemmas saasināšanās, lai kavētu Irānas lomas pieaugumu, būtiski minēt arī ārējā apdraudējuma, proti, Irānas, lomu Izraēlas iekšpolitisko problēmu risināšanā. Ārējais apdraudējums un turpmāka tā saasināšanās kalpotu sašķeltās Izraēlas sabiedrības tuvināšanai. Sabiedrības dalīšanās ne tikai uz laicīgo un ticīgo nevienprātības pamata, bet arī attiecībā pret sadarbību ar arābu valstīm, Palestīnas jautājumu, kā arī tādām iekšpolitiskajām problēmām, kā ekonomiskā izaugsme un korupcija.²⁵⁸ Minēto problēmu kontekstā sabiedrības vienošana uz kopīga ārējā apdraudējuma pamatiem var sekmēt uzmanības novēršanu no valsts iekšpolitiskajām problēmām. Ārējā apdraudējuma ietekmē uz iekšpolitiskajiem procesiem atspoguļojās arī 2015. gada vēlēšanās. Tiek izcelts, ka Izraēlas apdraudējums Palestīnas, Irākas, Sīrijas un Irānas kontekstā kalpoja Benjamina Natanjahu partijas uzvarai vēlēšanās.²⁵⁹

Periodā pēc 2012. gada Izraēlas īstenotā atturēšanas stratēģijas palielina psiholoģisko spiedienu, kas atspoguļojas psiholoģisko un materiālo regulatoru darbībā. Taču drošības dilemmas dinamikas samazināšanās kontekstā, būtisks aspekts ir ārējo aktieru iesaiste. Ārējo aktieru darbība apvienojumā ar Irānas vienpusējām iniciatīvām nozīmīgi ietekmē psiholoģisko un materiālo regulatoru darbību, samazinot drošības dilemmas dinamikas intensitāti.

²⁵⁷Diamond, J. (2015). *Could military force still be used against Iran?* Izgūts no: <http://edition.cnn.com/2015/04/02/politics/iran-nuclear-deal-military-attack/index.html>

²⁵⁸*Israel: The enemy within?* Izgūts no: <http://www.aljazeera.com/programmes/thecafe/2012/08/201281016596626595.html>

²⁵⁹Sasley, B. (2015). *Israel's Right Turn. Behind Bibi's Victory.* Izgūts no: <http://www.foreignaffairs.com/articles/143290/brent-e-sasley/israels-right-turn>

Analizējot Irānas un Izraēlas signālus un iniciatīvas, iespējams noteikt drošības dilemmas raksturu no abu valstu perspektīvām, balstoties uz spirāles modeļa un atturēšanas teorijas nošķiruma pamata. No Izraēlas perspektīvas sastopoties ar Irānu kā ekspansionistu valsti, kas cenšas nostiprināt savas pozīcijas reģionā, Izraēla kā *status quo* valsts un reģionālais līderis saskaras ar bailēm par pozīciju zaudēšanu, uz kā pamata īsteno atturēšanas stratēģiju. Savukārt Irānas gadījumā drošības dilemmas rakstura identificēšana ir komplicētāka, no spirāles modeļa perspektīvas drošības dilemmas raksturs atspoguļo abpusēju nedrošību, kas veidojusies konkurences rezultātā par ietekmi reģionā jau kopš Aukstā kara noslēguma. Tomēr sākotnēji Irāna nav īstenojusi nomierināšanas stratēģiju, lai abpusēju apdraudējumu samazinātu, gluži pretēji, tā īstenoja atturēšanas stratēģijas elementus līdz prezidenta vēlēšanām 2013. gadā. Attiecībā uz Izraēlas drošības dilemmas veidošanos iespējams iezīmēt tīšas drošības dilemmas raksturu, Izraēlai saskaroties ar Irānas centieniem nostabilizēt savas pozīcijas reģionā. Uz tīšas drošības dilemmas pamata Izraēla attīsta darbību un pret darbību procesus, lai ar drošības dilemmas attīstību kavētu Irānas mērķu sasniegšanu.

Irānas – Izraēlas drošības dilemmas dinamikas analīze izceļ materiālo regulatoru lomu drošības dilemmas dinamikas veidošanā, proti, atbildes dilemmas līmenī uz materiālo regulatoru pamata veidojot iespēju īstenot stratēģijas drošības dilemmas dinamikas samazināšanai vai palielināšanai. Ārējie aktieri un ģeogrāfija ietekmē Irānas nomierināšanas stratēģijas īstenošanu un kavē Izraēlas atturēšanas stratēģijas īstenošanu. Periods pēc 2012. gada Irānas – Izraēlas attiecībās iezīmē būtisku aspektu, proti, vienai no valstīm savu mērķu sasniegšanai ir nepieciešama turpmāka drošības dilemmas dinamikas saasināšanās, iespējams, pat militāras konfrontācijas attīstība, savukārt otrai valstij gluži pretēji – drošības dilemmas dinamikas samazināšana. Taču galvenais drošības dilemmas dinamikas samazināšanas kontekstā ir Irānas nomierināšanas stratēģijas īstenošana attiecībā pret ārējiem aktieriem, kas veiksmīgi ir ietekmējusi drošības dilemmas regulatoru darbību, mazinot drošības dilemmas dinamiku un atvīzot Irānas – Izraēlas attiecības no militāras konfrontācijas izcelšanās.

SECINĀJUMI

Drošības dilemmu Irānas – Izraēlas attiecībās periodā pēc Aukstā kara veidojusi un attīstījusi sāncensība par reģionālo līderību Tuvajos Austrumos. Valstu stratēģisko interešu nesavietojamība drošības dilemmas dinamiku pakāpeniski attīstījusi līdz akūtai drošības dilemmas fāzei, kas iezīmē augstu nedrošības un abpusēja apdraudējuma līmeni, tuvinot valstu attiecības militārai konfrontācijai. Drošības dilemma Irānas – Izraēlas attiecībās pēc 2012. gada turpina darboties akūtas drošības dilemmas fāzē, valstīm saglabājot defensīvā reālisma valstu statusu, t.i., valstu statusu, kas nemaina savus nodomus no labdabīgiem uz ļaundabīgiem, neīstenojot militāru uzbrukumu pretiniekam. Periodā pēc 2012. gada novērojamas pazīmes, kas liecina par drošības dilemmas mazāk akūtu intensitāti un pakāpenisku virzīšanos prom no militāras konfrontācijas.

Lai analizētu iespējas un izaicinājumus drošības dilemmas pārvarēšanai jeb drošības dilemmas dinamikas samazināšanai, kas attālina valstis no kara izcelšanās iespējamības, drošības dilemmas dinamika Irānas – Izraēlas attiecībās tika analizēta, vadoties pēc sekojošiem izpētes jautājumiem: pirmkārt, kas veido drošības dilemmu samazinošu dinamiku starpvalstu attiecībās? Otrkārt, kā attīstījusies draudu uztvere un drošības dilemmas dinamika Irānas – Izraēlas attiecībās pēc 2012. gada? Pētījumā izvirzīta sekojoša hipotēze: Drošības dilemmu samazinošu dinamiku Irānas – Izraēlas attiecībās veido draudu uztveres pazemināšanās gan uz materiālo un psiholoģisko regulatoru, gan valstu īstenoto ārpolitikas stratēģiju darbības pamata.

Lai atbildētu uz izvirzītajiem izpētes jautājumiem un pārbaudītu darba hipotēzi, pirmkārt, balstoties uz drošības dilemmas konceptu, drošības dilemmas veidiem, drošības dilemmas dinamiku no anarhijas līdz karam, kā arī tādiem saistītajiem konceptiem kā nodomi un zināšanas, tika izstrādāts darba teorētiskais ietvars. Otrkārt, tika analizēta drošības dilemmas dinamika Irānas – Izraēlas attiecībās periodā pēc 2012. gada, kā arī sniegts ieskats valstu attiecību attīstībā līdz 2012. gadam un pēc 2012. gada. Lai analizētu drošības dilemmas dinamikas veidošanos interpretācijas un atbildes dilemmas līmeņos, tika veikta drošības dilemmas dinamikas regulatoru atlase, pamatojoties uz starptautiskās vides rakstura un pašsaglabāšanās instinkta nozīmi drošības dilemmas veidošanā. Kā drošības dilemmas materiālie regulatori tika izvēlēti: uzbrukuma – aizsardzības balanss, uzbrukuma – aizsardzības ieroču nošķīrums, ģeogrāfija, ārējie aktieri un asimetrisks varas sadalījums. Savukārt kā drošības dilemmas psiholoģiskie regulatori: ideoloģiskais fundamentālisms, etnocentrisms, domāšana nulles summas kategorijās, slepenība un stratēģiskais

redukcionisms. Savukārt kā stratēģijas drošības dilemmas dinamikas samazināšanai tika izvēlētas, pirmkārt, nomierināšanas stratēģija, otrkārt, atturēšanas stratēģija.

Tādi materiālie regulatori kā uzbrukuma – aizsardzības balanss un uzbrukuma aizsardzības ieroču nošķīrums periodā pēc 2012. gada turpina saasināt drošības dilemmas veidošanos Irānas – Izraēlas attiecībās, pamatojoties uz valstu militāro nodrošinājumu un bruņojumu, kas nodrošina uzbrukuma priekšrocību un palielina savstarpējo nedrošību. Savukārt tādi materiālie regulatori kā ģeogrāfija, asimetrisks varas sadalījums un ārējie aktieri periodā pēc 2012. gada veido pakāpenisku drošības dilemmas dinamikas samazināšanos. Ģeogrāfija kā materiālais regulators turpina nodrošināt zināmu drošības līmeni dabisko buferzonu ietekmē, traucējot Izraēlai īstenot sekmīgu militāru uzbrukumu Irānas kodolobjektiem. Ārējie aktieri kā materiālais regulators ir viens no nozīmīgākajiem faktoriem drošības dilemmas dinamikas samazināšanai periodā pēc 2012. gada. Šis materiālais regulators ar ASV, 5+1 valstu un citu starptautisko aktieru palīdzību, atjaunojot ASV un Irānas divpusējās attiecība, noslēdzot sākotnējo vienošanos un turpinot sarunas par noslēguma vienošanās noslēgšanu, mazina savstarpējo nedrošību, attīsta sadarbību un uzticēšanos Irānas un ārējo aktieru starpā. Būtiski, ka ārējo aktieru atbalsts diplomātiska risinājuma meklēšanai ierobežo Izraēlas iespējas starptautisko aktieru atzīta uzbrukuma īstenošanai Irānas kodolobjektiem. Materiālais regulators asimetrisks varas sadalījums šajā periodā nozīmīgi ietekmējis Irānas rīcību, proti, Irānai kā vājākajam aktierim Irānas – Izraēlas drošības dilemmā īstenojot vienpusējas iniciatīvas nedrošības samazināšanai attiecībā pret ārējiem aktieriem. Šāda materiālo regulatora darbība, mazinot Irānas nedrošību, uzlabojot ārējo aktieru un Irānas savstarpējo uzticēšanos, kā arī, veicinot Irānas vienpusējas iniciatīvas, samazina drošības dilemmas dinamiku un kara izcelšanās iespējas Irānas – Izraēlas starpā.

Papildus minētajiem materiālajiem regulatoriem būtisks ir starptautiskās un reģionālās vides elements, kas ietekmē drošības dilemmas dinamikas samazināšanos periodā pēc 2012. gada. Neskatoties uz to, ka starptautisko attiecību pētniecībā šāds drošības dilemmas regulators netiek izvirzīts, darba autore pētījumā to klasificē kā drošības dilemmas regulatoru jeb instrumentu, kas nozīmīgi ietekmē drošības dilemmas dinamiku. Kā pirmais starptautiskās un reģionālās vides aspekts ir izceļams Islāma valsts apdraudējums, kas tuvina Irānu un starptautiskos aktierus. Savukārt kā otrais aspekts tiek izvirzīts Irānas nozīmīgā loma reģionā, proti, ietekme uz reģionālajām norisēm, piemēram, Irānas ietekme Sīrijā un Irākā, kas turpina nostiprināties. Reģionālās vides elements, pirmkārt, nostāda, ka Irānas – Izraēlas konflikts periodā pēc 2012. gada nav centrālais reģionālās nestabilitātes elements, otrkārt, būtiska ir Irānas loma reģionālo norišu tālākā attīstībā, piemēram, Islāma valsts apdraudējuma risināšanā. Starptautiskās un reģionālās vides aspekts nozīmīgi mazina Irānas nedrošību,

veidojot Irānas un starptautisko aktieru savstarpējo uzticību, kas pakāpeniski samazina drošības dilemmas dinamiku Irānas – Izraēlas attiecībās.

Psiholoģiskais regulators – ideoloģiskais fundamentālisms – uz cionisma un islāma nošķiruma pamata, kā arī domāšana nulles summas kategorijās no Izraēlas puses turpina saasināt drošības dilemmas dinamiku periodā pēc 2012. gada. Savukārt psiholoģiskie regulatori – etnocentrisms, slepenība, stratēģiskais redukcionisms un domāšana nulles summas kategorijās no Irānas perspektīvas – attīsta pakāpenisku drošības dilemmas dinamikas samazināšanos periodā pēc 2012. gada. Etnocentrisma ietvaros pastāvošā pārākuma sajūta pār pretinieku no Irānas puses tiek samazināta līdz ar garīgā līdera un prezidenta retorikas maiņu, kas samazina draudu uztveri Irānas un ārējo aktieru attiecībās, nenostādot sevi pārāku pār pretiniekiem. Irānai atjaunojot sadarbību ar starptautiskajiem aktieriem, tiek sekmēta tās nodomu īstenošana ārpus nulles summas kategorijām, proti, šī regulatora darbība no Irānas puses tiek pārtraukta, veicinot abpusēju ieguvumu gan sev, gan starptautiskajiem aktieriem. Arī slepenības kā psiholoģiskā regulatora darbība tiek pārtraukta līdz ar sākotnējās vienošanās noslēgšanu un tās izpildi, Irānas kodolprogrammas monitorēšanā iesaistot starptautiskos aktierus. Stratēģiskā redukcionisma kā psiholoģiskā regulatora darbība šajā periodā tiek izslēgta Irānas un starptautisko aktieru attiecībās, pārceļot attiecības no militārā uz politisko līmeni, piemēram, attīstot sadarbību diplomātiska risinājuma meklēšanā attiecībā pret Irānas kodolprogrammu. Līdz ar to stratēģiskā redukcionisma darbība tiek samazināta arī Irānas un Izraēlas attiecībās, samazinot Izraēlas militārā uzbrukuma īstenošanas iespējamību.

Attiecībā uz valstu īstenojamām ārpolitikas stratēģijām Irāna periodā pēc 2012. gada sākotnēji īsteno atturēšanas stratēģiju, savukārt pēc prezidenta vēlēšanām 2013. gadā uzsāk nomierināšanas stratēģijas īstenošanu. Kā nomierināšanas stratēģijas iniciatīvas, kas pakāpeniski attīsta savstarpējo uzticību, izdalāmas sākotnējās vienošanās ar 5+1 valstīm noslēgšana, īstenošana un sarunu turpināšana par noslēguma vienošanās noslēgšanu, attiecību atjaunošana ar ASV, prezidenta un garīgā līdera retorikas maiņa, iesaistīšanās sarunās par Islāma valsts apdraudējumu. Savukārt Izraēla periodā pēc 2012. gada turpina īstenot atturēšanas stratēģiju, veidojot to uz militāra uzbrukuma draudu, spēka diplomātijas un ekonomisko sankciju apvienojuma.

Gan Irānas – Izraēlas attiecību analīze, gan drošības dilemmas regulatoru un valstu īstenoto stratēģiju analīze periodā pēc 2012. gada norāda uz nozīmīgu ārējo aktieru lomu drošības dilemmas dinamikas veidošanā. Tieši ārējie aktieri kā materiālais regulators ietekmē psiholoģisko regulatoru darbību un sniedz iespēju Irānai uzsākt nomierināšanas stratēģijas īstenošanu un vājina Izraēlas atturēšanas stratēģijas ietekmi. Neskatoties uz Irānas un Izraēlas

akūtas drošības dilemmas fāzes darbību un augstu naidīguma līmeni periodā pēc 2012. gada, ārējie aktieri veido pamatu pakāpeniskai drošības dilemmas dinamikas samazināšanai un attālināšanai no militāras konfrontācijas.

Attiecībā uz iespējām un izaicinājumiem drošības dilemmas dinamikas samazināšanai, iespējas drošības dilemmas dinamikas samazināšanai Irānas – Izraēlas attiecībās pēc 2012. gada tiek saistītas tieši ar ārējo aktieru lomu un Irānas ārpolitikas stratēģijas maiņu, kas, pirmkārt, ietekmē drošības dilemmas regulatoru darbību, konkrētāk, psiholoģiskos regulatorus – etnocentrismu, domāšanu nulles summas kategorijās, slepenību un stratēģisko redukcionismu. Otrkārt, ārējie aktieri ietekmē Irānas vienpusējo iniciatīvu īstenošanas uzsākšanu un nomierināšanas stratēģijas darbību. Būtiski, ka neskatoties uz Izraēlas īstenoto bezkompromisa pieeju un atturēšanas stratēģiju, kas turpina akumulēt nedrošību Irānas – Izraēlas attiecībās, tieši ārējo aktieru faktors nodrošina iespējas drošības dilemmas dinamikas samazināšanai šajā periodā un arī nākotnē. Papildus, kā iespēja drošības dilemmas dinamikas samazināšanai, ir izceļama starptautiskais un reģionālais konteksts, nostādot Irānu pozīcijā, kas veicina tās sadarbību ar ārējiem aktieriem, attīstot savstarpējo uzticēšanos, mazinot nedrošību un savstarpējās aizdomas.

Savukārt kā izaicinājumi drošības dilemmas dinamikas samazināšanai izceļama Izraēlas bezkompromisa pieeja un akumulētā nedrošība īstenotās atturēšanas stratēģijas ietvaros. Neskatoties uz Irānas īstenotajām iniciatīvām, kam teorētiski vajadzētu samazināt arī Izraēlas nedrošību, Izraēlas nedrošība tiek akumulēta līdz ar Irānas panākumiem sadarbībā ar starptautiskajiem aktieriem, īpaši ASV. Tieši Izraēlas centieni turpināt tīšas drošības dilemmas darbību, provocējot Irānas nedrošību, ir galvenais izaicinājums drošības dilemmas pārvarēšanai jeb drošības dilemmas dinamikas samazināšanai valstu attiecībās nākotnē. Turklāt šis izaicinājums visticamāk turpinās saglabāties, jo drošības dilemmas dinamikas saasināšana kalpo Irānas reģionālās lomas nostiprināšanas traucēšanai. Kā būtisks izaicinājums drošības dilemmas dinamikas samazināšanai nākotnē izceļams arī ASV turpmākā nostāja Irānas kodolprogrammas jautājuma risināšanai. Mainoties līdzšinējai pieejai ASV iekšpolitisko izmaiņu ietekmē, uzstājot uz diplomātisku risinājumu un noliedzot militāra uzbrukuma izdarīšanu, drošības dilema ārējā aktiera, proti, ASV, iespaidā var tikt atkārtoti saasināta.

Balstoties uz pētījuma ietvaros veikto analīzi, drošības dilemmas samazinošu dinamiku starpvalstu attiecībās veido drošības dilemmā iesaistīto valstu nedrošības mazināšanās interpretācijas un atbildes dilemmas līmeņos. Nedrošība šajos līmeņos tiek mazināta ar materiālo un psiholoģisko regulatoru, kā arī valstu īstenoto stratēģiju darbību, kas valstu attiecības attālina no kara izcelšanās, attīstot savstarpējo uzticību.

Draudu uztvere Irānas – Izraēlas attiecībās šajā periodā ir attīstījusies divējādi. Pirmkārt, Irānas draudu uztvere ārējo aktieru iespaidā ir mazinājusies, ārējiem aktieriem veicinot Irānas nedrošības mazināšanos, sekmējot Irānas vienpusēju iniciatīvu īstenošanu, traucējot Izraēlas īstenoto atturēšanas stratēģiju. Otrkārt, Izraēlas nedrošība šajā periodā palielinās, jo līdz ar Irānas attiecību uzlabošanu ar starptautiskajiem aktieriem, Irānas reģionālās pozīcijas tiek nostiprinātas. Līdz ar Irānas nedrošības mazināšanos un ārējo aktieru iesaisti drošības dilemmas dinamika periodā pēc 2012. gada ir samazinājusies, attālinot valstu attiecības no militāras konfrontācijas.

Balstoties uz pētījuma analīzi, periodā pēc 2012. gada novērojama drošības dilemmas dinamikas samazināšanās iezīmes uz materiālo un psiholoģisko regulatoru darbības pamata un Irānas īstenotās nomierināšanas stratēģijas darbības principiem. Tādēļ darbā izvirzītā hipotēze – drošības dilemmu samazinošu dinamiku Irānas – Izraēlas attiecībās veido draudu uztveres pazemināšanās gan uz materiālo un psiholoģisko regulatoru, gan valstu īstenoto ārpolitikas stratēģiju darbības pamata – ir apstiprināta. Hipotēze tiek apstiprināta, jo draudu uztveres pazemināšanās vērojama lielākā regulatoru skaitā, nekā tajos, kur draudu uztvere saasinās.

Būtiski, ka pētījums pierāda, ka drošības dilemmas dinamika valstu attiecībās (arī tīša drošības dilemma) var tikt samazināta, neskatoties uz vienas no iesaistītās puses nevēlēšanos to samazināt. Turklāt drošības dilemmas dinamikas mazināšanai nav nepieciešama abu iesaistīto pušu vēlme to mazināt. Drošības dilemmas dinamika ir samazināma, pateicoties materiālo un psiholoģisko regulatoru darbībai, piemēram, ārējo aktieru iesaistei. Papildus būtisks faktors drošības dilemmas dinamikas samazināšanai ir starptautiskā un reģionālā vide, kas veido priekšnosacījumus dinamikas samazināšanai.

IZMANTOTIE INFORMĀCIJAS AVOTI

- Ambdulghani, J. (2011). Return to the Cold War and Confrontation: The Iran – Iraq War. *Iraq and Iran. The Years of Crisis*. Routledge.
- Bar-Tal, D., Hammach, P. (2012). Conflict, Delegitimization, and Violence. Tropp, L. (ed.) *The Oxford Handbook of Intergroup Conflict*. Oxford University Press.
- Beck, M. (2014). The Concept of Regional Power as Applied to the Middle East. Fürtig, H. (ed.). *Regional Powers in the Middle East. New Constellation after the Arab Revolts*. Palgrave Macmillan.
- Between Jerusalem and Washington.* Izgūts no: <http://www.foreignaffairs.com/articles/143310/amos-yadlin-and-avner-golov/a-nuclear-deal-israel-could-live-with>
- Black, I. (2014). *US and Iran have been forced on to the same side by Isis*. Izgūts no: <http://www.theguardian.com/world/2014/dec/03/us-iran-forced-same-side-isis>
- Blair, T. (2006). *Parliamentary statement on Trident. Blair's statement on Trident in full*. Izgūts no: <http://www.theguardian.com/politics/2006/dec/04/immigrationpolicy.nuclear>
- Bland, B. (2006). *Building Trust through Unilateral Strategies*. Izgūts no: <http://www.pij.org/details.php?id=817>
- Booth, K. (2000). Security in anarchy: Utopian Realism in theory and practice. *Critical Concepts in Political Science*. Routledge.
- Booth, K. (2008). *Navigating The 'Absolute Novum': John H. Herz's Political Realism And Political Idealism*. International Relations, Vol. 22, No. 4.
- Booth, K. (2014). Threat Assessment. *Strategy and Ethnocentrism*. Routledge.
- Booth, K., Wheeler, N. (2008). *The security dilemma: Fear, cooperation and trust in world politics*. Basingstoke Palgrave Macmillan.
- Botelho, G. (2014). *Iranian leader rips ISIS, questions U.S. willingness to 'sacrifice' in terror fight*. Izgūts no: <http://edition.cnn.com/2014/09/17/world/meast/isis-iran-president-rouhani/index.html>
- Bourme, M. (2014). Acting under uncertainty: the Security Dilemma, Strategy and Risk. *Understanding security*. Palgrave Macmillan.
- Bozorgmehr, S., Martinez, M. (2013). *Hassan Rouhani is Iran's next president after appealing to tradition, reform.* Izgūts no: <http://edition.cnn.com/2013/06/15/world/meast/iran-elections/>
- Brander, E. (2015). *Netanyahu: More Iran options than 'this bad deal or war*. Izgūts no: <http://edition.cnn.com/2015/04/05/politics/netanyahu-iran-deal/index.html>

- Brander, T. (2015). *Obama to Netanyahu: Merkel wouldn't have done it*. Izgūts no: <http://edition.cnn.com/2015/02/09/politics/obama-netanyahu-merkel/index.html>
- Butterfield, H. (1951). *The Tragic element in modern international conflict. History and Human Relations*. Collins.
- Cohen, T., Yan, H. (2014). *U.S. and Iran: From sworn enemies to partners on Iraq?* Izgūts no: <http://edition.cnn.com/2014/06/18/politics/us-iran-iraq/index.html>
- Collins, A. (2004). *State induced security dilemma. Maintaining the Tragedy*. Cooperation and Conflict, Vol. 39, No. 1.
- Cordesman, A. (2014). *The Gulf Military Balance. Volume I: The Conventional and Asymmetric Dimensions*. Izgūts no: http://csis.org/files/publication/140131_Cordeman_GulfMilitaryBalance_VolumeI_Web.pdf
- Cordesman, A., Gold, B., Coughlin-Schulte, C. (2014). *Iran – Sanctions, Energy, Arms Control, and Regime Change*. Izgūts no: http://csis.org/files/publication/140122_Cordesman_IranSanctions_Web.pdf
- Davenport, K. (2013). *Iran, U.S. Push Nuclear Diplomacy*. Arms Control Today, Vol. 43, No. 8.
- Davis, L., Martini, J., Nader, A., Kaye, D., Quinlivan, J., Steinberg, P. (2011). *Iran's Nuclear Future. Critical U.S. Policy Choices*. Izgūts no: http://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/monographs/2011/RAND_MG1087.pdf
- Department of Defense Dictionary of Military and Associated Terms*. Izgūts no: http://www.dtic.mil/doctrine/new_pubs/jp1_02.pdf
- Deterrence*. izgūts no: <http://www.nuclearfiles.org/menu/key-issues/nuclear-weapons/history/cold-war/strategy/strategy-deterrence.htm>
- Diamond, J. (2015). *Could military force still be used against Iran?* Izgūts no: <http://edition.cnn.com/2015/04/02/politics/iran-nuclear-deal-military-attack/index.html>
- Diamond, J. (2015). *Why the Iran sanctions fight is a big deal*. Izgūts no: <http://edition.cnn.com/2015/01/26/politics/iran-sanctions-negotiations-explainer/index.html>
- Ditto, S. (2013). *Who is Hassan Rouhari?* Izgūts no: <http://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/view/who-is-hassan-rouhani>
- Donnelly, J. (2000). *Anarchy, hierarchy, and order. Realism and international relations*. Cambridge University Press.
- Doucet, L. (2015). *Sense of history as Iran nuclear talks go to the wire*. Izgūts no: <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-32121867>
- Dunne, T. (2010). *The English School*. Reus-Smith, C., Snidal, D. (eds.) *The Oxford Handbook of International Relations*. Oxford University Press.

- Eilam, E. (2013). *Israel's Military Options, Challenges and Constraints in an Attack on Iran*. *Defence Studies*, Vol. 13, No. 1.
- Eiran, E., Malin, M. (2013). *The Sum of all Fears: Israel's Perception of a Nuclear-Armed Iran*. Center for Strategic and International Studies. *The Washington Quarterly*, Vol. 36, Issue 3.
- Esfandiari, G. (2014). *Iranians React To Republican Victory in U.S. Elections*. Izgūts no: <http://www.rferl.org/content/iran-reactions-us-midterms-nuclear-negotiations/26676339.html>
- Fathollah-Nejad, A. (2014). *Why sanctions against Iran are counterproductive: Conflict resolution and state–society relations*. *International Journal*, Vol. 69, No. 1.
- Fearon, J. (1997). *Signaling Foreign Policy Interests: Tying Hands versus Sinking Costs*. *The Journal of Conflict Resolution*, Vol. 41, No. 1.
- Feng, L., Ruizhuang, Z. (2006). *The typologies of realism*. *Chinese Journal of International Politics*, Vol. 1, No. 1.
- Foster, P. (2013). *Israel to push for better Iran nuclear deal*. Izgūts no: <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/middleeast/iran/10455957/Israel-to-push-for-better-Iran-nuclear-deal.html>
- Freedman, R. (2014). *US Policy in the Middle East: Breakthrough or Breakdown?* *Contemporary Review of the Middle East*, Vol. 1, No. 3.
- Ganji, A. (2013). *Who Is Ali Khamenei? The Worldview of Iran's Supreme Leader*. Rose, G. (ed.) *Iran and the Bomb 2. A New Hope*. Foreign Affairs.
- George, A. (1997). *The General theory and Logic of Coercive Diplomacy. Forceful Persuasion: Coercive Diplomacy as an Alternative to War*. United States Institute of Peace.
- George, A., Bennett, A. (2004). *Case Studies and Theory Development. Case Studies and Theory Development in the Social Sciences*. Belfer Center for Science and International Affairs.
- Gerson, M. (2009). *Conventional Deterrence in the Second Nuclear age*. *Parameters: U.S. Army War College*, Vol. 39, Issue 3.
- Giraldi, P. (2012). *How to Bomb Iran: „Israel Cannot do the Job”*. Izgūts no: <http://www.globalresearch.ca/how-to-bomb-iran-israel-cannot-do-the-job/5310065>
- Glaser, C. (1994/1995). *Realists as Optimists: Cooperation as self-Help*. *International Security*, Vol. 19, No. 3.
- Glaser, C. (1997). *The Security Dilemma revisited*. *World Politics*, Vol. 50, No.1.
- Glaser, C. (2010). *Setting Up the Theory. Rational Theory of International Politics: the Logic of Cooperation and Cooperation*. Princeton University Press.

- Gordon, M., Sanger, D. (2015). *Iran Agrees to Detailed Nuclear Outline, First Step Toward a Wider Deal*. Izgūts no: <http://www.nytimes.com/2015/04/03/world/middleeast/iran-nuclear-talks.html>
- Gray, D. (2004). Principles and Planning for Research. *Doing Research in the Real World*. SAGE Publications Ltd.
- Haji – Yousefi, A. *Foreign Policy of the Islamic Republic of Iran Towards Israel*. Izgūts no: <http://en.iwpeace.com/sites/en.iwpeace.com/files/field/files/pdf-1460.pdf>
- Heywood, A. (2003). *Political Ideologies. An introduction. 3rd Edition*. Palgrave Macmillan.
- Herz, J. (1950). *Idealist Internationalism and the Security Dilemma*. World Politics, Vol. 2, No. 2.
- Herz, J. (2003). *The Security Dilemma in International Relations: Background and present Problems*. International Relations, Vol. 17, No. 4.
- History of Official Proposals on the Iranian Nuclear Issue*. Izgūts no: http://www.armscontrol.org/factsheets/Iran_Nuclear_Proposals
- Hunter, S. *Can Hassan Rouhani Succeed where Muhammad Khatami Failed? Internal and International Politics of Reform in Iran*. Contemporary Review of the Middle East, Vol. 1, No. 3.
- Iran nuclear talks 'yield little progress'*. Izgūts no: <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-22029888>
- Iran 'plans to upgrade enrichment equipment'*. Izgūts no: <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-21272326>
- Iran unveils uranium activities at Saghand and Ardakan*. Izgūts no: <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-22076784>
- Iran welcomes nuclear deal which Israel calls 'mistake'*. Izgūts no: <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-25083875>
- Is this a good deal? Better than the alternatives – and by a long way*. Izgūts no: <http://www.economist.com/news/middle-east-and-africa/21638915-better-alternativesand-long-way-good-deal>
- Israel: The enemy within?* Izgūts no: <http://www.aljazeera.com/programmes/thecafe/2012/08/201281016596626595.html>
- Israeli PM threatens to strike Iran*. Izgūts no: <http://www.aljazeera.com/news/middleeast/2013/07/2013714214528446397.html>
- Yadlin, A., Golov, A. (2015). *A Nuclear Deal Israel Could Live With. How to Bridge the Gap*
- Jervis, R. (1976). *Perception and Misperception in International Politics*. Princeton University Press.

- Jervis, R. (1978). *Cooperation Under security dilemma*. World Politics, Vol. 30, No. 2.
- Jervis, R. (2013). Getting to Yes With Iran. The Challenges of Coercive Diplomacy. Rose, G. (ed.) *Iran and the Bomb 2. A New Hope*. Foreign Affairs.
- Johnson, A. (2013). *Bibi's Bomb: The Iranian Threat Is Not a Joke*. Izgūts no: <http://www.worldaffairsjournal.org/article/bibi%E2%80%99s-bomb-iranian-threat-no-joke>
- Joshi, S. (2013). *Iran nuclear deal triggers anxiety for Israel and Gulf*. Izgūts no: <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-25083894>
- Kahl, C. (2012). Not Time to Attack Iran. Why War Should be a Last Resort. Rose, G., Tepperman, J. (eds.) *Iran and the Bomb*. Foreign Affairs.
- Kaye, D. (2014). *The Fallacy of Iranian Leverage. Why the Turmoil in Iraq Will Weaken the Islamic Republic*. Izgūts no: <http://www.foreignaffairs.com/articles/141605/dalia-dassa-kaye/the-fallacy-of-iranian-leverage>
- Kaye, D., Nader, A., Hanauer, L. *RAND Experts on the Iran Nuclear Framework*. Izgūts no: <http://www.rand.org/blog/2015/04/rand-experts-qa-on-the-iran-nuclear-framework.html>
- Kaye, D., Nader, A., Roshan, P. (2011). *Israel and Iran. A Dangerous Rivalry* . Izgūts no: http://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/monographs/2011/RAND_MG1143.pdf
- Kelman, H. (1965). *Social – Psychological Approaches to the Study of International Relations*. Izgūts no: http://scholar.harvard.edu/hckelman/files/SocialPsychApproaches_Scope.pdf
- Khosravini, M. (2015). *Macro and micro legitimation in discourse on Iran's nuclear programme: The case of Iranian national newspaper Kayhan*. Discourse & Society, Vol. 26, No. 1.
- Kydd, A. (2010). Methodological Individualism and Rational Choice. Applications to International Relations. Reus-Smith, C., Snidal, D. (eds.) *The Oxford Handbook of International Relations*. Oxford University Press.
- Knigge, M. (2015). *Netanyahu win puts US-Israeli relations on pause*. Izgūts no: <http://www.dw.de/netanyahu-win-puts-us-israeli-relations-on-pause/a-18322632>
- Knights, M., Smyth, P., Dermer, P. (2015). *The Fight Against ISIS: Shiite Militias and the Coalition Effort*. Izgūts no: <http://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/view/the-fight-against-isil-shiite-militias-and-the-coalition-effort>
- Kroening, M. (2012). Time to Attack Iran. Why the Strike is the Least bad Option. Rose, G., Tepperman, J. (eds.) *Iran and the Bomb*. Foreign Affairs.
- Kuhn, F. (2011). *Securing Uncertainty Sub – state Security Dilemma and the Risk of Intervention*. International Relations, Vol. 25, No. 3.

- Kupchan, C. (2010). *How Enemies Become Friends. The Source of Stable Peace*. Princeton University Press.
- Kurtzer, D. (2015). *Netanyahu's Right of Way. How the el Israeli Left Fell Behind*. Izgūts no: <http://www.foreignaffairs.com/articles/143298/daniel-kurtzer/netanyahus-right-of-way>
- LaBanca, G. (2011). *Forecasting Uncertainty: US and Russian Threat Dynamics During the „Reset“*. Izgūts no: <https://m.repository.library.georgetown.edu/bitstream/handle/10822/553533/laBancaGregoryRobert.pdf?sequence=1>
- Labott, E., Roth, R., Levs, J. (2014). *Has Gaza conflict brought new low in U.S.-Israel relationship?* Izgūts no: <http://edition.cnn.com/2014/08/05/politics/israel-us-relationship/index.html>
- Ledeen, M. (2012). *Teheran Takedown. How to Spark an Iranian Revolution*. Rose, G., Tepperman, J. (eds.) *Iran and the Bomb*. Foreign Affairs.
- Leverett, H. (2015). *Why Iran's rise is a good thing*. Izgūts no: <http://edition.cnn.com/2015/03/04/opinion/leverett-iran-relations/index.html>
- Levy, J. (2008). *Deterrence and Coercive Diplomacy: The Contributions of Alexander George*. Izgūts no: <http://fas-polisci.rutgers.edu/levy/Levy%20-%20Deterrence%20&%20Coercive%20Diplomacy.pdf>
- Lindsay, J., Takeyh, R. (2012). *After Iran Gets the Bomb. Contaminants and Its Complications*. Rose, G., Tepperman, J. (eds.) *Iran and the Bomb*. Foreign Affairs.
- Maloney, S. (2013). *Why Rouhani Won And Why Khamenei Let Him. The Ahmadinejad Era Comes to an Auspicious End*. Rose, G. (ed.) *Iran and The Bomb 2. A New Hope*. Foreign Affairs.
- McAdams, M. (2013). *Israel Apologizes to Turks with a Push from Obama, but Why Now?* Izgūts no: <http://www.progressivepress.net/israel-apologizes-to-turks-with-a-push-from-obama-but-why-now/>
- Menashri, D. (2001). *Israel: The Enemy of Iran and Islam. Post -Revolutionary Politics in Iran. Religion, Society and Power*. Routledge.
- Menashri, D. (2011). *Iran, Political Islam and Israel*. Wittstock, A. (ed.) *The World Facing Israel – Israel Facing the World. Images and Politics*. Frank& Timme GmbH.
- Milo, Y. (2013). *In the Eye of the Beholder: How Leaders and Intelligence Communities Assess the Intentions of Adversaries*. *International Security*, Vol. 38, Issue 1.
- Nolte, D. (2010). *How to compare regional powers: analytical concepts and research topics*. *Review of International Studies*, Vol. 36, Issue 4.
- Nuclear Weapons: Who Has What at a Glance*. Izgūts no: <http://www.armscontrol.org/factsheets/Nuclearweaponswhohaswhat>

- O'Sullivan, M. (2010). *Iran and the Great Sanctions Debate*. Izgūt no: <https://csis.org/files/publication/twq10octoberosullivan.pdf>
- Obama urges diplomatic push on Iran nuclear programme*. Izgūts no: <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-24218272>
- Osgood, C. (1962). *GRIT. An Alternative to war and surrender*. University of Illinois Press.
- Ozoliņa, Ž. (2010). Re-considering the Concept of Security. Ozoliņa, Ž. (ed.) *Rethinking security*. Riga: Zinātne.
- Parsi, T. (2007). *Treacherous Alliance: the Secret Dealings of Israel, Iran, and the U.S.* Yale University Press.
- Parsi, T. (2013). Pushing Peace. How Israel Can Help the United States Strike a Deal With Iran—And Why It Should. Rose, G. (ed.) *Iran and The Bomb 2. A New Hope*. Foreign Affairs
- Pearson, M. (2014). *In zeal to defeat ISIS, don't forget Iran, Netanyahu tells U.N.* Izgūts no: <http://edition.cnn.com/2014/09/29/world/meast/israel-netanyahu-un/index.html>
- Petrescu, I. (2010). *Rethinking Economic Sanction Success: Sanctions as Deterrents*. Izgūts no: <https://www.aeaweb.org/aea/2011conference/program/retrieve.php?pdfid=433>
- Piven, B. (2012). *Iran and Israel: Comparing military machines. Assessing statistics for the two regional rivals at the heart of the Middle East dispute over nuclear arms*. Izgūts no: <http://www.aljazeera.com/indepth/features/2012/03/2012326131343853636.html>
- Rahimi – Roushah, H. (2012). *The Impact of Ideology on Iran's Security Policy, in the First Decade of Islamic Revolution (With Emphasis Defensive Military Doctrine)*. Izgūts no: <http://textroad.com/Old%20version/pdf/JBASR/J.%20Basic.%20Appl.%20Sci.%20Res.,%202%286%295997-6008,%202012.pdf>
- Reed, J. (2013). *Obama on Iran: We won't take military option off the table*. Izgūts no: <http://rt.com/usa/obama-netanyahu-iran-monday-545/>
- Roberts, D. (2013). *Hassan Rouhani: Iran will never seek to build nuclear weapons*. Izgūts no: <http://www.theguardian.com/world/2013/sep/19/iran-nuclear-weapons-rouhani>
- Rogers, P. (2010). *Military Action Against Iran: Impact and Effects*, Izgūts no: http://www.oxfordresearchgroup.org.uk/sites/default/files/Iran%20Report%202010_0.pdf
- Ross, D., Makovsky, D. (2009). *The U.S.- Israeli Alliance: An Important Counterweight to Radicalism in the Middle East. Myths, Illusions and Peace: Finding a New Direction for America in the Middle East*. Viking.
- Said, M. (2001). *Missile Proliferation in the Middle East: a Regional Perspective*. Izgūts no: http://mercury.ethz.ch/serviceengine/Files/ISN/109153/ichaptersection_singledocument/cf859bea-6874-471d-99f4-ea33532c20db/en/07_Missile+Proliferation+in+the+Middle+East.pdf

- Sasley, B. (2015). *Israel's Right Turn. Behind Bibi's Victory*. Izgūts no: <http://www.foreignaffairs.com/articles/143290/brent-e-sasley/israels-right-turn>
- Shimko, K. (2010). *International relations: perspectives and controversies*. (3rd ed.). Boston: Houghton Mifflin.
- Symonds, P. (2013). *Israel renews military threat against Iran*. Izgūts no: <http://www.wsws.org/en/articles/2013/04/20/iran-a20.html>
- Stone, J. (2015). *Saudi Arabia says it won't rule out building nuclear weapons*. Izgūts no: <http://www.independent.co.uk/news/world/middle-east/saudi-arabia-says-it-wont-rule-out-building-nuclear-weapons-10139229.html>
- Tabatabai, A. (2013). *Presidential Elections And Nuclear Policy in Iran*. *Arms Control Today*, Vol. 43, No. 5.
- Taliaferro, J. (2000/2001). *Security Seeking under Anarchy: Defensive Realism Revisited*. *International Security*, Vol. 25, No. 3.
- Tang, S. (2009). *The Security Dilemma: A Conceptual Analysis*. *Security Studies*, Vol. 18, Issue 3.
- Tang, S. (2010). *The theory of Security Strategy for our time. Defensive Realism*. Palgrave Macmillan.
- Thakur, R. (2013). *The National Interest*. Cooper, A., Heine, J., Thakur, R. (eds.) *The Oxford Handbook of Modern Diplomacy*. Oxford University Press.
- Timeline of Nuclear Diplomacy With Iran*. Izgūts no: <http://www.armscontrol.org/factsheet/Timeline-of-Nuclear-Diplomacy-With-Iran>
- Vaez, A. (2013). *Iran's Nuclear Program And the Sanctions Siege*. *Arms Control Today*, Vol. 43, No. 4.
- Waltz, K. (2012). *Why Iran Should Get the Bomb. Nuclear Balancing Would Mean Stability*. Rose, G., Tepperman, J. (eds.) *Iran and the Bomb*. Foreign Affairs.
- Weiss, P. (2015). *Just like the Nazis, Iran 'plans to exterminate six million Jews' — Netanyahu*. Izgūts no: <http://mondoweiss.net/2015/04/exterminate-million-netanyahu>
- Wendt, A. (1999). *Anarchy is what States Make of it: The Social Construction of Power Politics*. *International Organization*, Vol. 46, No. 2.
- Wheeler, N. (2008). *To Put Oneself into the Other Fellow's Place: John Herz, the Security Dilemma and the Nuclear Age*. *International Relations*, Vol 22, No. 4.
- Wheeler, N., Booth, K. (1992). *The Security Dilemma. Dilemmas of World Politics*. Oxford University Press Inc., New York.
- Wheeler, N., Booth, K. (2008). *Rethinking the Security Dilemma*. Izgūts no: <http://cadair.aber.ac.uk/dspace/bitstream/handle/2160/1924/security%20studies%20cha>

[pter%2010,%20Wheeler.pdf;jsessionid=5914F456D0F444874D2CB18EC587A913?sequence=1](#)

Zanotti, J., Katzman, K., Gertler, J., Hildreth, S. (2012). *Israel: Possible Military Strike Against Iran's Nuclear Facilities*. IZGŪTS no: <http://www.fas.org/sgp/crs/mideast/R42443.pdf>

Maģistra darbs „Iespējas un izaicinājumi drošības dilemmas pārvarēšanai: Irānas un Izraēlas attiecības pēc 2012. gada” izstrādāts LU Sociālo zinātņu fakultātē.

Ar savu parakstu apliecinu, ka pētījums veikts patstāvīgi, izmantoti tikai tajā norādītie informācijas avoti un iesniegtā darba elektroniskā kopija atbilst izdrukai.

Darba apjoms (neskaitot izmantotos informācijas avotus, titullapu, satura rādītāju, apzīmējumu sarakstu un pielikumus) ir 202 771 rakstuzīmes (ieskaitot intervālus).

Autors: _____ Silva Baumanē

(personiskais paraksts)

Rekomendēju darbu aizstāvēšanai

Vadītājs: asociētais profesors Dr. sc. pol. Toms Rostoks

_____ 25.05.2015.

(personiskais paraksts)

Recenzents: profesore Dr. paed. Žaneta Ozoliņa _____ .____.2015.

(personiskais paraksts)

Darbs iesniegts Politikas zinātnes nodaļā ____ .05.2015.

Dekāna pilnvarotā persona: metodiķe Inga Poļaka _____

(personiskais paraksts)

Darbs aizstāvēts maģistra gala pārbaudījuma komisijas sēdē ____ .06.2015. protokola. Nr.

_____.

Komisijas sekretāre: _____

(vārds, uzvārds; personiskais paraksts)